

Hoe gaan betrokken actoren om met controversie rond immaterieel cultureel erfgoed?

**De visie en het beleid toegepast op controversiële elementen op de
Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed.**

Jana De Bie

Promotor: prof. dr. Aline Sax

Commissarissen: prof. dr. Karel Velle en prof. dr. Jeroen Deploige

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
voor het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis

Academiejaar 2013 - 2014

Verklaring

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

Het auteursrecht betreffende de gegevens vermeld in deze studie berust bij de promotor(en). Het auteursrecht beperkt zich tot de wijze waarop de auteur de problematiek van het onderwerp heeft benaderd en neergeschreven. De auteur respecteert daarbij het oorspronkelijke auteursrecht van de individueel geciteerde studies en eventueel bijhorende documentatie, zoals tabellen en figuren. De auteur en de promotor(en) zijn niet verantwoordelijk voor de behandelingen en eventuele doseringen die in deze studie geciteerd en beschreven zijn.

Voorwoord

In de herfst van 2013 volgde ik stage bij LECA, *Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag*. In deze organisatie kwam ik voor het eerst in aanraking met immaterieel cultureel erfgoed. Een voor mij ongekende en boeiende wereld ging open. Op mijn tweede stagedag brak de oproer rond het vermeende racistische karakter van Zwarte Piet los. De media kwamen al snel bij LECA terecht en zo zat ik midden in het oog van een storm (al bleek het achteraf bekeken eerder een stevige windstoot). Op dat moment ontstond een eerste idee om mijn thesisonderwerp te linken aan controversieel immaterieel cultureel erfgoed. Het vertrekpunt hierbij is het immaterieel cultureel erfgoedbeleid van Kunsten en Erfgoed. Na dit beleid een eerste maal te hebben gelezen, stond ik hier wat kritisch tegenover. Mijn mening is intussen echter positief bijgesteld. Het onderzoek en de interessante interviews hebben mijn ogen geopend en ervoor gezorgd dat ik met een nieuwe bril naar het beleid kijk. Vlaanderen speelt op het vlak van immaterieel cultureel erfgoed een pioniersrol in de wereld, iets waar we volgens mij best trots op kunnen zijn.

Een scriptie schrijf je niet alleen. Zonder de hulp van enkele mensen zou deze niet tot stand gekomen zijn. Bij deze zou ik dan ook graag iedereen willen bedanken die een steun of hulp betekenden. Zo zou ik graag Liesbet, Emmie en Laure van LECA willen bedanken. Zij moedigden mij aan dit onderwerp ter hand te nemen en hielpen mij op weg voor de eerste stappen in het onderzoek.

Daarnaast wil ik ook het dankwoord richten tot Michel Vandenbosch, Louis De Cock, Filip Santens, Geert Vandenhende, Nele Buys en Kris Ulens voor de tijd die ze allen wilden vrijmaken om een antwoord te bieden op mijn vragen en mij inzicht te geven in de complexe materie die immaterieel cultureel erfgoed is.

Ook mijn ouders verdienen hier een plaatsje. Hen bedank ik voor het nalezen en corrigeren van mijn teksten. Ik bekijk deze scriptie als sluitstuk van mijn vier jaar durende opleiding en wil dan ook graag van de gelegenheid gebruik maken om hen te bedanken voor alle steun gedurende die periode.

Met deze scriptie beëindig ik mijn studies geschiedenis op een voor mij positieve manier. Ook al balanceert het onderwerp op de rand van het klassieke historische domein, ik heb zeker het gevoel dat ik met mijn historische bagage dit multidisciplinair onderwerp op een gepaste manier heb weten aan te pakken. Geschiedenis is voor mij pas echt boeiend als het verleden doervloeit in het heden.

Inhoudsopgave

Verklaring.....	3
Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
Lijst van gebruikte afkortingen.....	9
Inleiding	10
Duiding en afbakening onderwerp	10
Historiografie en methode	12
Probleemstelling en structuur scriptie.....	14
Deel 1 Definitie en beleid van immaterieel cultuur erfgoed in Vlaanderen.....	17
Hoofdstuk 1 Wat is immaterieel cultureel erfgoed?	17
1.1 Historiek van het erfgoedbeleid.....	17
2003, De UNESCO-conventie als katalysator	17
Aanleiding tot de Conventie	17
De convention for the Safeguarding of Intangible Heritage.....	18
De definitie.....	19
Het ontstaan en evolutie van een Vlaams immaterieel cultuur erfgoedbeleid	20
1.2 Enkele kenmerken van immaterieel cultureel erfgoed.....	23
Niet-tastbaar erfgoed.....	23
De erfgoedgemeenschap.....	24
Het culturele erfgoedveld.....	24
Dynamisch	25
1.3 Besluit.....	26
Hoofdstuk 2 Het beleid rond immaterieel erfgoed – Borgen en de Inventaris.....	27
2.1 Borgen	27
2.2 De Vlaamse Inventaris en de Representatieve Lijst van UNESCO.....	28
De Vlaamse Inventaris.....	29
De Representatieve Lijst.....	31
Elementen op de Inventaris en de Representatieve Lijst.....	32
Deel 2 Controversieel immaterieel cultureel erfgoed	34
Hoofdstuk 1 Definitie, methodologie en bronnen	34
1.2 Definitie	34
1.2 Methodologie	37

1.3	Bronnen	39
Hoofdstuk 2 Controversieel erfgoed op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed .		42
2.1	Controversieel erfgoed.....	42
	Aalst Carnaval	42
	De Kunst Van De Valkerij.....	44
	Houtem Jaarmarkt	46
	Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen	47
	Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken	51
	Vinkenzetten.....	53
	Waregem Koerse.....	56
2.2	Besluit.....	57
Hoofdstuk 3 Analyse van de controverse.		58
3.1	Controverses rond dieren- en mensenrechten.....	60
	Controverses rond dierenrechten.....	62
	Maatschappelijke achtergrond	62
	Wetgeving.....	63
	Structuur	63
	De actoren	64
	De protagonisten.....	64
	De antagonisten	64
	De controverse: gelijkenissen	65
	Argumentatie tegenstanders	65
	Argumentatie voorstanders.....	68
	De controverse: verschillen	72
	Het verloop	72
	Huidige relatie tussen de dierenwelzijnsorganisaties en de erfgoedgemeenschap	76
	Rol van de media	77
	Gevolgen van de controverse	79
	Aanpassingen	79
	Imagoschade	80
	Reflectie over de omgang met dieren	81
	Mensenrechten.....	84
	Maatschappelijke achtergrond	84
	Wetgeving.....	85

Structuur	85
De actoren	85
De protagonisten	85
De antagonisten	86
Argumentatie tegenstanders	87
Argumentatie voorstanders	88
Verloop van het debat	91
Rol van de media/ media-aandacht	92
Gevolgen	93
Aanpassingen	93
Imagoschade	93
Reflectie	93
3.2 Controverse alvorens men op de lijst stond en controverse met betrekking tot de lijst	95
Controverse naar aanleiding van of nadat men op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed stond	95
Korte bespreking	95
Rol van het beleid en de erfgoedsector	96
Controverse alvorens men op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed stond ..	97
3.3 Besluit	99
Wat betekent ‘controversieel immaterieel cultureel erfgoed’ in de praktijk in Vlaanderen?	99
De controverses in grote lijnen	99
Gelijkenissen en verschillen	100
Maatschappelijke achtergrond	102
Nuancering van de controverses	103
Deel 3 Het beleid vs. controversieel immaterieel cultureel erfgoed	104
Hoofdstuk 1 De doelstellingen van de Conventie en het beleid	104
Hoofdstuk 2 Analyse van het beleid	105
2.1 De definitie	105
2.2 Het borgingsproces	105
Reflectie via borgen	105
De erfgoedgemeenschap	106
Aanpak van onderuit	106
Wie is de erfgoedgemeenschap?	106
De erfgoedsector	107

Dynamiek.....	108
2.3 De Inventaris en de Representatieve Lijst	109
Kritische analyse	109
Geen inhoudelijke criteria	109
Het beleid pragmatisch toegepast	110
Gevolgen.....	111
De versnelde procedure van 2008	112
Grotere zichtbaarheid	112
Te veel aandacht naar de lijsten	112
Verkeerd lijstgebruik	113
Uitwisseling van ervaring en voorbeeldfunctie	113
Hoofdstuk 3 Advies.....	115
3.1 Op naar een ethische code?	115
3.2 Een extra vragenlijst?	116
3.3 Strenger advies?.....	116
3.4 Mogelijke verwijdering van de Inventaris?.....	117
3.5 Besluit: kan de Kunsten en Erfgoed een rol spelen in het beslechten van conflicten?.....	118
Conclusie	120
Bijlagen.....	123
Bijlage 1 Mail vragenlijst Inventaris.....	123
Bijlage 2 Vragenlijst elementen inventaris.....	124
Bijlage 3 Controverse: schema	127
Bibliografie	129
Bronnen.....	129
Vragenlijsten en correspondentie	129
Mondelinge bronnen	130
Archieven.....	130
Pers	134
Secundaire literatuur	136
Uitgegeven	136
Onuitgegeven	140

Lijst van gebruikte afkortingen

CAG	Centrum Argrarische Geschiedenis vzw
Conventie	Conventie betreffende Immaterieel Cultureel erfgoed
FARO	FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw
Inventaris	Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed
KVBVB	Koninklijk Belgisch Verbond voor de Bescherming van de Vogels
LECA	Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag vzw
PETA	People for the Ethical Treatment of Animals
Representatieve Lijst	Representatieve Lijst Van Immaterieel Cultureel Erfgoed Van De Mensheid
s.l.	sine loco
s.n.	sine nomine
Tapis Plein	Tapis Plein vzw
TSU	Trans-Species Unlimited
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VIE	Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Inleiding

Duiding en afbakening onderwerp

Erfgoed is hot. De stijgende bezoekersaantallen van de Erfgoeddag die sinds 2001 ieder jaar georganiseerd wordt, zijn hiervan een illustratie.¹ Ook de talrijke en diverse herinneringsevenementen rond de Eerste Wereldoorlog wijzen op het intrinsieke potentieel van erfgoed.

Er is sprake van een *memory-* en *heritageboom* sinds de jaren 80 van de vorige eeuw.² Dit alles past volledig binnen de theorie van de Franse historicus François Hartog die met zijn historiciteitsregimes beschreef dat we sinds 1989 in een soort ‘presentisme’ leven. Hierbij ligt een sterke focus op het recente verleden, waarbij dat verleden wordt opgevoerd in het heden.³ De populariteit van erfgoed kan ‘gemeten’ worden aan de hand van het feit dat steeds meer zaken als erfgoed worden gezien. Erfgoed is dan ook overal en in allerlei vormen aanwezig. Sinds 2003, met de *UNESCO-Convention betreffende Immaterieel Cultureel erfgoed*, maakt ook een niet-tastbare variant deel uit van ons erfgoed.⁴

Deze scriptie laat roerend en onroerend erfgoed links liggen en focust op dit ‘**immaterieel cultureel erfgoed**’. Hiermee wordt een brede waaier aan ‘levende’ cultuuruitingen bedoeld - gewoontes, gebruiken en praktijken - die een groep mensen of (erfgoed)gemeenschap erft, waardevol acht en (actief) wil doorgeven aan toekomstige generaties. Dit immaterieel cultureel erfgoed is voortdurend in beweging. Het is ooit ontstaan en historisch geëvolueerd. Door maatschappelijke veranderingen interpreteren en beleven we dit erfgoed telkens anders. Erfgoed wordt toegeëigend aan de gemeenschap en krijgt nieuwe betekenissen. Een sterke nadruk ligt bijgevolg op het dynamisch karakter.⁵

Immaterieel cultureel erfgoed vertrekt vanuit een **positieve ingesteldheid**. Erfgoed wordt beschouwd als een prettige en publieksgerichte manier om met de eigen geschiedenis en gebruiken om te gaan. Wat tot immaterieel cultureel erfgoed wordt benoemd, hangt af van de waardepatronen van een bepaalde gemeenschap of groep.⁶ Men is dus geneigd om ‘leuke dingen’ dit merkteken te geven, zoals Historicus Ad

¹ FARO, *Erfgoeddag 2014 was een succes. Op naar Erf! in 2015*, In: <<http://www.faronet.be/erfgoeddag/nieuws/erfgoeddag-2014-was-een-succes-op-naar-erf-in-2015>>, geraadpleegd op 01.05.2014.

² J. Winter, “The Generation of Memory: Reflections on the “Memory Boom” in Contemporary Historical” In: *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research*, 1 (2007), pp. 363-367.

³ C. Lorenz, “Unstuck in Time. Or: the sudden presence of the past” In: K. Tilmans, F. van Vree en J. Winter, eds. *Performing the Past. Memory, History and Identity in Modern Europe*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010, pp. 240-245.

⁴ UNESCO, *Convention betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*, In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-NL-PDF.pdf>>, geraadpleegd op 16.01.2014.

⁵ L. Castelyen, “Immaterieel erfgoed: meer dan curiosum voor toeristen” In: *Lokaal*, 10 (2011), pp. 32-34.

⁶ K. Wils, “Geschiedenisonderwijs en erfgoed: een terreinverkenning” In: *Hermes*, 14 (2010), 47, p. 2.

de Jong aangaf in een debat.⁷ Immaterieel cultureel erfgoed moet gedragen worden door de hele gemeenschap. Streven naar consensus is een basisvereiste.⁸

Maar niet altijd blijkt iedereen tevreden te zijn met de status van 'erfgoed' die aan bepaalde zaken wordt toegekend. Een befaamd en recent voorbeeld van een controversie in dit verband is het al dan niet opnemen van het **stierenvechten** op de Representatieve Lijst van UNESCO.⁹ In 2009 voegden Frankrijk dit gebruik toe bij een nationale inventaris van immaterieel cultureel erfgoed. Het Spaanse parlement erkende het stierenvechten afgelopen november.¹⁰ Dankzij deze nominatie kunnen beide staten het voordragen voor de voorgenoemde UNESCO-lijst. Heel wat discussies, protesten en petitie gingen hiermee gepaard. Dierenrechtenorganisaties en bepaalde individuen vinden dit weerzinwekkende en achterhaalde praktijken die eerder moeten afgeschaft dan wel gekoesterd worden.¹¹ Het is een typisch voorbeeld van praktijken die in de ogen van de enen onschuldig zijn, maar waarvan anderen dan weer vinden dat ze absoluut niet door de beugel kunnen. Het protest heeft overigens effect want stierenvechten staat voorlopig niet op de UNESCO lijst.

In Vlaanderen lijkt het niet zo'n grote vaart te lopen. Toch betekent dit niet dat controverses afwezig blijven. Het meest recente voorbeeld –dat eveneens de aanleiding vormde tot het schrijven van deze scriptie– was de hetze rond **Zwarte Piet**. Op 16 oktober 2013 brak een hele commotie rond het al dan niet racistische karakter van Zwarte Piet los. Nog weken voor de Sint zijn pakjes in de Vlaamse schoorstenen deponeerde, was het al dominant aanwezig in de media. Aanleiding was de inmiddels beroemde brief van Verene Shepherd die vond dat Zwarte Piet moest verdwijnen.¹²

De **onderzoeksmogelijkheden** naar de casus van Zwarte Piet bleken echter te beperkt om als uniek onderwerp te dienen voor deze scriptie. Daarom werd deze casus ingebed in een ruimer onderzoeksproject. In Vlaanderen is er immers nog al controversie geweest rond immaterieel cultureel erfgoed. Het leek dan ook interessant om globaal op het topic "controversie" in te zoomen en dit te koppelen aan hoe het immaterieel cultureel erfgoedbeleid in Vlaanderen wordt toegepast. Beide invalshoeken - een kritische ingesteldheid ten opzichte van het beleid én het bestaan van controverses rond immaterieel cultureel erfgoed - zijn tot op heden onontgonnen terrein en brachten ons finaal bij de volgende probleemstelling:

⁷ A. van der Zeijden, "De politiek van immaterieel erfgoed: een besprekingsartikel.", In: *Tijdschrift voor geschiedenis*, 124 (2011), 3, pp. 377-378.

⁸ Kunsten en Erfgoed, *Het beleid van de Vlaamse Overheid voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed*, Brussel, s.n., 2010, p. 33.

⁹ Meer informatie over deze lijst wordt in deel 1 gegeven.

¹⁰ J. Van Hessche, "Spanje" In: *De Tijd*, 08.12.2013, p. 11.

¹¹ S.n. *Protest in winkelstraten tegen stierenvechten*, In: <http://www.hln.be/hln/nl/2661/Dieren/article/detail/1683726/2013/08/08/Protest-in-winkelstraten-tegen-stierengevechten.dhtml>>, geraadpleegd op 21.04.2014.

¹² M. Jacobs, *Zwarte Piet wordt misbruikt*, In: < <http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.1760675> >, geraadpleegd op 12.01.2014.

Hoe gaan betrokken actoren om met controversie rond immaterieel cultureel erfgoed? De visie en het beleid toegepast op controversiële elementen op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed.

Deze scriptie is **geen historische thesis** in de letterlijke zin. Het centrale onderwerp is immaterieel cultureel erfgoed. Bij de historiografie zal blijken dat dit vanuit sommige oogpunten zelfs als tegengesteld aan geschiedenis kan worden gezien. Zoals Nico Wauters echter aangaf kan er via Publieksgeschiedenis een brug tussen beide sectoren geslagen worden.¹³ Deze scriptie is ontstaan vanuit een interesse naar deze discipline. Er werd wel getracht om de historische methodologie toe te passen op een verwante materie. Een uitdaging ook al omdat er geen voorbeeldstudies voorhanden zijn die als leidraad konden gebruikt worden.

Historiografie en methode

Erfgoed is een belangrijk onderdeel binnen het veld cultuurgeschiedenis. Over immaterieel cultureel erfgoed is dan ook al heel wat geschreven. Uit deze verschillende theoretische beschouwingen blijkt dat **erfgoed an sich al erg omstreden** is. Hierbij kan de secundaire literatuur worden opgedeeld in twee invalshoeken.

Eenzijds ligt de gehele praktijk van benoemen, waarborgen (*safeguarding*) en onderzoeken van erfgoed onder vuur. Ook in Vlaanderen is hierover al heel wat gedebatteerd.¹⁴ Vaak komt er een **kritiek vanuit historische hoek**, waarbij er gesteld wordt dat er een duidelijk onderscheid tussen erfgoed en geschiedschrijving moet worden gemaakt. Beiden houden zich bezig met het verleden, maar gaan er op een totaal andere manier mee om. Immaterieel cultureel erfgoed is een schakel tussen heden, verleden en toekomst.¹⁵ Maar volgens erfgoedcritici als Anna Green zegt erfgoed meer over het heden dan over het verleden.¹⁶ Volgens historicus Bert De Munck verschilt het op deze manier fundamenteel van een beschrijvende en verklarende omgang met het verleden zoals geschiedenis tracht te doen. Dit zou een meer wetenschappelijke methodologie en (maatschappij)kritische analyse tegenover zijn onderwerp hebben. Negatieve cultuuruitingen worden wel opgenomen.¹⁷ Geschiedenis zou volgens deze critici via erfgoed oneer worden aangedaan. De logica hierachter is de sterke verbondenheid met identiteit waarbij steeds het gevaar om de hoek loert dat het verleden wordt aangepast aan de wensen van een groep om zo de identiteit van die groep te versterken.¹⁸ Maar er gaan ook stemmen op die dit tegenspreken. De positie van historici is minder sterk geworden. Verschillende studies, waaronder Chris Lorenz in zijn artikel *Unstuck in Time*, stellen

¹³ N. Wouters, "Het erfgoed van de wereldoorlogen en publieksgeschiedenis in België en Vlaanderen" In: H. Rombout en K. Velle, eds. *Standpunten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.l., KVAB Press, 2012, p. 68.

¹⁴ Zo vond in 2012 een debat, georganiseerd door VIGES plaats, met als doel van gedachte te wisselen over de relaties van geschiedbeoefening en cultureel-erfgoedwerking door verschillende spelers uit beide sectoren.

¹⁵ VIE, *Definities*, In: <http://www.volkscultuur.nl/definities_24.html>, geraadpleegd op 20.01.2014. en K.

Wils, "Geschiedonderwijs en erfgoed: een terreinverkenning." In: *Hermes*, 14 (2010), 47, p. 2.

¹⁶ A. Green, *Cultural history*, s.n., Palgrave Macmillan Ltd, p. 107.

¹⁷ B. De Munck, "Geschiedenis en erfgoed: een paradigmatisch verschil" In: H. Rombout en K. Velle, eds. *Standpunten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.l., KVAB Press, 2012, pp. 42-44.

¹⁸ W. Freijhoff. "Cultureel erfgoed, cultuurbeleid en culturele dynamiek" In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 1 (2008), pp. 11-12. en A. Green, *Cultural history*, p. 107.

de objectiviteit van deze historici in vraag.¹⁹ Hun autoriteit gaat verloren, ze zijn niet langer de absolute duiders van verleden, heden en toekomst, bevestigt Jay Winter.²⁰

Daarnaast is de omstrede **aard van erfgoed** een rode draad doorheen de secundaire literatuur. Ashworth en Graham stellen dat het zowel een kennis- en cultuurproduct is, als dat het een belangrijke sociaal-politieke rol kent.²¹

“Heritage is that part of the past which we select in the present for contemporary purposes, whether they be economic or cultural (including political and social factors) to bequeath to a future. Both past and future are imaginary realms that can not be experienced in the present. The worth attributed to these artefacts rests less in their intrinsic merit than in a complex array of contemporary values, demands and even moralities.”²²

Een bepaald goed of gebruik is niet uit zichzelf erfgoed. Het wordt dit en is belangrijk omdat een bepaalde groep er een waarde aan toeschrijft.²³ Lowenthal beargumenteert dat het hedendaagse doeleinden heeft. Kuutma geeft ook aan dat het inclusie- en exclusieprocessen zijn waarbij er conflicten kunnen plaatsvinden wanneer bepaalde zaken al dan niet tot erfgoed worden benoemd.²⁴ Heel wat secundaire literatuur brengt deze problematische aard van erfgoed naar boven. Eén omvangrijk werk, *Contested Cultural Heritage*, uitgegeven door Helaine Silverman is er zelfs volledig aan gewijd. Het behandelt gecontesteerd erfgoed aan de hand van verschillende casussen. Centraal hierbij staat de politiek van erfgoed die ingezet wordt voor religieuze, etnische, nationale, politieke of andere doeleinden. Erfgoed wordt hier gezien vanuit het oogpunt van machtstheorie.²⁵

Controversieel erfgoed blijkt dus op het eerste zicht een onderwerp te zijn dat (voornamelijk internationaal) aan bod komt in de secundaire literatuur. Hierbij kunnen echter een aantal opmerkingen worden gegeven.

In deze scriptie wordt consistent het **begrip ‘controversieel’** gebruikt. Naast ‘controversieel’ wordt in de secundaire literatuur echter voornamelijk het begrip ‘gecontesteerd’ gebruikt. Deze terminologie bleek echter een nogal zwaarwichtig begrip. Wanneer de woordenboeken er bij worden genomen komen verklaringen als “verzet” of “harde oppositie” uit de bus.²⁶ ‘Contesteren’ is een werkwoord en wijst op actie.

¹⁹ C. Lorenz, “Unstuck in Time”, pp. 67-71.

²⁰ J. Winter, “The performance of the past: memory, history, identity” In: K. Tilmans, F. van Vree en J. Winter, eds. *Performing the Past. Memory, History and Identity in Modern Europe*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010, pp. 11-23.

²¹ G.J. Ashworth en B. Graham, *Senses of place, senses of time*, Farnham, Ashgate, 2005, p. 36-41. en D.F. Ruggles en H. Silverman, “From tangible to intangible heritage”, in: D. Fairchild Ruggles *Intangible heritage embodied*, eds. *Intangible heritage embodied*, Dordrecht, Springer, 2009, pp. 1-14.

²² G.J. Ashworth en B. Graham, *Senses of place, senses of time*, p. 38.

²³ L.-J. Schmith, *The uses of heritage*, Taylor & Francis, 2006, p. 216-121.

²⁴ K. Kuutma, *Communities and the Contested Politics of Representation*, In: <http://www.ichresearchers-forum.org/downloads/Kuutma_ICHforum_presentation.pdf>, geraadpleegd op 10.02.2014.

²⁵ H. Silverman, *Contested Heritage: religion, nationalism, erasure, and exclusion in a global world*, Illinois, Springer, 2010, 269 p.

²⁶ *Prisma woordenboek*, Utrecht, Uitgeverij Het Spectrum B.V., 2004, p. 104.

Er werd daarom geopteerd voor het adjectief ‘controversieel’. Dit wijst op een omstreden situatie, “een twistpunt” vormend.²⁷ De vernoemde auteurs gebruiken echter vaak de termen ‘controversieel’ en ‘gecontesteerd’ door elkaar, wat er op wijst dat er niet altijd een sterke afbakening kan worden getrokken.

Ten tweede wordt in deze scriptie een **andere invulling** van definitie voor ‘controversieel immaterieel cultureel erfgoed’ gehanteerd. Het eerste hoofdstuk van het tweede deel van deze scriptie is gewijd aan de totstandkoming van deze definitie en hoe deze praktisch wordt toegepast op Vlaanderen. Kort samengevat, wijst ‘controversieel’ in deze scriptie op (erkend) immaterieel erfgoed dat van buitenaf ‘bekritiseerd’ wordt. Opvallend is dat weinig secundaire literatuur voldoet aan deze omschrijving. De verschillende werken betreffende het omstreden gehalte van erfgoed zoals hierboven werd beschreven, waren dus niet bruikbaar voor deze scriptie in letterlijke zin. Wel scheppen ze een kader waarmee op een kritische manier naar de materie kan worden gekeken. Als gevolg werd literatuur uitgekozen met de bredere scope van ‘tradities’ ten opzichte van ‘immaterieel cultureel erfgoed’. Het verschil tussen deze twee begrippen wordt verder verduidelijkt in hoofdstuk twee van deel twee. Hierbij worden de werken van één auteur, Simon Bronner, gehanteerd als theoretisch uitgangspunt.

Probleemstelling en structuur scriptie

Aan de hand van deze beschouwingen, gaat deze scriptie op zoek naar controversieel immaterieel cultureel erfgoed. Meer specifiek wordt er gefocust op Vlaanderen. De bevindingen die hierover gedaan worden, worden teruggekoppeld naar het immaterieel cultureel erfgoedbeleid in Vlaanderen.

Het Vlaamse beleid voor immaterieel cultureel erfgoed is vrij recent ontwikkeld. Het speelt in op de **UNESCO-conventie** die na veel discussies tot stand kwam in 2003. Vlaanderen ratificeerde dit in 2006.²⁸ Uit deze Conventie vloeide een **vernieuwende aanpak** voor erfgoed voort waarbij voor het eerst niet tastbaar erfgoed een centrale rol toebedeeld kreeg. De benadering is er niet één van ‘protection’ of ‘bescherming’, maar van ‘safeguarding’ of ‘borgen’.

UNESCO legt hierbij enerzijds de klemtoon op **traditiedragers**. Deze krijgen zo erkenning van de verantwoordelijkheid over hun erfgoed. Deze erfgoedvisie werd in het Vlaamse beleid overgenomen. Expertisecentra spelen hierin een meer ondersteunende rol. In het cultureel-erfgoeddecreet van 2008 werd de notie ‘erfgoedgemeenschap’ gedefinieerd. Zij zijn diegenen die hun immaterieel cultureel erfgoed voordragen en er de eindverantwoordelijkheid over hebben. Anderzijds ligt een zeer sterke nadruk op het **dynamisch aspect** van immaterieel cultureel erfgoed.

²⁷ *Prisma woordenboek*, p. 104.

²⁸ In deze scriptie wordt dit traject van de Vlaamse gemeenschap uiteen gezet. In België zijn de drie gemeenschappen afzonderlijk verantwoordelijk voor het cultuurbeleid in hun taalgemeenschap. Dit vertaalde zich in drie soorten beleid rond immaterieel cultureel erfgoed, waarbij elke gemeenschap kiest hoe het de Conventie van 2003 invult en welke klemtonen ze legt. Wel spreekt België in de Algemene Vergadering van de Conventie of in het Intergouvernementeel Comité met één stem. Uit: J. Schauvliege, “Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota” In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 3 (2010), 4, Brussel, p. 25.

De totstandkoming van het UNESCO-beleid en vervolgens ook het Vlaamse beleid, vormt de hoofdmoot van het eerste deel van deze scriptie. Hieruit vloeit eveneens een duiding voort van waar immaterieel cultureel erfgoed en aanbelangende begrippen precies voor staan. De visie van minister van Cultuur Schauvliege vormt hierbij de rode draad.

Na deze uiteenzetting wordt ingespeeld op één van de eisen van UNESCO. Om te voldoen aan de Conventie waren de staten verplicht om de zichtbaarheid van immaterieel cultureel erfgoed te vergroten en als dusdanig een nationale lijst hiervoor in het leven te roepen. Zo kwam in 2008 de **Vlaamse Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed** tot stand. Op deze Inventaris staan intussen 37 elementen. Eens men hierop een plaats heeft verworven, kan men zelfs proberen ‘hogerop’ te geraken en naam maken door op de internationale Representatieve Lijst van UNESCO terecht te komen.

Er wordt een overzicht gegeven van de procedures die hiervoor gevolgd worden in het tweede hoofdstuk van het eerste deel. Het hele immaterieel cultureel erfgoedbeleid behelst echter veel meer dan deze twee lijsten. Centraal staat *de facto* het **borgingsproces**. Een korte toelichting hiervan is dan ook noodzakelijk.

Uit de inleiding bleek dat erfgoed meestal een positieve connotatie kent. Dit blijkt niet altijd het geval te zijn. De hierboven vermelde opschudding rond Zwarte Piet, is slechts één voorbeeld van controversie uit het verleden met betrekking tot elementen die op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed staan. Het tweede deel gaat hier dieper op in.

Om de controverses op te sporen is er in de eerste plaats een **definiëring** nodig van wat ‘controversieel immaterieel cultureel erfgoed’ behelst. Vervolgens worden de controversiële elementen in Vlaanderen opgespoord. Uit praktische en methodologische redenen wordt de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed als uitgangspunt genomen. Om tot een meer representatieve studie te komen, werd de scope opengetrokken naar controverses die zich reeds voordeden voor er sprake was van een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed. Hierbij zal duidelijk worden welke gevoeligheden er bij immaterieel cultureel erfgoed kunnen bestaan. Eveneens worden er achtergronden van theorieën rond controversiële tradities ontleend uit secundaire literatuur van de folklorestudies.

Deze scriptie wil de ervaringen van de erfgoedgemeenschap in dergelijke kwesties bekijken. Elementen die aan controversie onderhevig waren of zijn worden onder de loep genomen. In een tweede hoofdstuk van het tweede deel worden de **controverses** allereerst kort uiteen gezet.

Wat kan voor controversie zorgen en wie neemt er aanstoot aan bepaalde zaken? Welke argumenten worden aangehaald door de verschillende spelers? Kunnen deze controverses gevat worden in een theoretisch kader rond traditie? Speelt de erkenning op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed een rol in de controversie bij bepaalde elementen? Hoe reageert de erfgoedgemeenschap op aantijgingen tegen hun erfgoedelement die zo nauw verweven is met hun identiteit? Zijn er gelijkenissen te trekken of kent elke controversie zijn eigen verloop? Hoe spelen andere actoren (zoals de media of het bredere erfgoedveld) hierop in? In welke mate interfereert dit met het beleid? Er wordt getracht een

antwoord te geven op al deze vragen door de elementen in een **vergelijkend perspectief** te plaatsen en op zoek te gaan naar rode draden in deze casestudies in een derde hoofdstuk van het tweede deel.

Vervolgens wordt de **theoretische kant met de praktische casestudies** verbonden in een derde deel. Er wordt ingezoomd op de controverses om te kijken in welke mate de visie achter het beleid wordt toegepast. Past dit alles in het borgingsbeleid van de overheid? En kan het beleid een hulp zijn wanneer een controverser de kop op steekt? Op de vragen die hierboven bij de inleiding gesteld werden, wordt getracht een antwoord te bieden. De hamvraag of het immaterieel cultureel erfgoedbeleid wel nodig is, wordt hier eveneens uitgewerkt.

Op deze manier wordt het hele overheidsbeleid met betrekking tot immaterieel cultureel erfgoed op een kritische manier doorgelicht zonder dat het bij een louter theoretische beschouwing blijft. De verschillende casussen geven een inzicht in wat immaterieel cultureel erfgoed precies is en hoe het borgingsbeleid aanschouwelijk wordt gemaakt. Dit zorgde zowel in het onderzoeksproces als de schrijf- en lees fase voor een aangename afwisseling.

Deel 1 Definitie en beleid van immaterieel cultuur erfgoed in Vlaanderen

In dit eerste deel wordt het immaterieel cultureel erfgoedbeleid van Vlaanderen uiteen gezet. Hierbij wordt vertrokken vanuit de visienota van Schauvliege en andere documenten uit de culturele sector. Alvorens meer uitgebreid in te gaan op de definiëring van het begrip en het beleid van immaterieel cultureel erfgoed, wordt bondig de historische ontstaanscontext ervan geschetst om alle nuances ten volle te kunnen begrijpen. Zonder de UNESCO-conventie van 2003 waaruit ze is ontsproten, zou dit Vlaamse beleid geen vorm hebben gekregen. Daarnaast wordt er kort ingezoomd op aanleunende terminologie, zoals ‘erfgoedgemeenschap’, ‘culturele erfgoedsector’ en ‘dynamisch erfgoed’ die doorheen deze scriptie zullen opduiken. Vervolgens wordt het beleid besproken door te focussen op het proces van borgen en de lijstensystemen.

Hoofdstuk 1 Wat is immaterieel cultureel erfgoed?

1.1 Historiek van het erfgoedbeleid

2003, De UNESCO-conventie als katalysator

‘Immaterieel cultureel erfgoed’ klinkt de meesten bekend in de oren. Desondanks is het een vrij recent fenomeen. Pas in 2003 werd met via een Conventie op initiatief van UNESCO opgeroepen om immaterieel cultureel erfgoed te “safeguarden”²⁹ en te promoten.

Aanleiding tot de Conventie

UNESCO kent een cultureel luik, waarbij een aantal erfgoedinitiatieven zijn genomen. Vanaf 1972 veroverden **roerend en natuurlijk erfgoed** hun plaats in het geheugen van de mensen dankzij de *Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Om bepaalde plaatsen te beschermen en erkenning te geven werden twee lijsten gecreëerd. Een eerste betreft de befaamde Werelderfgoedlijst. Op een tweede lijst komen ‘fenomenen in gevaar’ terecht.³⁰

Sinds 2003 werd immaterieel cultureel erfgoed er aan toegevoegd met de *Conventie betreffende Immaterieel Cultureel erfgoed*.³¹ Deze kan gezien worden als een antwoord op hun tot dan toe gevoerde erfgoedbeleid. Er was een **ongelijke distributie** van de Werelderfgoedkaart die vooral gevuld werd door Westers georiënteerde delen van de wereld. Er kwam steeds meer een roep naar een compensatie of

²⁹ Het wordt niet onmiddellijk door ‘beschermen’ vertaald. Verderop wordt dit begrip op een meer genuanceerde manier vertolkt.

³⁰ UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*.

³¹ Hier wordt vanaf heden naar verwezen als de Conventie.

alternatieven, vanuit de redenering dat culturele uitingen even goed waarden en tradities als bouwwerken kunnen zijn.³²

Voorafgaand aan de Conventie werden al **enkele (vruchteloze) pogingen** ondernomen om immaterieel cultureel erfgoed op de kaart te zetten. Zo vond in 1952 een samenkomst plaats - die in 1971 werd bijwerkt - waarbij de *Universal Copyright Convention* werd aangenomen. Het was echter maar een halfslachtige manier om met immaterieel cultureel erfgoed om te gaan.³³ In 1989 volgde de *Recommendation on the Safeguarding of traditional culture and folklore*.³⁴ Voor het eerst werd gefocust op het behoud van de tradities zelf door het ondersteunen van de beoefenaars ervan. Het zwaartepunt kwam van het (folkloristisch) product naar de mensen en het proces zelf te liggen.³⁵ Het belang van de *Recommendation* schuilt vooral in het feit dat immaterieel cultureel erfgoed centraal kwam te staan.

Belangrijk is te wijzen op een aantal toenmalige **wereldwijde transformaties**. Er kwam steeds meer historische interesse voor volkscultuur en er ontstond een nieuw volkskundig paradigma.³⁶ Tevens zetten tendensen als globalisering, culturele homogenisering, sociale transformatie, culturele diversiteit en interculturele communicatie tradities onder druk. Ze zorgden vaak voor de achteruitgang, verdwijning en vernietiging van immaterieel cultureel erfgoed.³⁷ De conventietekst speelt in op deze werkpunten en wil een rijke culturele diversiteit beschermen.³⁸

In 1999 vond een conferentie plaats in Washington over het falen van de *Recommendation*. Er werd gesuggereerd om voor andere benamingen te opteren in plaats van 'folklore' of 'volkscultuur', die wel inspeelden op deze veranderde wereld. Zo kwamen de **begrippen *Intangible Cultural Heritage* en *Patrimoine Culturel Immatériel*** uit de doos. Men koos eveneens voor een krachtiger juridisch instrument dan louter een aanbeveling: een conventie. Daarnaast werd een lijst van *De Meesterwerken Van Het Oraal En Immaterieel Erfgoed Van De Mensheid* gelanceerd. Hierover bestond heel wat discussie, maar opnieuw plaatste het immaterieel cultureel erfgoed in de kijker.³⁹

De convention for the Safeguarding of Intangible Heritage

Op 17 oktober 2003 vond dan de belangrijkste conventie met betrekking tot immaterieel cultureel erfgoed plaats. De Lijst van de Meesterwerken werd omgevormd tot **twee lijsten en één programma**:

³² F. Vantomme, "Niet van gisteren: heemkunde in theorie en praktijk" In: *Tijd-Schrift: heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen*, 3 (2013), 3, p. 32.

³³ J. Blake, *Developing a New Standard-setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*, Parijs, UNESCO, 2002, p. 22.

³⁴ M. Jacobs, "Tot een beleid en werking rond 'immaterieel erfgoed'." In: *Mores*, 7 (2006), 4, p. 4.

³⁵ B. Kirschenblatt-Gimblett, "Intangible heritage as Metacultural Production" In: *Museum International*, (2004), 1-2, Oxford, Blackwell Publishing, p. 53.

³⁶ M. Jacobs, *Onuitgegeven artikel terminologie Immaterieel Cultureel erfgoed*, 2006, p. 3-4.

³⁷ M. Jacobs, "Tot een beleid en werking rond 'immaterieel erfgoed'." p. 5.

³⁸ A. van der Zeijden, *Handen en voeten aan immaterieel erfgoed*, In:

<http://www.albertvanderzeijden.nl/immaterieel_erfgoedl.htm>, geraadpleegd op 20.01.2014.

³⁹ M. Jacobs, "Tot een beleid en werking rond 'immaterieel erfgoed'." p. 5.

- (a) Een Representatieve Lijst Van Immaterieel Cultureel Erfgoed Van De Mensheid ⁴⁰ en
- (b) een Lijst Van Immaterieel Cultureel Erfgoed Dat Dringend Nood Heeft Aan *Safeguarding*.
- (c) Daarnaast is er nog het Overzicht Van Programma's, Projecten En Activiteiten Voor De Bescherming Van Immaterieel Cultureel Erfgoed. ⁴¹

De achterliggende gedachte is dat immaterieel cultureel erfgoed niet in termen van 'meesterwerken' te vatten is. De conventie gaat er vanuit dat de samenleving zelf het beste de waarde voor de eigen culturele identiteit kan bepalen.

Opvallend is ook dat woorden als 'folklore', 'volkscultuur', nationale identiteit, 'volk' en 'traditioneel' in de conventietekst achterwege bleven. ⁴² De definiëring bleef opzettelijk vaag zodat dit later een bredere invulling kon krijgen. Hierin valt op dat de definiëring van wat als 'cultuur' wordt beschouwd, breder is dan vroeger. De Conventie bevatte de nodige definities, afspraken en regels. Elk deelnemend land werd uitgenodigd om zelf een erfgoedbeleid (borgen, aanmoedigen en ondersteunen) uit te werken. Elke deelnemende staat moet zelf het erfgoed definiëren en identificeren door het oprichten van inventarissen, een erfgoedbeleid uitwerken en organen creëren die dit beleid uitdragen.

De **doelstellingen** van de Conventie (artikel 1) zijn:

- (a) Het immaterieel cultureel erfgoed borgen;
- (b) Respect verzekeren voor het immaterieel cultureel erfgoed van de betrokken gemeenschappen, groepen en individuen;
- (c) Op lokaal, nationaal en internationaal niveau het bewustzijn verhogen van het belang van het immaterieel cultureel erfgoed en daarvoor wederzijdse waardering verzekeren;
- (d) Voor internationale samenwerking en hulp zorgen. ⁴³

De definitie

"Het immaterieel cultureel erfgoed betekent zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. In deze Conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel

⁴⁰ Vanaf hier wordt hiernaar verwezen als de Representatieve Lijst.

⁴¹ J. Schauvliege, "Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota, p. 5.

⁴² M. Jacobs, "Tot een beleid en werking rond 'immaterieel erfgoed'." , p. 4.

Dit werd ook overgenomen in het erfgoedbeleid in Vlaanderen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen immaterieel cultureel erfgoed en volkscultuur. Ook hieraan gingen heel wat discussies vooraf.

⁴³ UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*.

compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereiste van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met duurzame ontwikkeling.”⁴⁴

Immaterieel cultureel erfgoed doet onmiddellijk denken aan sociale gewoontes, rituelen en feestelijke gebeurtenissen, of ambachtelijke vaardigheden en technieken. Ook vormen van theater, dans en muziek of dialecten en vertelkunst zijn immaterieel cultureel erfgoed. Een aantal voorbeelden zijn het dragen van reuzen, kantslossen, processies of valkerij.⁴⁵ Immaterieel cultureel erfgoed is zo een mengelmoes van heel uiteenlopende zaken.

In paragraaf 2.2 worden de **domeinen** waarin immaterieel cultureel erfgoed zich kan manifesteren opgesomd:

- (a) Orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed;
- (b) Podiumkunsten (*performing arts*);
- (c) Sociale gewoontes, rituelen en feestelijke gebeurtenissen;
- (d) Kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum;
- (e) Traditionele ambachtelijke vaardigheden.⁴⁶

Hierbij hecht de UNESCO-conventie sterk aan het behoud van een culturele diversiteit in een tijd van toenemende globalisering. Volgens de Conventie bevorderen kennis van en begrip voor het immaterieel cultureel erfgoed van verschillende gemeenschappen de interculturele dialoog en stimuleren ze het **wederzijds respect** voor andere manieren van leven. De vraag is natuurlijk of dit bij controversieel immaterieel cultureel erfgoed ook het geval is.

Het ontstaan en evolutie van een Vlaams immaterieel cultuur erfgoedbeleid

De Conventie werd intussen geratificeerd in meer dan 150 landen.⁴⁷ België was op 24 maart 2006 hierbij het 46e land, waarbij het erkend werd als een volwaardige derde variant van erfgoed naast roerend en onroerend erfgoed.⁴⁸

Het ontstaan van de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ L. Castelyen, “Immaterieel erfgoed: meer dan curiosum voor toeristen”, p. 4-41.

⁴⁶ Dit is natuurlijk slechts een artificiële afbakening, ze kunnen zich in meerdere/ andere domeinen voordoen. Uit: UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*.

⁴⁷ UNESCO, *The States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)*, In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/?pg=00024>>, geraadpleegd op 13.02.2014.

⁴⁸ Naar roerend erfgoed en immaterieel cultureel erfgoed wordt samen ook verwezen als ‘cultureel erfgoed’. Uit: Kunsten en Erfgoed, *Toelichting bij de verhouding tussen cultureel-erfgoedwerking en geschiedschrijving*, In: <<http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/5617039-Cultureel-erfgoedwerking+en+geschiedschrijving.html>>, geraadpleegd op 23.01.2014.

Op 19 juni 2008 werd de *UNESCO-conventie voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed* volledig operationeel, na een goedkeuring van de uitvoeringsbesluiten.⁴⁹ Voor de praktische implementatie van de Conventie en een duidelijke communicatie is er een samenwerking tussen FARO. *Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed*⁵⁰ en het agentschap Kunsten en Erfgoed. Kunsten en Erfgoed geeft advies aan de minister van Cultuur en de Vlaamse Regering over het al dan niet toekennen van een werkingssubsidie. FARO is er voor de erfgoedgemeenschappen zelf.

Een eerste verplichting van UNESCO was om de betrokken groepen bekend te maken met immaterieel cultureel erfgoed en zichtbaarheid ervan te vergroten. De Vlaamse Gemeenschap voldeed aan deze UNESCO-verplichtingen door **de Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen**⁵¹ in het leven te roepen.⁵² Ook werden hieruit onmiddellijk immaterieel cultureel erfgoedelementen voor de Representatieve Lijst geselecteerd. Alvorens er dus een effectief beleid was, kwam de Inventaris tot stand.

De Inventaris heeft een **sensibiliserende** functie en is geen doel op zich. Hetzelfde geldt voor de Lijsten van UNESCO. Ze zijn een middel om de doelstellingen van de Conventie te bereiken. In eerste instantie als identificatie van het erfgoed. De waarde ervan is voornamelijk symbolisch, want deze lijsten kennen een groot prestige. Erfgoedgemeenschappen mogen immers het logo van immaterieel cultureel erfgoed Vlaanderen gebruiken. Men hoopt zo meer aandacht te krijgen en bezoekers te lokken. De lijst geeft niet enkel een grotere zichtbaarheid, daarnaast is het de bedoeling kansen op uitwisseling van kennis, expertise, acties en programma's te vergroten. De inventarisering betekent ook dat men zich wil engageren om dit erfgoed te laten bestaan. Het mag hierdoor niet 'bevroren' worden.⁵³ Ieder jaar worden deze lijsten uitgebreid met verschillende elementen.

De regering riep in 2008 een **versnelde procedure** in het leven om op de UNESCO-lijsten te worden opgenomen. Na evaluatie van de snelprocedure zou het agentschap Kunsten en Erfgoed een meer duurzame en brede procedure uitwerken.⁵⁴

De ontwikkeling van een immaterieel cultureel erfgoedbeleid voor Vlaanderen

In 2009 startte het agentschap Kunsten en Erfgoed met het uittekenen van een mogelijk langetermijnbeleid voor immaterieel cultureel erfgoed. Dit resulteerde in de uitgebreide **visienota** *Een Beleid Voor Immaterieel Cultureel Erfgoed In Vlaanderen* in 2010. De visienota maakt de inhoud van UNESCO-conventie uit 2003 meer concreet en werkbaar voor de situatie in Vlaanderen. Het onderschrijft de doelstellingen en analyses van de UNESCO-conventie uit 2003. UNESCO kan geen bindende maatregelen geven omdat de

⁴⁹ FARO, *Nieuw reglement Immaterieel Cultureel Erfgoed*, In: <<http://www.faronet.be/nieuws/nieuw-reglement-immaterieel-cultureel-erfgoed>>, geraadpleegd op 02.02.2014.

⁵⁰ Hiernaar wordt vanaf nu verwezen als FARO

⁵¹ We verwijzen hier vanaf nu naar als 'de Inventaris'.

⁵² Een traditie of gebruik dat (immaterieel cultureel) erfgoed is, wordt een 'element' genoemd.

⁵³ J. Schauvliege, "Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota", p. 12.

⁵⁴ FARO. *Immaterieel Cultureel Erfgoed*. In: <<http://www.faronet.be/nieuws/immaterieel-cultureel-erfgoed>>, geraadpleegd op 03.02.2014.

beleidscontext van ieder land of regio uiteraard verschillend is. Schauvliege benadrukt dat de visie van de Vlaamse regering scherper is en hierdoor minder compromissen bevat dan de UNESCO-conventie.⁵⁵

In 2011 en 2012 werden door de minister van Cultuur en de Vlaamse Regering verschillende beslissingen genomen om het beleid voor het immaterieel cultureel erfgoed verder uit te stippelen en in te spelen op de eisen van UNESCO. Zo besliste de Vlaamse Regering in 2011 om verschillende door de Vlaamse Gemeenschap gesubsidieerde erfgoedcellen een sleutelrol op zich te laten nemen als **expertisecentra**. Hun hoofdplicht bestaat uit het begeleiden van lokale erfgoedgemeenschappen bij het borgen van hun immaterieel cultureel erfgoed en het delen van hun expertise.⁵⁶ Deze moeten de valkuilen kunnen herkennen en bijvoorbeeld het concept *invented traditions* kennen en er weten mee om te gaan.⁵⁷

Tapis Plein vzw dient als een algemeen platform voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. Geïnspireerd op de UNESCO-conventie worden verder vijf grote groepen van immaterieel cultureel erfgoed afgebakend. Dit is geen eindige lijst maar geeft wel richting aan de definitie van immaterieel cultureel erfgoed. Ze zorgen er voornamelijk voor dat het erfgoedveld overzichtelijker wordt.⁵⁸ Enkele expertisecentra zijn dan ook verantwoordelijk voor de invulling hiervan.

- (a) Immaterieel cultureel erfgoed van kunsten (*performing arts*)
 - Resonant, Landelijk expertisecentrum - Muzikaal erfgoed
 - Het Firmament - cultureel erfgoed van de podiumkunsten
- (b) Stoeten, feesten, rituelen en sociale interactie
 - Landelijk expertisecentrum voor cultuur van alledag (LECA) - Volkscultuur met focus op feesten, stoeten, rituelen en sociale praktijken
- (c) Kennis over de natuur en het universum
 - Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) - agrarisch erfgoed
- (d) Immaterieel cultureel erfgoed van technieken en ambachten
 - Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed (ETWIE) - cultureel erfgoed van techniek, wetenschap en industrie.⁵⁹

Op 14 september 2012 werd de website en databank www.immaterieelerfgoed.be gelanceerd. Hierover volgt verderop nog meer uitleg. Sinds 2013 worden elementen voor de Inventaris via dit **digitaal platform** geselecteerd.⁶⁰

⁵⁵ J. Schauvliege, *Voorstelling visie Immaterieel Cultureel Erfgoed op 17 december 2010*, In: <http://www.jokeschauvliege.be/sites/jschauvliege/files/toelichting_bij_de_beleidsvisie_immaterieel_cultureel_erfgoed.pdf> , geraadpleegd op 20.01.2013.

⁵⁶ ICE, *Vlaams Immaterieel Erfgoedbeleid*, In: <<http://www.immaterieelerfgoed.be/over-deze-site/vlaams-immaterieel-erfgoedbeleid>> , geraadpleegd op 28.01.2014.

⁵⁷ J. Schauvliege, "Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota", p. 19.

⁵⁸ F. Vantomme, "Niet van gisteren: heemkunde in theorie en praktijk", p. 31.

⁵⁹ Kunsten en Erfgoed, *Gesubsidieerde organisaties*, In: <http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/1381300-gesubsidieerde+organisaties.html#ppt_2215325>, geraadpleegd op 28.02.2014.

1.2 Enkele kenmerken van immaterieel cultureel erfgoed

De contextschets is belangrijk om ten volle te begrijpen waar immaterieel cultureel erfgoed precies voor staat. Enkele begrippen worden verder toegelicht omdat dit belangrijk wordt geacht voor het verdere verloop van de scriptie. Een duidelijke definitie komt naar voor uit de visienota:

“Immaterieel cultureel erfgoed is **niet-tastbaar**. Het zijn die gewoontes, gebruiken, kennis en praktijken die een **gemeenschap** of groep overgeërfd heeft gekregen of in **een historisch continuüm** kunnen gevat worden en die de gemeenschap of groep in **consensus** voldoende belangrijk acht om door te geven aan toekomstige generaties. Het gaat steeds om immateriële en niet-tastbare uitingen van de interactie tussen de mens en zijn omgeving. Immaterieel cultureel erfgoed is **dynamisch**; door evolutie in de tijd en door interactie met de omgeving krijgt het nieuwe betekenissen en verandert het gebruik of de functie. Het benoemen als immaterieel cultureel erfgoed is tijds- en plaatsgebonden. Het is een culturele actie die ingrijpt op de gewoonte, het gebruik, de kennis en de praktijk. Het benoemen geeft de mogelijkheid om proactief te handelen en zorgt ervoor dat het doorgegeven wordt of dat **actief** kan ingezet worden op processen van doorgeven.”⁶¹

Niet-tastbaar erfgoed

Immaterieel cultureel erfgoed bevat het ‘niet-tastbare erfgoed’ en is zo duidelijk te onderscheiden van **onroerend en roerend erfgoed**. Wel staan deze drie begrippen met elkaar in verband en versterken ze elkaar. Zowel in de UNESCO-conventie van 2003 als in de visienota worden ze samen in één groter verhaal geplaatst. Het Vlaamse beleid vindt het evenwel noodzakelijk om het onderscheid scherp te stellen en per categorie een eigen beleid vorm te geven.⁶²

Het begrip immaterieel cultureel erfgoed bestaat nog niet zo lang in Vlaanderen. De term werd opgenomen toen het Vlaams parlement in 2008 een nieuw cultureel erfgoeddecreet stemde.⁶³ Aan de introductie van dit (vrij technisch) begrip ging heel wat **discussie** vooraf. Begrippen als volkscultuur of folklore verdwenen uit het UNESCO-verdrag, omdat er heel wat misverstanden bestonden rond deze begrippen. In Vlaanderen

⁶⁰ Kunsten en Erfgoed, *Reglement 2013 “Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed”*, In: <<http://immaterieelerfgoed.be/sites/ice.colibreo.com/files/attachments/news/reglementice-2013-inventarisvlaanderen.pdf>>, geraadpleegd op 28.01.2014.

⁶¹ Kunsten en Erfgoed, *Het beleid van de Vlaamse Overheid voor het borgen van ICE*, p. 14.

⁶² Elk heeft zijn eigen beleidsmaatregelen om dit erfgoed te beschermen en te vrijwaren. Zo is er voor het roerend erfgoed het Topstukkendecreet. Voor het onroerend erfgoed is er het decreet op de monumenten, stads- en dorpsgezichten, het decreet op de bescherming van landschappen en het archeologiedecreet.

⁶³ Dit bevat de regels op basis waarvan de Vlaamse Gemeenschap het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen ondersteunt en subsidieert. Het Cultureel-erfgoeddecreet gaat over het roerend en immaterieel cultureel erfgoed. Op basis van het decreet ondersteunt de Vlaamse Gemeenschap organisaties en projecten die zich inzetten voor de zorg voor of het ontsluiten van roerend maar ook van het immaterieel cultureel erfgoed. In: Kunsten en Erfgoed, *Cultureel erfgoeddecreet*, In: <<http://www.kunstenerfgoed.be/ake/view/nl/1386538-Cultureel-erfgoeddecreet.html>>, geraadpleegd op 06.02.2014.

werd/ wordt er een onderscheid gemaakt met volkscultuur, cultuur van alledag en etnologie. Al moet er op gewezen worden dat de grenzen erg klein zijn.⁶⁴

De erfgoedgemeenschap

Niet-tastbaar erfgoed wordt sinds 2003 op een vernieuwende manier benaderd.⁶⁵ Immaterieel cultureel erfgoed wordt naar voren gedragen door de erfgoeddragers zelf, het is dus geen groep van experts of wetenschappers die dit na een grondige wetenschappelijke studie bepaalt. Immaterieel cultureel erfgoed komt **van onderuit**. De erfgoedgemeenschap draagt dan ook zelf de verantwoordelijkheid hierover.

Ook in het Vlaamse beleid werd dit overgenomen. In het cultureel erfgoeddecreet uit 2008 werd dit begrip gedefinieerd als:

“een cultureel-erfgoedgemeenschap is een gemeenschap die bestaat uit organisaties en/ of individuele personen die een bijzondere waarde hechten aan het cultureel erfgoed of specifieke aspecten ervan, en die het culturele erfgoed of aspecten ervan door publieke actie wil **behouden en doorgeven** aan toekomstige generaties”.⁶⁶

Toegepast op het immaterieel cultureel erfgoed zijn het groepen, gemeenschappen en individuen die actief willen inzetten op het borgen ervan. Er moet een wil zijn om het erfgoed door te geven aan de volgende generaties, dit kan zowel oraal als in praktijk. Het initiatief ligt bij de gemeenschap zelf om hun immaterieel cultureel erfgoed levend te houden, te documenteren, door te geven of te revitaliseren. Het hoofddoel is dat gemeenschappen op een bewuste manier omgaan met hun eigen erfgoed.

Het culturele erfgoedveld

De culturele erfgoedsector is een ruim en omvattend begrip. Zoals Walterus uiteenzet in zijn artikel *Een sector in ontwikkeling. Een schets van het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen* zijn hierbij heel wat actoren betrokken. Naast de formele erfgoedorganisaties, zijn er ook nog niet-officiële actoren die zich bekommeren om erfgoed. Hieronder behoren bijvoorbeeld heemkundekringen of de erfgoedgemeenschappen zoals hierboven gedefinieerd. In deze scriptie wordt met ‘de erfgoedsector’ diensten en instellingen van de Vlaamse Overheid, het steunpunt en de expertisecentra voor ogen gehouden.⁶⁷ Hun rol faciliteren, sensibiliseren en informeren. Ze **ondersteunt** en stimuleert de erfgoedgemeenschap en biedt praktische hulp bij het borgingsproces.

⁶⁴ M. Jacobs, *Onuitgegeven artikel terminologie Immaterieel Cultureel erfgoed*, p. 1-7.

⁶⁵ J. Blake, “UNESCO’S 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage: the Implications of Community Involvement in ‘Safeguarding’.” In: Smith, Laurajane & Akagawa, Natsuko, eds. *Intangible Heritage*, London, Routledge, 2009, pp. 65-66.

⁶⁶ Kunsten en Erfgoed, *Erfgoeddecreet 2012*, In: http://www.kunstenerfgoed.be/sites/default/files/uploads/geconsolideerde_versie_van_het_cultureel-erfgoeddecreet_2008.pdf, geraadpleegd op 19.01.2014.

⁶⁷ J. Walterus, “Een sector in ontwikkeling... Schets van het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen” In: *FARO| Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 3 (2011), p. 11.

Dynamisch

Het tweede belangrijkste aspect van deze definitie is dat immaterieel cultureel erfgoed als een dynamisch iets wordt beschouwd. De term 'erfgoed' is op deze manier niet echt gelukkig gekozen. Het suggereert dat het om iets uit het verleden gaat, dat het een achterhaalde praktijk is. Het idee bestaat vaak dat tradities onveranderbaar zijn, en meer zelfs authentiek (dit wordt echter al tegengesproken door de theorie van de 'invented tradition'⁶⁸). Het beleid is echter niet ingesteld op het 'beschermen' van oude gebruiken of rituelen. Er bestaat niet iets als een zuivere en oorspronkelijke cultuur.⁶⁹ Hierdoor worden authenticiteit en traditie dan ook relatieve begrippen.

Immaterieel cultureel erfgoed wordt beschouwd als **levend** erfgoed. Tradities en rituelen moeten volgens de theorie een **hedendaagse betekenis** hebben, anders worden ze niet meer gebruikt en verdwijnen ze. Men stelt dat immaterieel cultureel erfgoed moet meegaan met zijn tijd. Als dit niet meer het geval is, moet volgens de visienota dit immaterieel cultureel erfgoed dan ook kunnen verdwijnen.⁷⁰

“Een cultuuruiting benoemen als erfgoed is bijgevolg tijdsgebonden, plaatsgebonden en groepsgebonden. Een volgende generatie of een andere groep kan iets niet als erfgoed beschouwen. Een vorige generatie kan iets ook niet als erfgoed beschouwd hebben.”⁷¹

Zowel in de definitie van UNESCO als Kunsten en Erfgoed wil men absoluut vermijden dat men immaterieel cultureel erfgoed als “gebruiken van vroeger” beschouwt. Wel beoogt men via dit beleid een reflectie over het huidig sociaal gedrag dat gebaseerd is op tradities.⁷²

Deze dynamiek uit zich onder twee vormen. Er kan zich een dynamiek voordoen binnenin het fenomeen van de traditie en hoe deze 'uitwendig' verschijnt of beleefd wordt. Of een traditie kan inhoudelijk hetzelfde blijven, terwijl de betrokken erfgoedgemeenschap evolueert.⁷³ Deze veranderen door allerlei omstandigheden.

Deze dynamiek enerzijds en het vastleggen op lijsten of inventarissen anderzijds lijken op het eerste zicht sterk **paradoxaal**. Door dit immaterieel erfgoed vast te leggen, lijkt dit alsof het erfgoed bevroren wordt wat geenszins de bedoeling is. Volgens de visienota is het doel echter een context te ontwikkelen waarin dit erfgoed, deze tradities, zich verder kunnen ontwikkelen.

⁶⁸ Dit begrip werd geïntroduceerd door Eric Hobsbawm en Terence Ranger. Na onderzoek bleek dat heel wat tradities vaak toch niet zo oud of oorspronkelijk bleken te zijn dan gedacht of zelfs letterlijk uitgevonden. Wel claimen deze tradities oud te zijn. A. Moessen, *De Kattenfeesten te Ieper. Een analyse van de Kattenstoet en het Kattenwerpen aan de hand van de theorie van Hobsbawm*, Maastricht (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Maastricht), 2005, p. 37-52 (promotor: Jan de Rode).

⁶⁹ Volgens Albert van der Zeijden is het historisch perspectief onmisbaar en moet er gekeken worden naar de socio-culturele contexten. A. van der Zeijden, “De politiek van immaterieel erfgoed”, p. 371.

⁷⁰ W. Frijhoff. “Cultureel erfgoed, cultuurbeleid en culturele dynamiek”, pp. 11-12.

⁷¹ J. Schauvliege, “Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota”, p. 8.

⁷² UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*.

⁷³ Kunsten en Erfgoed, *Verlag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*, 2008.

1.3 Besluit

Immaterieel cultureel erfgoed is een containerbegrip dat ondanks de verschillende definities en omschrijvingen eerder vaag blijft. Hierover is al erg veel gereflecteerd in de secundaire literatuur. Volgens de definitie van immaterieel erfgoed kan eender welke praktijk als erfgoed erkend worden. Of zoals het in de visienota wordt gesteld:

“Erfgoed is bijgevolg geen vaststaand feit. Echt **objectieve parameters** om iets als erfgoed te labelen zijn er vaak **niet**. Een ‘groep’ vindt iets de moeite waard om te bewaren omdat hij er zich mee identificeert en zijn identiteit ermee vorm geeft en construeert. De groep koestert het erfgoed en plaatst het ‘onder zijn bescherming’. Hij wil dat het doorgegeven wordt.”⁷⁴

In deze scriptie focussen we op controverse rond immaterieel cultureel erfgoed. Het is een interessante piste om na te gaan of het feit dat de drempel om immaterieel cultureel erfgoed te erkennen laag is controverse uitlokt.

⁷⁴ Kunsten en Erfgoed, *Het beleid van de Vlaamse Overheid voor het borgen van ICE*, p. 12.

Hoofdstuk 2 Het beleid rond immaterieel erfgoed – Borgen en de Inventaris

Nu geweten is wat immaterieel cultureel erfgoed precies inhoudt, kan dieper worden ingegaan op het Vlaamse beleid dat errond werd ontwikkeld. Dit erfgoedbeleid bestaat uit twee pijlers: borgen en de Inventaris. Beiden worden in dit hoofdstuk uitgediept.

2.1 Borgen

Een centraal en nieuw begrip in de UNESCO-conventie van 2003 was ‘**safeguarding**’. Dit behelst meer dan ‘protection’ waarover men het in de voorgaande samenkomsten had.⁷⁵ Er is een klein nuanceverschil tussen beide. ‘Safeguarding’ betekent volgens de conventietekst

“maatregelen treffen die erop gericht zijn de leefbaarheid van immaterieel cultureel erfgoed te verzekeren, inclusief de identificatie, de documentatie, het wetenschappelijk onderzoek, de bewaring, de bescherming, de promotie, de versterking, de overdracht van immaterieel cultureel erfgoed, in het bijzonder door formeel en niet-formeel onderwijs en het revitaliseren van verschillende aspecten van dat erfgoed”.⁷⁶

Wanneer men het begrip letterlijk naar het Nederlands vertaalt, blijft het echter de betekenis van ‘beschermen’ behouden. Dit kan de foute indruk van bevrozen geven. Daarom werd geopteerd voor de term ‘borgen’.

De concrete acties die genomen worden, worden borgingsacties genoemd. Dagdagelijkse borgingsacties gebeuren meestal onbewust. Het Vlaamse beleid is er voornamelijk op gericht om bewuster om te gaan met immaterieel cultureel erfgoed.

De Conventie en de visienota zelf bleef nog vrij vaag over de wijze waarop dit borgen precies diende te gebeuren. Intussen is er wel een **strategie** ontwikkeld. Als gemeenschap kun je op verschillende manieren te werk gaan. Borgingsmaatregelen worden in **vijf grote clusters** gecategoriseerd. Zo kan men inzetten op identificatie en documentatie, onderzoek, communicatie & sensibilisatie, overdracht en transmissie en herlanceren. Men hoeft niet op elk van de vijf in te zetten.

De belangrijkste en ook meest logische is overdracht. Borgen staat voor het levend houden en overdragen van het immaterieel cultureel erfgoed aan anderen of jongere generaties (ook bijvoorbeeld nieuwe groepen, zoals nieuwkomers en inwijkelingen). Dit kan op een formele of informele manier gebeuren. Identificatie, documentatie en onderzoek gaan het erfgoed in zijn huidige staat en diversiteit vastleggen. Door onderzoek kan men het element zelfs beter begrijpen vanuit een exploratie van de vormen, sociale, culturele en economische functies, toepassingen, overdrachtswijzen, artistieke en esthetische functies, geschiedenis en

⁷⁵ J. Neyrinck. “Borgen, wat en hoe” In: *FARO | Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012), 3, pp. 65-66.

⁷⁶ UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*.

de dynamieken van creatie en re-creatie. Dit historisch onderzoek laat zien hoe tradities evolueren doorheen de tijd. Zo wil men ervoor zorgen dat men een bepaalde verschijningsvorm niet als dé originele gaat zien.⁷⁷

Er bestaat bijgevolg niet één algemene handleiding voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Borgen gebeurt **op maat**, elk immaterieel cultureel erfgoedelement heeft zijn eigen specifieke context. Dit kan door middel van allerlei activiteiten, aangepast aan het element.

De erfgoedgemeenschappen hoeven er zich in principe zelfs niet bewust van te zijn. Het feit dat ze al erkennen dat ze erfgoed zijn, betekent immers dat ze er welbewust mee bezig zijn. Maar, zoals al aangegeven werd, maken allerlei factoren het immaterieel cultureel erfgoed steeds moeilijker. Daarom wil de erfgoedsector voor **ondersteuning** zorgen en een bredere basis bieden voor immaterieel cultureel erfgoedwerking.

Dit hele proces wordt vermeld op het **digitale interactieve platform www.immaterieelerfgoed.be**.⁷⁸ Deze website en database vormen een toegankelijk werkinstrument met drie doelstellingen:

- (a) Ten eerste kan iedere erfgoedgemeenschap haar immaterieel erfgoed hier registreren en publiek maken.
- (b) Belangrijk hierbij is het beschrijven en documenteren van de omgang met dit erfgoed.
- (c) De kennis- en ervaringsdeling met andere gemeenschappen en met professionele erfgoedactoren zijn een derde doelstelling.

Men wil zo een heel immaterieel cultureel erfgoed-netwerk opbouwen. Geen enkele traditie is dezelfde, maar men gaat er van uit dat ze veel kunnen leren van elkaar.

Alle elementen die door de minister opgenomen zijn in de Inventaris, zijn op dit immaterieel cultureel erfgoed-Platform gedocumenteerd.⁷⁹

2.2 De Vlaamse Inventaris en de Representatieve Lijst van UNESCO

Hier wordt beschreven hoe men een plaats kan verwerven op de Inventaris en de Representatieve Lijst. Dit omdat de deze eerste een centrale plaats inneemt in deze scriptie.

Doorheen de tijd werd binnen de erfgoedsector sterk gediscussieerd over een lijstensysteem. Zo werd de lijst van Meesterwerken bijvoorbeeld geïntroduceerd in 1999 niet van kritiek bespaard. De notie 'masterpiece' werd gehekel. Het zou ook een elitair karakter hebben. Er gingen stemmen op om het hele lijstensysteem af te breken, om zo alle vormen van hiërarchie tussen de aspecten van een cultuur uit te

⁷⁷ F. Vantomme, "Hoe dynamisch erfgoed kan zijn. Transmissie van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)" In: *Tijd-schrift*, 3 (2013) 3, p. 34. en J. Neyrinck, "Borgen, wat en hoe" In: *FARO | Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012), 3, pp. 65-66.

⁷⁸ E. Janssens, "Een interactieve website en databank voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen. Een blik op de praktijk" In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 5 (2012), 3, Brussel, pp. 52-55.

⁷⁹ D. Van den Broucke, "www.immaterieelerfgoed.be. Een platform voor immaterieel cultureel erfgoed" In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 5 (2012), 3, pp. 56-63.

bannen.⁸⁰ Hetzelfde zou zo kunnen gezegd worden van de lijsten die in 2003 ontstonden. Wel mag de lijst niet als iets puur negatief gezien worden. Voor het imago van immaterieel cultureel erfgoed deed het programma wonderen. Het primaire doel van de lijst is sensibiliseren. Er was veel media-aandacht, wat op zijn beurt de politici, allerhande propagandisten en de toeristische sector wakker maakte.⁸¹ Kirshenblatt-Gimblett bestempelt erfgoed daarom als een metaculturele categorie. Volgens haar is het erg interessant om te reflecteren over deze waardeschepping.⁸² Het oogt neutraal, maar is in feite paradoxaal. Omdat wat er op de lijst wordt geplaatst in feite een speciale, officiële status krijgt toegekend, er worden nieuwe waarden aan toegeschreven.⁸³

De Vlaamse Inventaris

Een plaats verwerven op de Inventaris is **licht gewijzigd**. Dit blijkt uit de beoordelingsverslagen van de aanvragen voor de Vlaamse Inventaris en de Representatieve Lijst van UNESCO door de Vlaamse ad-hoc commissie, alsook uit de verslagen van de UNESCO-commissie. Doorheen de beoordelingsverslagen van de Vlaamse commissie is een professionalisering van de beoordeling op te merken.

In 2008 moest men vrij snel inspelen op het verzoek van UNESCO om verschillende immaterieel cultureel erfgoedelementen te nomineren voor de Representatieve Lijst. Hiervoor werd een versnelde procedure in het leven geroepen en een tijdelijk reglement voor één jaar uitgetekend. Er kwam op deze manier een lijst alvorens er een beleid was. Bij de opstart was men duidelijk nog zoekende naar hoe een invulling te geven immaterieel cultureel erfgoed. De basis is echter bewaard gebleven. De erfgoedgemeenschap zelf moet de aanvraag indienen om op de lijst terecht te komen.⁸⁴

Tot 2013 was er een indiening van een **aanvraagformulier** vereist bij Kunsten en Erfgoed. Het agentschap legde elke aanvraag voor aan een **(ad-hoc) expertencommissie**⁸⁵ voor immaterieel cultureel erfgoed op basis van dit formulier. Deze commissie toetst de kwaliteit van het dossier, geeft tips aan de erfgoeddragers en adviseert de minister van Cultuur voor het al dan niet opnemen op de Inventaris. Deze heeft dan de

⁸⁰ M. Jacobs, "De geest van de UNESCO-conventie van 2003: het geheim ontsluitend... Over consensus, participatie, en omgaan met intangible cultural heritage." In: *FARO/ Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 3 (2010), 4, Brussel, pp. 30-35.

⁸¹ B. De Vos, *De bescherming van immaterieel cultureel erfgoed: in goede handen?* Leuven (onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U. Leuven), 2009, 53 p. (promotor: Frederik Truyen).

⁸² B. Kirshenblatt-Gimblett, "Intangible heritage as Metacultural Production" In: *Museum International*, p. 53.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Kunsten en Erfgoed, *Verslagen beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed, 2008-2013*.

⁸⁵ In deze commissie zetelen organisaties/experts in vanuit de cultureel-erfgoedcellen en landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed. Daarnaast nemen ook experts met kennis en een meer overkoepelende blik op het immaterieel cultureel erfgoed deel aan de beoordeling. I. Waer, (Team Cultureel Erfgoedorganisaties), *E-mail Immaterieel Cultureel Erfgoed*, 05.03.2014.

uiteindelijke beslissing om iets al dan niet te aanvaarden.⁸⁶ Ieder jaar volgt eveneens een voortgangsrapportering om de elementen op de Inventaris op te volgen.⁸⁷

De website **www.immaterieelerfgoed.be** werd intussen uitgebouwd tot een centraal (interactief) platform. De Inventaris en het indienen vloeit vanaf heden hieruit. Zo geeft deze website een inzicht in de betrokken erfgoedgemeenschappen die betrokken zijn, de maatregelen of initiatieven die ze nemen en de betrokken erfgoed-experten. Daarnaast documenteren ook potentiële kandidaten hun immaterieel cultureel erfgoed op deze website.

Om op deze lijst terecht te komen, moet het potentiële immaterieel cultureel erfgoed aan een aantal **criteria en procedures** voldoen. De criteria worden hieronder weergegeven. Het laatste criterium is er bij gekomen sinds 2013. In de beginjaren waren deze criteria niet zo strak afgelijnd.⁸⁸ De vraag stelt zich dan ook of de toenmalig ingediende elementen, ook vandaag nog zo vlot op deze lijst zouden geraken.

In enkele verslagen wordt uitdrukkelijk de vraag gesteld of er sanctionerend kan worden opgetreden t.o.v. elementen die niet meer volledig voldoen aan de definitie. Het antwoord is hier negatief. Er zijn geen procedures waarmee men iets kan afdwingen van de gemeenschappen. Tevens voegt men hierbij aan toe dat men niet van de lijst kan worden geschrapt.

1. Het element beantwoordt aan de **definitie** van immaterieel cultureel erfgoed zoals opgenomen in de visienota “Een beleid voor Immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen”.
2. Er is **consensus** binnen de cultureel-erfgoedgemeenschap om dit element op de Inventaris te plaatsen. Consensus wordt aangetoond door de betrokkenheid van de groepen en gemeenschappen en eventueel ook individuen die deel uitmaken van de cultureel-erfgoedgemeenschap bij het opstellen van de aanvraag.
3. De cultureel-erfgoedgemeenschap zet actief in op het doorgeven van het immaterieel cultureel erfgoed. Dit wordt aangetoond met de **acties** die binnen de cultureel-erfgoedgemeenschap zijn opgezet en zullen opgezet worden. Het immaterieel cultureel erfgoed moet in een continuüm kunnen worden geplaatst en men moet een context scheppen waarin dit erfgoed zich verder kan ontwikkelen.
4. Een **gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisatie** is betrokken bij de erfgoedgemeenschap en ondersteunt de gemeenschap bij het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed. Het gaat zowel over landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed, landelijke cultureel-erfgoedorganisaties voor volkscultuur, landelijke musea als over culturele-archiefinstellingen, de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, cultureel-erfgoedcellen en provinciale erfgoeddiensten.

⁸⁶ Bij het bestuderen van de verslagen over de beoordeling van de aanvraagdossiers viel op dat de desbetreffende minister van cultuur steeds de adviezen van de commissie heeft opgevolgd. Kunsten en Erfgoed, *Verslagen beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed, 2008-2013*.

⁸⁷ In de visienota werd gewag gemaakt van een vijfjaarlijkse rapportering. Ook in de verslagen van de aanvraagdossiers is sprake van de omzetting naar een langere termijn dan één jaar. Dit moet echter nog in praktijk worden omgezet.

⁸⁸ Kunsten en Erfgoed, *Verslagen beoordeling ad-hoc commissie en reglementen, 2008-2013*.

5. De aanvraag wordt inhoudelijk gedocumenteerd op www.immaterieelerfgoed.be.⁸⁹

De criteria zijn bewust laagdrempelig gehouden. Vanuit het beleid wil men het reglement en de definitie van immaterieel cultureel erfgoed en bescherming open en progressief houden. Hetzelfde geldt op UNESCO-niveau. De redenering hierachter is om zo derde wereldlanden de mogelijkheid te geven vlotter erfgoed in te dienen en zo de balans op de lijst te herstellen met de Werelderfgoedlijst.⁹⁰

De Representatieve Lijst

In tegenstelling tot Vlaanderen reikt de UNESCO-conventie **drie methodes en instrumenten** aan om de zichtbaarheid van immaterieel cultureel erfgoed te vergroten. Zo schuiven ze twee lijsten en één register naar voren:

- (a) de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid,
- (b) de Lijst met elementen immaterieel cultureel erfgoed waarvoor dringend maatregelen moeten worden genomen en
- (c) het Register van projecten of programma's die het best de principes van de Conventie uitdragen.

Elementen die geselecteerd kunnen worden (in België kan dit enkel voor de Representatieve Lijst), moeten **voorgedragen zijn door de lidstaten**. In het geval van België betreft dit dus één van de drie gemeenschappen.⁹¹ Binnen de lidstaat zelf moeten deze eerst naar voren worden gebracht door de erfgoedgemeenschap.

Nominaties voor de Representatieve Lijst moeten aan de volgende **criteria** voldoen. Deze criteria komen vrijwel overeen met de eisen voor de Vlaamse Inventaris:

1. Het element moet voldoen aan de **definitie** 'immaterieel cultureel erfgoed' zoals opgenomen in de Conventie (artikel 2 van de Conventie).⁹²
2. Opname op de lijst zal de **zichtbaarheid en het bewustzijn** verhogen en de dialoog bevorderen waardoor culturele diversiteit wereldwijd gereflecteerd wordt.
3. Bij het nomineren van elementen moeten de **gemeenschappen** en groepen of individuen die het immaterieel cultureel erfgoed koesteren, betrokken zijn.

⁸⁹ Kunsten en Erfgoed, *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*, 2011.

⁹⁰ Kunsten en Erfgoed, *Verslag beoordeling ad-hoc commissie*, 2008.

⁹¹ Kuutma wijst er in haar artikel *Communities and the Contested Politics of Representation* op dat het belang van de gemeenschappen zo ondermijnd wordt door de uitvoering ervan op een internationaal niveau. Om op de lijst te komen (zie infra, 'De Vlaamse Inventaris en de Representatieve Lijst van UNESCO') moet het erfgoed op een nationaal niveau gevalideerd worden. Zo hebben de overheden uiteindelijk wel de finale beslissing.

⁹² Belangrijk is dat men hierbij moet rekening houden met het verdrag van de Rechten van de Mens. Volgens Kurin is dit een moeilijk en omstreden element in de UNESCO-lijst. Want wat is discriminatie en wat niet? Zelfdefiniëring gebeurt vaak ten opzichte van andere. Het geeft wel het idee dat alle culturen doel en betekenis geven aan mensenlevens. R. Kurin, "Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal" In: *Museum International*, 56 (2004), 1-2, Oxford, Blackwell Publishing, p. 70.

4. Er moeten **maatregelen** voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed ontwikkeld zijn of worden.

De criteria vooropgesteld door UNESCO worden vooraf afgetoetst door Kunsten en Erfgoed. Expertisecentra kunnen voor de begeleiding zorgen van dergelijke internationale dossiers. Elke erfgoedgemeenschap kan een dergelijke aanvraag indienen.⁹³ Dossiers die afgekeurd worden, kunnen pas vier jaar later opnieuw indienen.

Elementen op de Inventaris en de Representatieve Lijst

De Sint-Dimnaverering en de Geelse psychiatrische gezinsverpleging, de Heilig-Bloedprocessie van Hoogstraten, het Oud Limburgs Schuttersfeest, de Vlaamse Gebarentaal, Houtem Jaarmarkt, de Heilig-Bloedprocessie van Brugge, Aalst Carnaval, het Feest van Krakelingen en Tonnekensbrand en de Heilig-Bloedprocessie van Brugge waren de eerste elementen die goedgekeurd werden in 2008.⁹⁴

In 2009 breidde de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed uit met volgende evenementen: de Sint Rochusverlichting, de Fiertelommegang, de boeteprocessie in Veurne, de Belgische valkerij, de Garnaalvisserij te paard, Sinterklaas en Sint-maartengebruiken, de Reuzen uit Dendermonde, het jaartallenleven van Leuven, de Virga Jessefeesten en de Bommelsfeesten.

Tegelijkertijd werden Houtem Jaarmarkt, de Kunst van de Valkerij, het Krakelingenfeest, de Tonnekesbrand en het jaartallenleven van Leuven door de Vlaamse ad-hoc commissie goedgekeurd ter voorlegging aan de UNESCO-commissie. In dat jaar kwam de Heilige Bloedprocessie van Brugge op de Representatieve Lijst te staan.⁹⁵

Het volgende jaar kwam slechts één nieuw element op de Vlaamse Inventaris voor immaterieel cultureel erfgoed te staan: Krulbol. Wel beoordeelde de ad-hoc commissie dat de garnaalvissers van Oostduinkerke en het jaartallenleven in Leuven klaar waren om opgestuurd te worden naar UNESCO voor de Representatieve Lijst. Houtem Jaarmarkt, Aalst carnaval en het krakelingenfeest en tonnekesbrand werden opgenomen op de Representatieve Lijst.⁹⁶

Elementen die in 2011 op de Vlaamse Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed kwamen te staan zijn: de Zevenjaarlijkse Kroningsfeesten Tongeren, De Last Post Plechtigheid Ieper, het Hanenzetten, de Belgische biercultuur, de Vlaamse beiaardcultuur, het kant maken in Vlaanderen, de 25-jaarlijkse ommeegang in de Hegge. Het jaartallenleven van Leuven verscheen op de Representatieve Lijst.⁹⁷

⁹³ Kunsten en Erfgoed, *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*, 2011.

⁹⁴ Kunsten en Erfgoed, *Verslag beoordeling ad-hoc commissie*, 2008. en UNESCO, *Lists of intangible cultural heritage and Register of best safeguarding practices*, In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00559>>, geraadpleegd op 25.02.2014.

⁹⁵ Ibidem, 2009.

⁹⁶ Ibidem, 2010.

⁹⁷ Ibidem, 2011.

De Heilig Bloedprocessie Meigem, de Heksenstoet van Beselare, het Carnaval van Blankenberge, de Molse lichtstoeten, de rituele handeling van het manueel klokkeluiden in Vlaanderen, de Mechelse ommegang en ommegangsreuzen, de kennis van balansbouwer Miel van Beeck verwierven een plaatsje op de Inventaris in 2012. De Valkerij werd internationaal opgenomen op de UNESCO-lijst.⁹⁸

In 2013 kwamen de Bloemencorso's Vlaanderen, de vinkensport, Waregem Koerse, het grondwitloof en de frietkotcultuur op de Vlaamse Inventaris terecht. De Garnaalvisserij van Oostduinkerke werd internationaal erkend op de Representatieve lijst.⁹⁹

⁹⁸ Ibidem, 2012.

⁹⁹ Ibidem, 2013.

Deel 2 Controversieel immaterieel cultureel erfgoed

Hoofdstuk 1 Definitie, methodologie en bronnen

1.2 Definitie

In het eerste deel werd beschreven wat immaterieel cultureel erfgoed precies inhoudt. Een belangrijk gegeven is dat mensen aan immaterieel cultureel erfgoed een positieve waarde toekennen. Consensus is dan ook een belangrijk streefdoel, meer zelfs een criterium om erkenning te krijgen. Toch blijkt dat die consensus in bepaalde gevallen wordt ondermijnd. We spreken dan van controversie.

De **omschrijving** van ‘controversieel’ volgens het Prisma-woordenboek is “ een omstreden situatie, een twistpunt vormend”.¹⁰⁰ Om tot een meer wetenschappelijke definitie van ‘controversieel erfgoed’ te komen, wordt gebruik gemaakt van de ‘moral panics theories’ uit de sociologie. ‘Moral panics’ belangt in wezen controverses aan. Titus Hjelm, Keith Kahn-Harris en Mark LeVine definiëren ‘controversieel’ als volgt in hun artikel *Heavy Metal as Controversy and Counterculture*:

“Controversies can be defined as the activities of individuals or groups making public claims about conditions that are perceived as a threat to certain cherished values and/or material and status interests.”¹⁰¹

Toegepast op deze scriptie, doelt ‘controversieel immaterieel cultureel erfgoed’ op onderdelen van erkend immaterieel cultureel erfgoed¹⁰² dat door bepaalde individuen of groepen uit de samenleving in vraag wordt gesteld en waarbij ze acties - vaak met de intentie dit onderdeel van het immaterieel cultureel erfgoed te laten verdwijnen – ondernemen, omdat ze als een bedreiging worden gezien of lijnrecht ingaan tegen bepaalde waarden of belangen. Een bepaalde norm die zij koesteren wordt overschreden.¹⁰³ Deze controverses komen in de publieke sfeer terecht.

In deze definitie zitten een **aantal elementen** vervat:

- a) Het **publieke** aspect is erg belangrijk. Pas wanneer bepaalde frustraties een deel van het publiek discours vormen, omdat ze worden opgenomen in politieke debatten of de media halen, krijgen ze daadwerkelijk een krachtige dimensie. Vaak speelt de media een doorslaggevende rol in de discussies rond controversieel immaterieel cultureel erfgoed.

¹⁰⁰ Prisma woordenboek, p.104.

¹⁰¹ T. Hjelm, K. Kahn-Harris en M. Levine, “Heavy Metal as Controversy and Counterculture” In: *Popular Music History*, 6, (2011), 1, Sheffield, Equinox Publishing, p. 7.

¹⁰² De reden waarom geopteerd wordt voor immaterieel cultureel erfgoed dat op de Inventaris staat, wordt onder 1.2 (Methodologie) toegelicht.

¹⁰³ R. Fuller en R. Myers, “The Natural History of a Social Problem” In: *American Sociological Review*, 6 (3) (1941), American Sociological Association, p. 320.

- b) Daarnaast kunnen controverses als **'discursief-symbolisch'** beschouwd worden. Dit wijst volgens de auteurs op het feit dat deze publieke aanschouwelijkheid gepaard gaat met het maken van claims op 'de waarheid'.¹⁰⁴ In deze zin zijn de controverses subjectief. Er is sprake van verschillende actoren die een ander standpunt innemen ten opzichte van een bepaalde handeling, ritueel of traditie. Beide actoren vertrekken vanuit andere normen en waarden men kan daardoor geen 'juiste feiten' voor of tegen geven.
- c) In hun definitie van *moral panics* beschouwen Malcolm Spector en John Kitsuse het als **'vermeende voorwaarden'**. Hiermee willen ze benadrukken dat het om gewaande toestand gaat. Men spreekt zich als socioloog niet uit over het waarheidsgehalte van de claim.¹⁰⁵ Dit hangt sterk samen met het voorgaande kenmerk. Ook ik als historicus tracht de meningen van de verschillende groepen in de controverse uiteen te zetten.
- d) Immaterieel cultureel erfgoed is op zich een **constructie**. Er wordt een belang toegekend aan sommige zaken door bepaalde mensen in tijd en ruimte.¹⁰⁶ Zowel een persoonlijke als groepsidentiteit kan vorm krijgen door immateriële –maar ook materiële (cf. roerend en onroerend erfgoed)- performances.¹⁰⁷ Als groepen hieraan aanstoot nemen, kan dit tot hoog oploaiende debatten leiden.
- e) Centraal staat dat er aan de traditie **andere normen** worden toegekend door de traditiedragers en hun 'tegenstanders' die bepaalde aspecten van het immaterieel cultureel erfgoed als ethisch onverantwoord beschouwen.

Een boeiende auteur met betrekking tot een **analyse** van het controversieel immaterieel cultureel erfgoed is **Simon Bronner**. Zijn theorie wordt als basis gebruikt en wordt aangevuld met andere auteurs.

De man is een folklorespecialist die een hele reeks werken rond de **aard en ruimere betekenis van tradities** op zijn palmares heeft staan.¹⁰⁸ Enkele van zijn werken handelen over 'gecontesteerde tradities'. Deze werken boden een interessante visie om de besproken controversiële casussen te benaderen. Hierbij moet wel degelijk worden opgemerkt dat Bronner's werken 'tradities' behandelen. Van nature uit bestaat hier meer controverse rond, omdat in tegenstelling tot immaterieel cultureel erfgoed, tradities niet altijd positief zijn. Tradities zijn ruimer en omvatten volkscultuur en immaterieel cultureel erfgoed.¹⁰⁹ Zo is de besnijdenis

¹⁰⁴ T. Hjelm, K. Kahn-Harris en M. Levine, "Heavy Metal as Controversy and Counterculture" p. 7.

¹⁰⁵ M. Spector en J. Kitsuse, *Constructing social problems*, New York, de Gruyter, 1987, p. 76.

¹⁰⁶ M. Goodwin, *Contested Heitage*. In: <<http://thehistorydiaries.blogspot.be/2013/03/contested-heritage.html>>, geraadpleegd op 22.01.2014.

¹⁰⁷ H. Silverman en D. F. Ruggles, eds. *Cultural heritage and human rights*. Illinois, Springer, 2007, p. 3.

¹⁰⁸ PennState Harrisburg, *Simon Bronner*, In: <<http://harrisburg.psu.edu/faculty-and-staff/simon-bronner-phd>>, geraadpleegd op 11.04.2014.

¹⁰⁹ VIE, *Definities*, In: <http://www.volkscultuur.nl/definities_24.html>, geraadpleegd op 31.01.2014. Dit zijn de 'officiële definities' waarvan van Kunsten en Erfgoed in de visienota uitgaat. Wel bestaat er nog altijd veel vaagheid rond de begrippen. Zo interpreteert Kris Ulens, voorzitter van de Belgische Valkerij Federatie, een 'traditie' als iets wat

van vrouwen ook een traditie, maar wordt dit niet door iedereen aanvaard. In aanvulling met de theorieën van andere auteurs vormt zijn werk een uitstekende basis om de controverses in een breder perspectief te bekijken. Zijn werken spitsen zich toe op tradities met dieren, meer bepaald die tradities waarbij dieren gedood worden. Vanzelfsprekend bestaat hier meer controverses rond, dan bij tradities waarbij deze dieren niet sterven. Deze theorie wordt breder opengetrokken en gehanteerd voor alle tradities, ook zonder dieren, die aan controverses onderhevig zijn. De voornaamste werken van hem die gehanteerd worden zijn *Killing traditions. Inside hunting and animal rights controversies*, *The meaning of traditions. Folklore in the Discourse of American Culture* en *Contesting traditions: The Deep Play and Protest of Pigeon Shoots*. In deze werken worden steeds enkele casussen bekeken en geanalyseerd.

Bronner vertrekt vanuit het idee dat we vandaag in een snel **veranderende maatschappij** leven. Hij wil de rol van tradities in de moderniteit bekijken en analyseren. Controverses en protest duiden volgens hem op problemen met betrekking tot nieuwe normen en waarden die gegroeid zijn in de samenleving. De voor- en tegenstanders in de 'clash' wijzen beide verschillende normen en waarden toe aan bepaalde traditionele elementen. Door deze verschillende (al dan niet symbolische) betekenisgeving is het vaak moeilijk om tot een compromis te komen.

Bronner onderscheidt zo **twee sociaal geconstrueerde groepen**. Enerzijds zijn er de protesteerders, anderzijds zijn er de voorstanders van de traditie. Diegenen die aanstoot nemen, argumenteren dat er nieuwe ethische principes zijn. Vaak schilderen ze tradities dan af als barbaars, of niet aangepast aan de moderniteit.

Tradities bestaan echter met een reden. Alan Dundes, ook een folklorespecialist, stelt dat folklore een belangrijk expressiemiddel is voor de mensen. Het is een vorm van metacommunicatie. Door bijvoorbeeld te zingen, specifieke handelingen te stellen of zaken te vervaardigen, doet men dingen die men niet met woorden kwijt kan.¹¹⁰ Dit is zeker zo in een postmoderne samenleving die balanceert tussen individualisme en de sociale nood naar gemeenschap en een identiteit gebaseerd op gemeenschappelijk erfgoed, zoals Rob Van Ginkel betoogt in zijn boek *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland*.¹¹¹ Er gaat een zekere kracht uit van folkloristische evenementen, rituelen zijn belangrijk voor de sociale cohesie van een groep. Tradities voorzien zo een historische achtergrond. Maar, argumenteert Bronner, ze moeten aangepast zijn aan het dagelijkse leven.

Men kan niet iets zomaar rechtvaardigen door te zeggen dat het altijd al gedaan werd of omgekeerd door alles af te schilderen als barbaars. Tradities bestaan om een reden, maar worden ook tegengegaan om een reden.¹¹² Een andere auteur, Michael Brown, geeft hierbij aan dat er vaak discussies worden gevoerd in de

men niet wil aanpassen, iets wat niet dynamisch is en zo in tegenstelling staat tot 'immaterieel cultureel erfgoed'. K. Ulens, *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Valkerij*, 2014.

¹¹⁰ S. Bronner, *Killing traditions. Inside hunting and animal rights controversies*, Kentucky, University Press of Kentucky, 2008, p. 14.

¹¹¹ R. Van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland*, Den Haag, Sdu Uitgevers, 199, pp. 275-280.

¹¹² S. Bronner, *Killing traditions*, pp. 15-16.

naam van dieren, democratie en mensenrechten, maar eens men in de stroom van erfgoed zit, blijkt dit niet langer belangrijk te zijn. Soms zijn botsingen echter onvermijdelijk.¹¹³

Bronner stelt vervolgens dat wanneer een controversie ontstaat, mensen gedwongen worden om betekenis te geven aan hun acties en deze woordelijk te relateren aan fundamentele waarden en geloven. Men moet zal kijken naar wat de ander denkt, de oorsprong van het verschil en zo ook naar mogelijk oplossingen. Controverses wijzen op bepaalde zaken die men als vanzelfsprekend vindt en dwingen om te **reflecteren** wat er zou gebeuren indien ze niet meer (in de huidige vorm) gedaan worden. De culturele scène van deze controversiële tradities voorziet mogelijkheden om op een kritische manier de dynamiek van ons cultureel gedrag te analyseren. Voor- en tegenstanders worden gedwongen om een standpunt in te nemen.¹¹⁴

1.2 Methodologie

Deze definitie wordt nu toegespitst op Vlaanderen. We beperken ons tot **de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed**. Dit omwille van het dat het niet mogelijk is om alle immaterieel cultureel erfgoed in kaart te brengen, laat staan na te gaan over welke elementen er controversie zou bestaan. Ten tweede wil dit onderzoek nagaan in hoeverre het uitgestippelde beleid (waarvan de Inventaris een onderdeel is) wordt toegepast.

Door deze selectie komt een heikel punt als het gansrijden in de Polders of dieren in het circus en op kermissen komt hier bijgevolg niet aan bod.

Om op te sporen rond welk immaterieel cultureel erfgoed op de Inventaris er in het verleden reeds controversie bestond, werd een vragenlijst verstuurd naar alle (37) vertegenwoordigers van elementen op deze lijst bevinden (zie bijlage 1 en 2). Deze enquête bevatte een aantal algemene vragen en meer specifieke vragen rond de controverses.

Van de 37 elementen die op de lijst stonden, stuurden **21 elementen een ingevulde vragenlijst**¹¹⁵ terug:

- 25-jaarlijkse ommegang van de Hegge
- Aalst carnaval
- Belgische bierbrouwers
- Belgische schuttersfederatie
- Boetprocessie Veurne
- De Kunst Van De Valkerij
- Garnaalvisserij te paard
- Heilig Bloedprocessie Brugge

¹¹³ Een voorbeeld hierbij zijn de Oranjemarsen in Noord-Ierland. Voor de enen drukt dit een identiteit, hun cultuur uit. Anderen hebben het moeilijker om dit als erfgoed te erkennen gezien de politiek moeilijke situatie. M. Brown. "Heritage trouble" In: *International Journal of Cultural Property*, 12 (2005), pp. 50-51.

¹¹⁴ S. Bronner, *Killing traditions*, pp. 1-25.

¹¹⁵ *Vragenlijsten Immaterieel Cultureel Erfgoed*. 2014.

- Heilig Bloedprocessie Hoogstraten
- Houtem Jaarmarkt
- Jaartallenleven van Leuven
- Kant in Vlaanderen
- Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen
- Kroningsfeesten Tongeren
- Krulbol
- Last Post Plechtigheid
- Mechelse Ommegang en Ommegangsreuzen
- Ros Beiaard en ommegangsreuzen van Dendermonde
- Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken
- Vinkenzetten
- Vlaamse gebarentaal

Volgende elementen beantwoordden de vragenlijst **niet**:

- (De rituele handeling van het) manueel klokkenluiden in Vlaanderen
- Belgische frietkotcultuur
- Belgische grondwitloof
- Belgium Memorial Day
- Bloemencorso's
- Bommelsfeesten Ronse
- Carnaval Blankenberge
- De expertise van balansboogbouwer Miel Van Beeck in relatie tot de schutterstraditie in o.m. de Noorderkempen
- Fiertelomweg Ronse
- Hanenzetten
- Heilig bloedprocessie Meiegem
- Heksenstoet Beselare
- Molse lichtstoeten
- Sint-Dimpnaverering en Geelse psychiatrische gezinsverpleging
- Sint-Rochusverlichting
- Vlaamse Beiaardcultuur
- Waregem Koerse Feesten
- Zevenjaarlijkse Virga Jessefeesten te Hasselt

De elementen die niet op de vragenlijst hebben geantwoord, zijn vrij zeker niet aan controversie onderhevig geweest. Dit werd nagevraagd bij LECA, één van de erkende expertisecentra door de Vlaamse overheid met betrekking tot immaterieel cultureel erfgoed.

Eén element weigerde mee te werken aan dit onderzoek, namelijk Waregem Koerse. Hiervan is wel geweten dat er in het verleden controverse rond bestond. Daarom wordt het ook behandeld.

Uit de antwoorden op de vragenlijst bleek dat van deze 21 elementen zes met controverse te maken hebben gehad in het verleden.¹¹⁶ Waregem Koerse Feesten hier bijgerekend, wordt de teller afgerond op **zeven controversiële immaterieel cultureel erfgoedelementen** in Vlaanderen:

- Aalst carnaval
- De Kunst Van De Valkerij
- Houtem Jaarmarkt
- Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen
- Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken
- Vinkenzetten
- Waregem Koerse Feesten

Van deze zeven elementen werden er **vier op de Representatieve Lijst Van Immaterieel Cultureel Erfgoed Van De Mensheid** geplaatst (Aalst Carnaval, de Kunst van de Valkerij, Houtem Jaarmarkt, Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen).

1.3 Bronnen

De controverse rond deze elementen wordt geanalyseerd aan de hand van verschillende bronnen.

Zo wordt in eerste instantie gebruikt gemaakt van het hierboven beschreven beleid waarvan de lijnen grotendeels door de **visienota** van Schauvliege uit 2010 werden uitgetekend. Deze visienota was integraal beschikbaar via een uitgave in FARO| Tijdschrift voor cultureel erfgoed.¹¹⁷ Eveneens werd deze in beperkte oplage verspreid door Kunsten en Erfgoed in een drietalige uitgave (Nederlands, Frans en Engels) *Het beleid van de Vlaamse Overheid voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed*. Een visienota is een richtinggevend document voor de organisatie en het te ontwikkelen beleid op alle (deel)terreinen. Deze visienota vertrekt vanuit de UNESCO- conventie uit 2003, waarbij in het eerste deel een consistent begrippenkader werd opgebouwd. Vervolgens wordt de analyse gemaakt in welke beleidsdomeinen en -velden immaterieel cultureel erfgoed voorkomt of waarmee het beleid moet of kan afgestemd worden. Finaal werden de contouren van het toekomstig beleid voor immaterieel cultuur erfgoed in Vlaanderen geschetst. Deze laatste fungeert sindsdien als één van de sleutelteksten binnen het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen, waarop het hele immaterieel cultureel erfgoedbeleid is gefundeerd.

Drie jaar later is deze visienota praktisch geïmplementeerd in een beleid. Om dit volledig te kunnen doorgronden, werden artikels uit allerlei tijdschriften met betrekking tot cultureel erfgoed, voornamelijk FARO| Tijdschrift voor cultureel erfgoed, geraadpleegd.

¹¹⁶ Alle zeven werden getoetst aan de definitie van ‘controversieel erfgoed’ die in het vorige hoofdstuk werd vooropgesteld.

¹¹⁷ J. Schauvliege, “Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota”, pp. 4-29.

Daarnaast werden ook heel wat dossiers doorgenomen. Om op de Inventaris of Representatieve Lijst terecht te komen, moet er door de erfgoedgemeenschap een aanvraagdossier worden ingediend, zoals hierboven beschreven. Hierbij zijn er enerzijds de **aanvraagdossiers op Vlaams niveau** waarbij er een onderscheid wordt gemaakt tussen a) de verslagen van de aanvragen om op de Inventaris terecht te komen en b) de verslagen van de aanvragen om als dossier door de staat ingediend te worden bij UNESCO om zo op de Representatieve Lijst geplaatst te worden. Een ad-hoc commissie oordeelt over de kwaliteit van de dossiers en keurt de dossiers al dan niet goed.

Anderzijds zijn er de **verslagen van de UNESCO-commissie** waarin alle internationale aanvraagdossiers worden behandeld. Ook hier worden deze telkens getoetst aan de hand van de vijf vooropgestelde criteria.

Op Vlaams niveau werden ook de **voortgangsverslagen** bestudeerd. In deze documenten worden telkens de elementen die reeds op de Inventaris staan beoordeeld op hun kwaliteit en de geboekte voortgang.

Om een goed en historisch overzicht te krijgen van de controverses, werden kranten geanalyseerd. Hiervoor werd een beroep gedaan op de databank GOPress. Gopress wordt ondersteund door Mediargus en Pressbanking in opdracht van de Belgische uitgevers Concentra Uitgeversmaatschappij, Corelio Publishing, De Vlijt, Editions de l'Avenir, IPM, Mediafin, De Persgroep Publishing, Rossel en Roularta Media Group.¹¹⁸ In deze databank zijn de voornaamste Belgische kranten en tijdschriften tot 1985 terug te vinden. Aan de hand van specifieke zoektermen werden de controverses gedetecteerd en ontleed.

Deze informatie werd aangevuld met wetten, officiële standpunten verspreid in de media en persmededelingen.

Waar mogelijk werd dit aangevuld met secundaire (wetenschappelijke) literatuur. Naast immaterieel cultureel erfgoed en tradities in het algemeen, komt ook meer specifieke literatuur, zowel beschrijvende als analyserende documenten, over de immaterieel cultureel erfgoedelementen aan bod. Ook het internet, waarop de vertegenwoordigers van de immaterieel cultureel erfgoedelementen heel wat documenteren - onder meer via het platform www.immaterieelerfgoed.be - bleek een handig startpunt hiervoor.

Daar waar deze documenten onvoldoende antwoord boden op de centrale onderzoeksvraag en om de standpunten van beide partijen te begrijpen, werd finaal overgeschakeld op diepte-interviews voor aanvullende informatie. Vragen werden ook via e-mail beantwoord. Deze documenten zijn handig om de *hot topics* uit de grote stroom aan informatie die voor handen was, te onderscheiden.

Geïnterviewde persoon	Reden	Datum
Michel Vandenbosch	Voorzitter GAIA	21.03.2014
Louis De Cock	Schrijver van het boek <i>Krakelingen En Tonnekensbrand. Erfgoed van de Mensheid in Geraardsbergen.</i> en lid van het organiserend comité van de Krakelingen en Tonnekensbrand te Geraardsbergen.	26.03.2014

¹¹⁸ GoPress, Databank, In: <<http://www.gopress.be/nl/faq>>, geraadpleegd van 14.02.2014 tot 23.02.2014.

Filip Santens	Woordvoerder van de Koninklijke Nationale Federatie Algemene Vinkeniersbond (Avibo).	01.04.2014
Geert Vandenhende	Voorzitter van het Sint-Nicolaasgenootschap te Sint-Niklaas.	02.04.2014
Nele Buys	Coördinator Houtem Jaarmarkt.	11.04.2014
Kris Ulens	Voorzitter Belgische Valkerij Federatie Kris Ulens.	23.04.2014

Tabel 1: Geïnterviewde personen

Vertegenwoordigers van volgende elementen werden niet geïnterviewd: Waregem Koerse Feesten en Aalst Carnaval.

Gemailde persoon	Reden	Datum
Nicolas Brackx	Juridisch- en beleidsmedewerker van Vogelbescherming Vlaanderen	14.04.2014
Albert van der Zeijden	Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed	16.04.2014

Tabel 2: E-mailverkeer

Hoofdstuk 2 **Controversieel erfgoed op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed**

2.1 Controversieel erfgoed

Om de controverse rond de elementen te begrijpen is het noodzakelijk om dit immaterieel cultureel erfgoed ten volle te begrijpen. Daarom worden in dit hoofdstuk de zeven geselecteerde erfgoedelementen eerst bondig voorgesteld. Daaropvolgend wordt de controverse beknopt weergegeven door enerzijds de gebeurtenissen in grote lijnen neer te zetten en anderzijds de retorieken van voor-en tegenstanders te schetsen. Tevens wordt besproken door wie en aan wat aanstoot werd genomen bij een element, wie het woord nam in de (publieke) discussie en welke (re)acties volgden. Finaal worden de controverses schematisch weergegeven. De voorstelling gebeurt op een louter alfabetische wijze.

Aalst Carnaval

Aalst Carnaval is een driedaags carnavalsfeest. Typische elementen en jaarlijkse rituelen zijn de stoet met honderden carnavalsgroepen en tientallen praalwagens, de Voil Jeanetten, de Prinsenverkiezing, de ajuinworp en het verbranden van de ‘vastenavondpop’. Van heinde en verre bekend om zijn politieke satire en liedjes in het Aalsters dialect. Alle lagen van de bevolking nemen deel aan dit grootschalig feest, waarbij iedereen zich verkleedt. Het bestaat sinds 1432 en kent een typisch spottend en anarchistisch karakter. Carnaval zorgt mee voor de identiteit van de stad en de Aalstenaar.¹¹⁹

Controverse

Aalst Carnaval staat sinds 2008 op de Vlaamse Inventaris voor immaterieel cultureel erfgoed en sinds opgenomen op de Representatieve Lijst van UNESCO sinds 2010. Het zou echter niet enkel voor positieve reclame zorgen, maar een onderdeel zijn van de controverse die ontstond in februari 2013.

Op dinsdag 12 februari 2013 gaf Irina Bokova, directeur-generaal van UNESCO, aan via de website van UNESCO aanstoot te hebben genomen aan nazi-gerelateerde taferelen die zich voordeden op Aalst Carnaval en volgens haar niet strookten met de UNESCO-waarden:¹²⁰

“I am deeply shocked by this unacceptable act that is an insult to the memory of the 6 million Jews who were killed in the Holocaust. This Nazi rail car goes against all the values of the Aalst Carnival,

¹¹⁹ ICE, *Aalst Carnaval, Vastenavond, Vastelauvend of Oilsjt Carnaval*, In: <<http://immaterieelerfgoed.be/aalst-carnaval-vastenavond-vastelauvend-of-oilsjt-carnaval>>, geraadpleegd op 27.03.2014. en W. Beelaert, “Waar is de tijd. 1000 jaar Aalst” In: L. Arnouts, e.a. (red.), *Carnaval*, 5 (2005), Zwolle, pp. 107-127. en Kunsten en Erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Aalst Carnaval*, 2008.

¹²⁰ ICE, *Aalst Carnaval. De Vlaamse regering reageert*, In: <<http://immaterieelerfgoed.be/nieuws/aalst-carnaval-de-vlaamse-regering-reageert>>, geraadpleegd op 01.04.2013.

which is inscribed as part of humanity's cultural heritage, as well as against the values of UNESCO, which works for mutual understanding, tolerance and peace.”¹²¹

Deze reactie kwam niet toevallig. Bokova had immers een brief ontvangen van de Anti-Defamation League, de grootste en meest machtige joodse lobbygroep.¹²² De beschuldigde carnavalsgroep is Eftepië. Naar aanleiding van het burgemeesterschap van NV-A-er Christoph D'Haese en zijn initiatieven om het Vlaamse karakter van Aalst in de verf te zetten, ontwierpen zij een wagen die een kruising was tussen de Waffen-SS en NVA. Ze verkleedden zich als SS-ers en gaven bevelen aan Franstaligen, dit om de NVA te bekritisieren.¹²³ De kritiek van Bokova kwam vrij onverwacht omdat zowel D'Haese als de voorzitter van NV-A, Bart De Wever, die op de korrel genomen worden, geen bezwaar maakten.¹²⁴

Reactie - Hoe ging men er mee om?

Aalst Carnaval kwam in het oog van de storm te staan. Het debat kwam in de media terecht en verdeelde de Vlaamse bevolking in voor- en tegenstanders van carnaval.¹²⁵ Niet het hele erfgoedelement werd bekritiseerd, maar slechts één kleine carnavalsgroep binnen de traditie. Wel werd het debat breder opengetrokken met de vraag in welke mate men de spot kan drijven met ethisch gevoelige kwesties.¹²⁶

Zowel carnavalisten als mensen die er niets mee te maken hadden, vertolkten hun mening in lezersbrieven en internetfora t.¹²⁷ Dit onttaarde eerder in scheldpartijen dan in een evenwichtige discussie. Los daarvan werden er enkele kwaliteitsvolle debatten gevoerd. In de Ochtend op Radio 1¹²⁸ werd FARO-directeur Marc Jacobs aan het woord gelaten. Ook bij Hautekiet op Radio 1¹²⁹ en in de Zevende Dag¹³⁰ op één werd de discussie gevoerd in welke mate men de spot kan drijven met gevoelig ethische kwesties als de Holocaust. Marc Jacobs schreef naar aanleiding van de kwestie een kort opiniestuk. Voor hem was dit hele debat voornamelijk een aanleiding om nogmaals te verduidelijken dat de Representatieve Lijst helemaal niet gelijk is aan de Werelderfgoedlijst.

¹²¹ MEDIA SERVICES NESCO, *The Director-General is shocked by the anti-Semitic representation at the Aalst carnival that caricatures the Holocaust*, In: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/director-general/singleview-dg/news/the_director_general_is_shocked_by_the_anti_semitic_representation_at_the_aalst_carnival_that_caricatures_the_holocaust/#.U1Eaufl_uSo>, geraadpleegd op 19.04.2013.

¹²² B. Kerckhoven, "Geen nazi's in onze carnavalsstoet" In: *Het Laatste Nieuws*, 15.02. 2013, p. 15.

¹²³ R. De Mey, "Les conséquences", pp. 284-285.

¹²⁴ Ibidem, pp. 284-285.

¹²⁵ Ibidem, pp. 284-285.

¹²⁶ Radio 1, *De ochtend*, In: <<http://www.radio1.be/node/239026>>, geraadpleegd op 27.03.2014., Radio 1, *Hautekiet*, In: <<http://www.radio1.be/programmas/hautekiet/mogen-we-lachen-met-wo-ii-en-het-derde-rijk>>, geraadpleegd op 27.03.2014. of De Zevende Dag, *Dreef het Aalsterse Carnaval zijn N-VA-spot te ver?*, <<http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/mediatheek/2.3805>>, geraadpleegd op 27.03.2014.

¹²⁷ Een voorbeeld is te vinden op volgende website: J. Aspeslagh, *Unesco neemt Aalsters carnaval op de korrel*, In: <<http://siagrius.be/siagrius/?p=4674>>, geraadpleegd op 23.04.2014.

¹²⁸ Radio 1, *De ochtend*.

¹²⁹ Radio 1, *Hautekiet*.

¹³⁰ De Zevende Dag, *Dreef het Aalsterse Carnaval zijn N-VA-spot te ver?*

Er moest ook een officieel standpunt ingenomen worden. De burgemeester vond dat de Vlaamse regering moest reageren op het voorval omdat stad Aalst officieel niet op de hoogte werd gebracht.¹³¹ FARO en de minister van cultuur, Joke Schauvliege, hebben met behulp van het stadsbestuur een brief opgesteld. Hierin zeiden ze te betreuren dat er een lokale carnavalswagen als antisemitisch of kleinerend voor de Holocaust werd beschouwd. Ze oordeelden dat het om een foute interpretatie gaat, waarbij een correcte contextschets ontbrak. In de open brief werd gesteld dat het hele gebeuren door de ogen van 'carnaval' moest worden gezien, waarbij dit een uitlaatklep is om de huidige nationale en regionale politiek te parodiëren. Daarbij worden de sociale rollen omgedraaid en gedragsregels overboord gegooid.¹³² Na dit antwoord, bood UNESCO geen weerwerk meer.¹³³

De overheid stuurde het erfgoed nadien niet bij, noch werd er een ethische code ingevoerd - wat bijvoorbeeld wel het geval is bij carnaval in Halle.¹³⁴ Dit wijst er echter niet op dat er geen regels zijn. Zo moet elke carnavalsgroep op voorhand een omschrijving geven van hun activiteit. Als de waardigheid van de festiviteiten geschaad zou worden, kunnen groepen worden uitgeschreven.¹³⁵

De Kunst Van De Valkerij

Valkerij is de kunst om met een afgerichte vogel, voornamelijk een valk, te **jagen en wild te vangen** in zijn natuurlijk leefgebied. Het wordt al meer dan 3000 jaar, volgens sommige bronnen zelfs 4000 jaar, beoefend.¹³⁶

Centraal staat de relatie, de band tussen de vogel en de valkenier. De valkenier moet zijn vogel goed kunnen africhten. De kunst der valkerij biedt de techniek om deze band tot stand te brengen. Hoewel de valkenier zijn vogel kan helpen, doet de roofvogel het echte werk.

De relatie tussen valkenier en roofvogel valt niet te vergelijken met die tussen mens en huisdier. De vogel wordt getraind met slechts één doel: prooien vangen. De jacht wordt door de valk geassocieerd met eten. Door het regelen van die eetlust kan de valkenier het gedrag van de vogel controleren en zelfs beïnvloeden. De relatie tussen het dier en de mens is er dus niet een van angst noch genegenheid.¹³⁷

¹³¹ R. Lievens, "SS-VA'ers blijven beroeren" In: *Het Laatste Nieuws*, 22.02.2013, p. 21.

¹³² MEDIA SERVICES UNESCO, *The Director-General is shocked*.

¹³³ ICE, *Aalst Carnaval. De Vlaamse regering reageert*. en R. De Mey, "Les conséquences", pp. 284-285.

¹³⁴ B. Kerckhoven, "Geen nazi's in onze carnavalsstoet", p. 15.

¹³⁵ In het verleden was zo één geval bekend, met een groep die een pornografisch thema had uitgekozen.

¹³⁶ ICE, *De Kunst Van De Valkerij*, In: <<http://immaterieelerfgoed.be/de-kunst-van-de-valkerij>>, geraadpleegd op 25.03.2014.

¹³⁷ BELGISCHE VALKERIJ FEDERATIE, *Wat is valkerij?* In: <<http://www.valkeniers.be/modules.php?name=Falconry>>, geraadpleegd op 09.04.2014. UNESCO, *Nomination File No. 00732 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity*, 2012. en Kunsten en Erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, valkerij*, 2009. en K. Ulens (Voorzitter Belgische Valkerij Federatie), *Interview over valkerij*, door Jana De Bie, 23.04.2014.

Controverse

Op de valkerij kwam er doorheen de tijd heel wat kritiek vanuit dierenbeschermingsorganisaties. Voornamelijk **Vogelbescherming Vlaanderen** neemt aanstoot, maar ook Natuurpunt neemt soms een kritisch standpunt in.¹³⁸ Er was geen specifieke controverse naar aanleiding van de plaatsing op de Inventaris. De achterliggende overtuiging is dat dieren niet door de mens in gevangenschap gehouden mogen worden.¹³⁹

Vogelbescherming Vlaanderen neemt een vrij verregaand standpunt in ten opzichte van het houden van 'roofvogels in gevangenschap'. Ook de valkerij valt hieronder. Volgens hen is dit meer dan "voorbijgestreefde folklore".¹⁴⁰ Volgens hen zijn roofvogels geen dieren om te domesticeren of af te richten als jachtvogel. De dieren zouden enkel thuishoren in de natuur. De redenen (ethiek & welzijn, faunavervalsing, nepeducatie, illegaliteit...) komen uitgebreid aan bod in hun visie. Ze wijzen er op dat zelfs enkele landen reeds zorgden voor een totaalverbod op het houden van roofvogels. De enige uitzondering om roofvogels in gevangenschap te houden volgens de Vogelbescherming Vlaanderen, is om noodlijdende wilde dieren te laten revalideren in de daartoe erkende Opvangcentra voor Wilde Dieren en om puur wetenschappelijke redenen.¹⁴¹

In 2006 ontstond een kleine controverse, die sporadisch werd opgepikt door de media. Vogelbescherming Vlaanderen startte met een **petitie tegen roofvogelshows**. Men insinueerde dat roofvogels gevangen werden.¹⁴² Dit was een frontale aanval, en er kwam vrij snel reactie vanuit de valkerij, roofvogelliefhebbers en –kwekers.

Reactie - Hoe ging men er mee om?

Naar aanleiding van deze kritiek verenigden de houders van roofvogels in ons land zich in de **Nationale Vereniging Behoud Roofvogels** (NVBR) waarbij ze zich uitdrukkelijk distantiëren van illegale praktijken en argumenteren dat vooral Zij wijzen ook op het feit dat valken gekweekt worden in beschermd milieu en dus niet gevangen in de vrije natuur.¹⁴³ Volgens Vogelbescherming Vlaanderen is de oprichting van dit verbond dan weer puur gericht op het behoud van roofvogels in gevangenschap.¹⁴⁴

De Belgische Valkerij Federatie trachtte waar mogelijk de **kritiek te plaatsen** en de vereiste **informatie te verstrekken** bij de betrokken instanties. Waar nodig hebben valkeniers en valkerijverenigingen zich verenigd

¹³⁸ K. Ulens, *Interview over valkerij*. Al moet er ook op gewezen worden dat er een wisselwerking is, en er ook samengewerkt wordt.

¹³⁹ K. Ulens, *Vragenlijst*.

¹⁴⁰ Vogelbescherming Vlaanderen, *Visie op het houden van uilen en roofvogels in gevangenschap* (onuitgegeven visienota), 2014.

¹⁴¹ N. Brackx (Juridisch- en beleidsmedewerker van Vogelbescherming Vlaanderen), *E-mail Valkerij en vinkenzetten*, 14.04.2014.

¹⁴² "Roofvogelhouders vormen front tegen Vogelbescherming Vlaanderen" In: *Belga*, 22.12.2006.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ N. Brackx, *E-mail*.

om samen voorstellen uit te werken zowel op vlak van dierenwelzijn, wetgeving als het borgen. Men voert ook onderzoek, zowel naar cultuurhistorische aspecten als ecologische aspecten als dierenwelzijn.¹⁴⁵ Ze proberen te anticiperen op aanklachten van natuurverenigingen, waardoor steeds nieuwe elementen de valkerij doordringen.

Houtem Jaarmarkt

Op 11 en 12 november vindt ieder jaar in Sint-Lievens-Houtem de **grootste winterjaarmarkt van Vlaanderen** plaats. Historisch onderzoek toont aan dat de markt al minstens 1000 jaar plaats vindt.¹⁴⁶ Tienduizenden bezoekers (vijf keer zoveel als het aantal inwoners) komen van heinde en verre om twee redenen.

Een eerste is om paarden en vee te keuren en te kopen op de aloude manier. Er strijken zo'n 300-tal marktkeurers neer die hun vee, paarden, maar ook andere verkoopwaren tentoon spreiden.¹⁴⁷

Daarnaast ook om van de volkse kermisfeer te genieten, te eten en te drinken. Particulieren stellen hierbij hun woningen open en toveren het om tot cafés en snackbars voor 2 dagen lang. Het is een uniek gegeven in Europa omdat men ondanks de uitgebreide wetgeving met betrekking tot dierenwelzijn, er toch in geslaagd is de traditie te behouden.¹⁴⁸

De organisatie ligt in handen van het gemeentebestuur waarbij sinds enkele jaren een Algemeen Coördinator werd aangesteld. Hierbij kwam ook veel aandacht voor het erfgoedaspect.¹⁴⁹

De controverse

In 1999 eiste de dierenrechtenorganisatie **GAIA** de afschaffing van dit evenement omwille van de ondermaatse **behandeling** van de dieren (dieren werden geslagen of verkeerd aangeboden) en hun barre **leefomstandigheden** (geen overdekking). Ook de plaatselijke dierenrechtenorganisatie **BLID** eiste veranderingen. Er waren niet echt regels opgesteld door het gemeentebestuur en naar huidige normen, verliep alles dan ook zeer chaotisch.¹⁵⁰

In dat jaar stuurde GAIA medewerkers naar de jaarmarkt om deze wanpraktijken vast te stellen en hun bevindingen voor te leggen in de pers.¹⁵¹ Na haalbaarheidsstudies bleek afschaffing geen optie te zijn en na intens overleg streven ze vandaag naar een zo optimaal mogelijke behandeling van de dieren.¹⁵² Momenteel

¹⁴⁵ K. Ulens, *Vragenlijst*. en K. Ulens, *Interview over valkerij*.

¹⁴⁶ B. Rzoska, *Sfeer! De jaarmarkt van Sint-Lievenshoutem*. Sint-Lievenshoutem, Elke De Schutter, 2006, p. 6.

¹⁴⁷ Ibidem, p. 6-7.

¹⁴⁸ ICE, *Houtem Jaarmarkt*, In: < <http://immaterieelerfgoed.be/houtem-jaarmarkt> >, geraadpleegd op 23.03.2014. en Houtem Jaarmarkt, *Historiek*, In: < http://blog.houtemjaarmarkt.be/?page_id=27 >, geraadpleegd op 09.04.2014.

¹⁴⁹ N. Buys (Coördinator Houtem Jaarmarkt), *Interview over Houtem Jaarmarkt*, door Jana De Bie, 11.04.2014.

¹⁵⁰ N. De Hert, "Gaia betreurt gebrekkige organisatie van jaarmarkt" In: *Gazet van Antwerpen*, 13.11.1999., M. Vandenbosch (Voorzitter GAIA), *Interview met GAIA*, door Jana De Bie, 21.03.2014. en N. Buys *Interview*.

¹⁵¹ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁵² M. Vandenbosch, *Interview* en N. Buys, *Interview*.

leeft de controverse niet echt meer en is er een goede verstandhouding met GAIA. De laatste twee jaar vloeide hier een zelfs een positieve rapportering uit van GAIA.

Reactie - Hoe ging men er mee om?

Aanvankelijk verliep de relatie tussen de verschillende betrokken partijen vrij stroef, ook al omdat zij het doel hadden laten vallen op de veemarkten van Anderlecht en Ciney. Een conservatieve reflex was het eerste antwoord op de aanklachten.¹⁵³

In de loop van de tijd is dit echter sterk veranderd en probeerde men tot een **dialogoog** te komen. Deels heeft dit te maken met een nieuwe generatie die aan de macht kwam in Sint-Lievens-Houtem en op een andere manier naar deze kwesties keek. Het gemeentebestuur liet GAIA toe de markt te controleren waarbij ze ieder jaar een rapport met advies en verbeteringsvoorstellen kunnen voordragen. De organisatie van de jaarmarkt tracht hier in de mate van het mogelijke aan te beantwoorden. GAIA werd en wordt zeer sterk betrokken bij de organisatie van het evenement.¹⁵⁴ Het gemeentebestuur is dan weer zeer goed op de hoogte van het veldwerk dat GAIA op de site verricht. Beide merken op dat ze andere doelstellingen hebben, maar pogen zoveel mogelijk tot consensus te komen. Op die manier is de markt al zeer sterk van uitzicht veranderd de laatste decennia. Zo werd er gezorgd voor overdekking –wat ook de veehandelaars dan weer ten goede kwam- of kwamen er nieuwe aanbindsystemen.¹⁵⁵ Heel veel kleine, maar niet onbelangrijke, details die het dierenwelzijn ten goede komen, veranderden Houtem Jaarmarkt gestaag. Via overleg en dialoog werden er duurzame veranderingen doorgevoerd die nu onontbeerlijk onderdelen van het typische karakter van de markt zijn geworden.

Belangrijk hier te vermelden is dat de Rijkswacht en de latere **Federale Politie** die **als bemiddelaar** en neutrale partij optreden. Ze pogen tussen beide partijen tot een verzoening te komen. GAIA zit zo bijvoorbeeld nog steeds niet in het organisatieoverleg. Ook verricht de politie het veldwerk en kan zo beide partijen aanhoren. Zowel GAIA als de veehouders kunnen op deze manier hun stem laten gelden.¹⁵⁶

De organisatie van Sint-Lievens-Houtem is zelf **tevreden** met de veranderingen die doorgevoerd zijn. Ze juichen vandaag de samenwerking met GAIA zelfs toe. Ze zijn een onderdeel van de hele organisatie geworden.¹⁵⁷

Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen

De laatste zondag van februari staan er in Geraardsbergen twee eeuwenoude feesten op het programma: de Krakelingen en Tonnekensbrand.

¹⁵³ H.Laneau , "Wij pikken de kritiek van Gaia niet langer" In: *Het Nieuwsblad*, 23.11.1999, p. 13. en N. Buys *Interview over Houtem Jaarmarkt*.

¹⁵⁴ H. Laneau, "Geslaagd met voldoening", In: *Het Nieuwsblad*, 14.11.2005.

¹⁵⁵ J. Van Bever, "Goede en slechte punten voor jaarmarkt" In: *Het Laatste Nieuws*, 20.11.2008, p. 17.

¹⁵⁶ M. Vandenbosch, *Interview*. en N. Buys *Interview*.

¹⁵⁷ N. Buys, *Interview over Houtem Jaarmarkt*.

Al in de 14^e eeuw is er sprake van onkosten van het feest op een stadsrekening. Het feest zou toen zelfs al erg oud geweest zijn en op jaarlijkse basis gevierd worden. Volgens de overlevering werd het slechts twee maal onderbroken: door de godsdienstoorlogen in de 16^e eeuw en de twee Wereldoorlogen.

Elk jaar trekt er een **stoet** door de stad waarbij historische en volkskundige aspecten van Geraardsbergen worden uitgebeeld. De stoet eindigt op de top van de Oudenberg waarbij de menigte plaats neemt rond het podium om zoveel mogelijk krakelingen te vangen. Vooreerst moeten de deken, de burgemeester, de schepenen en de gemeenteraadsleden een slok wijn uit een zilveren beker met een levend visje opdrinken. Pas dan gaat de eigenlijke **krakelingenworp** van start. Eén broodje bevat een briefje dat recht geeft op de gouden krakeling: een uniek juweel.

's Avonds volgt het tweede deel van het feest. Op de top van de Oudenberg wordt een **ton aangestoken** om de winter te verjagen en de nieuwe lente te verwelkomen. In enkele omliggende gemeenten wordt de Tonnekensbrand met een kleiner vuur 'beantwoord'.¹⁵⁸

Controverse

De controverse vond plaats alvorens er sprake was van de Inventaris. De debatten en emoties laaiden aan beide kanten hoog op. De media sprong eveneens op de zaak en Geraardsbergen kwam in het oog van de storm te staan. Er is nog steeds geen optimale verstandhouding tussen de verschillende partijen van de controverse.¹⁵⁹

De kern van de controverse is een (klein) element binnen de traditie. Vooraleer de deken, de burgemeester, de schepenen en de gemeenteraadsleden de befaamde krakelingen in het publiek mogen werpen, zijn ze verplicht uit een 'eeuwenoude' beker een slok wijn met een **levend visje op te drinken**. Rond de eeuwwisseling werd deze handeling tevens geïmiteerd in heel wat plaatselijke cafés.

Protesteerders zijn **GAIA**. Zij stellen dat met dit visjesdrinken de wet op het dierenwelzijn wordt geschonden. Ze vinden het een barbaars en voorbijgestreefd fenomeen. Om hun argumenten te staven baseren ze zich op artikel 1 van de wet van 14 augustus 1986 met betrekking tot het dierenwelzijn. Deze wet stelde: "Niemand mag, uitgezonderd bij overmacht, handelingen plegen die niet door deze wet zijn voorzien en waardoor een dier zonder noodzaak omkomt of zonder noodzaak een verminking, een letsel, of pijn ondergaat."¹⁶⁰

¹⁵⁸ L. De Cock, A.-M. Vanden Herrewege en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand. Erfgoed van de mensheid in Geraardsbergen*, Geraardsbergen, het Autonoom Gemeentebedrijf, 2012, pp. 7-15.

¹⁵⁹ Dit werd onder meer ook duidelijk uit de interviews die afgenomen werden met Louis De Cock en Michel VandenBosch. Het organisatie- en stadsbestuur van Geraardsbergen is duidelijk de hele heisa waarin de stad terecht kwam na de aantijgingen nog niet vergeten. GAIA is evenmin tevreden over de uiteindelijke regeling die er bekomen werd na een hele juridische procedure.

¹⁶⁰ *Wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren*, In: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1986081434&table_name=wet, geraadpleegd op 15.04.2014.

Deze wet wordt expliciet vermeld omdat ze een belangrijk element is in de redevoering van GAIA. GAIA is niet tegen de traditie op zich, maar vindt dat er voor een alternatief van de visjes kan gezorgd worden. Ze zijn van oordeel dat de levende visjes kunnen vervangen worden door een marsepeinen variant.¹⁶¹

Volgens GAIA is het visjesdrinken **geen essentieel element** van de traditie en kan het gemakkelijk vervangen worden. Ze wijzen er op dat het publiek de visjes niet eens kan zien omdat er zoveel volk voorstaat en omdat diegenen die de beker leegdrinken met hun rug naar het publiek gekeerd staan.¹⁶² Daartegenover stellen de traditiedragers dat het een onderdeel van de kern van de traditie is. Krakelingen en Tonnenkensbrand is een lentefeest. De visjes symboliseren het nieuwe leven en het samen drinken uit de beker is een moment van verbroedering tussen de geestelijke en de wereldlijke overheid. Marsepeinen visjes zijn dode visjes en de eigenheid van het erfgoed zou worden opgegeven.¹⁶³

Reactie - Hoe ging men er mee om?

De hele controverse was een geheel van reacties en tegenreacties. Alles werd zelfs tot op een juridisch niveau uitgevochten.

GAIA protesteerde in 1997 voor de eerste keer tegen het gebeuren.¹⁶⁴ Zij gingen er (ten onrechte) van uit dat deze traditie makkelijk af te schaffen was.¹⁶⁵ Het was echter het begin van een **lange strijd**. Men begon met het voeren van acties en protesten op de Oudenberg. Hoe deze acties verliepen, al dan niet gewelddadig, is verschillend naargelang het standpunt van de protestanten en de traditiedragers.¹⁶⁶ De burgemeester zorgde voor een verbod op protest. Nadat GAIA hiertegen bezwaar indiende bij de Raad van State, werd dit verbod opnieuw opgegeven.¹⁶⁷

Na het Krakelingenfeest van 1997 schreef GAIA een protestbrief aan toenmalig minister van Landbouw Pinxten. De administratie van landbouw adviseerde de minister om dit te verbieden. Dankzij Armand Bovaert, kabinetsmedewerker, werd het echter niet afgeschaft, enkel verboden in cafés.¹⁶⁸ Net voor het Krakelingenfeest van 1998 deelde de minister mee dat het niet strijdig was met het dierenwelzijn:

“Binnen het kader van het officieel ceremonieel van het Krakelingenfeest, gelet op het symbolisch en traditioneel karakter is het niet en bijgevolg niet strijdig met artikel 1 van de wet van 14 augustus 1986”.¹⁶⁹

Het drinken en doden van de visjes was niet nutteloos, maar had een symbolisch en traditioneel karakter.

¹⁶¹ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁶² M. Vandenbosch, *Interview met GAIA*.

¹⁶³ L. De Cock (Lid van het organiserend comité van de Krakelingen en Tonnenkensbrand te Geraardsbergen), *Interview over Krakelingen in Tonnenkensbrand te Geraardsbergen*, door Jana De Bie, 26.03.2014.

¹⁶⁴ L. De Cock, A.-M.Vanden Herrewege en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

¹⁶⁵ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁶⁶ M. Vandenbosch, *Interview*. en L. De Cock *Interview*.

¹⁶⁷ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁶⁸ J. Lion “Zandbergenaar redder visjesdrinken”, In: *Het Nieuwsblad*, 22.11.2002, p. 14.

¹⁶⁹ L. De Cock, A.-M.Vanden Herrewege en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

Wat volgde was een ingewikkelde juridische procedure van enkele jaren. GAIA diende – toen ze niets bereikten met hun acties- een juridische klacht in naar aanleiding van het krakelingenfeest van 1999 met een overtreding van artikel 1 van de wet van het dierenwelzijn in het achterhoofd. Er volgde een correctionele rechtszaak. Eveneens werden er **wetenschappers** aangesteld die zich ontfermden over de vraag of de diertjes al dan niet pijn ondervonden of letsels kregen.¹⁷⁰ Men kwam **niet tot eenduidige conclusies** rond dit aspect. Daarnaast werd ook de mening van cultuurwetenschappers gevraagd, Stefaan Top in dit geval. Deze wees op het cultuurhistorisch belang.

Het stadsbestuur koos ervoor om de editie van 2000 sereen te laten verlopen en verdoofden de visjes met ethanol.¹⁷¹ Intussen zorgde deze controverser voor een sterke politisering. Het gros van de mensen in Geraardsbergen leek voorstander van het visjesdrinken te zijn.¹⁷² Dit is bijvoorbeeld duidelijk bij de vele spotuitingen van de Geraardsbergenaars tegen GAIA.¹⁷³ Men stelde dat GAIA zich beter kon bezig houden met ‘echte problemen’.¹⁷⁴ GAIA-frontman Michel Vandenbosch geeft ook aan de hele zaak sterk te hebben onderschat en geen rekening te hebben gehouden met de kracht van folkloristische evenementen.¹⁷⁵

Het oordeel van de rechter dat voortvloeide uit de verschillende studies, leidde tot vrijspraak van de beschuldigen - het gehele stadsbestuur - maar verbood het visjesdrinken. De rechter gaf het bestuur het voordeel van de twijfel omtrent het aspect ‘wetens’.¹⁷⁶ Zo werden alle beklaagden vrijgesproken.¹⁷⁷

GAIA tekende verzet aan tegen dit vonnis en stapte naar het Hof van Cassatie. Hun argumentatie was dat het arrest niet goed was gemotiveerd.¹⁷⁸ Hierdoor stond de krakelingeneditie van 2001 in teken van de rouw.¹⁷⁹ In 2001 oordeelde het Hof van Beroep dat het drinken van de visjes kon blijven omdat het een zinvolle cultuurhistorische betekenis had.¹⁸⁰ Het hof oordeelde dat de handelingen wel ‘wetens’ waren gesteld, maar hadden een andere mening over het begrip ‘nutteloos’ dan de correctionele rechtbank van Oudenaarde. Voor de argumentatie beriep het Hof zich op de oude publicatie van het boek. Dit was opgesteld voor het proces en zo een vrij neutraal element. Het ritueel werd **beperkt tot de leden van de gemeenteraad en de deken**.¹⁸¹

¹⁷⁰ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁷¹ L. De Cock, A.-M.Vanden Herreweghe en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

¹⁷² Ibidem, p. 62.

¹⁷³ Ibidem, p. 63.

¹⁷⁴ L. De Cock, *Interview*.

¹⁷⁵ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁷⁶ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁷⁷ L. De Cock, A.-M.Vanden Herreweghe en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

¹⁷⁸ M. Vandenbosch, *Interview*.

¹⁷⁹ L. De Cock, A.-M.Vanden Herreweghe en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

¹⁸⁰ S.n. “Gansrijden en levende visjes drinken” In: *De Standaard*, 24.10.2013, p. 14.

¹⁸¹ J. Lion, “Gaia waant zich boven de wet verheven” In: *Het Nieuwsblad*, 24.02.2009, p. 21.

De controverse is sindsdien gaan liggen. Toen het element in 2008 op de lijst kwam te staan, werd er in de media niet opnieuw de link gelegd met het visjesdrinken. Ook GAIA hield zich stil.¹⁸²

In de hele controverse speelde ook de **media** een aanzienlijke rol. In 2000 stonden zes nationale en internationale media te filmen.¹⁸³

Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken

Sinterklaas en Sint-Maarten zijn twee **geversheiligen** waar op verschillende plekken in de wereld tradities rond bestaan. In Vlaanderen wordt het feest respectievelijk op 6 december en 11 november gevierd. In Vlaanderen komt de Sint dan langs met speelgoed voor de kinderen in ruil voor een brief, een schoen voor de schouw en de voorwaarde braaf te zijn geweest in het jaar. Er zijn verschillende verschijningsvormen, zeker als men het op een internationaal vlak bekijkt, maar in Vlaanderen worden beide systematisch door een of meerdere **Zwarte Pieten vergezeld**. Deze helpt de Sint met het uitdelen van de cadeautjes.¹⁸⁴

Controverse

De meest recente controverse rond een element op de erfgoedlijst ontstond met betrekking tot deze traditie. De aantijgingen zijn dat Zwarte Piet op een **racistische** en **stereotiepe** manier wordt afgebeeld. De controverse beheerst al veel langer de Nederlandse debatten. In Vlaanderen was de discussie vrijwel afwezig tot oktober 2013. Op 21 oktober lekte namelijk een brief van 17 januari datzelfde jaar van Verene **Shepherd** die gericht was aan de Nederlandse regering.¹⁸⁵ In de brief vroeg Shepherd en de vierkoppige VN-werkgroep waarvan ze aan het hoofd staat, opheldering over het Sinterklaasfeest. Ze had informatie gekregen dat dit een clichématig beeld in stand hield over mensen van Afrikaanse afkomst, gecombineerd met een gevoel van minderwaardigheid. Verder lieten ze weten dat ze het dan ook geen goed idee vonden dat Nederland deze traditie dan ook wou indienen voor de lijst van immaterieel erfgoed bij UNESCO.

Het hek was van de dam. UNESCO gaf kritiek. Toch moest deze 'officiële informatie' enkele later al genuanceerd worden. Er was heel wat onduidelijkheid wie Shepherd precies was en in wiens naam deze sprak. In eerste instantie dachten de meeste mensen dat het om iemand van de VN draaide. VN-woordvoerder en VN- mensenrechtenraadvertegenwoordiger Xabier Celaya ontkende dit echter en zei dat de VN geen verantwoordelijkheid nam voor de uitspraken van Shepherd. Deze laatste is een vrijwilligster die niet door de VN betaald wordt en dus in eigen naam sprak over de Zwarte Pietkwestie. De werkgroep maakte geen deel uit van de bevoegde organen van UNESCO, maar gebruikte wel papier met het briefhoofd van de VN.

¹⁸² L. De Cock, *Interview*.

¹⁸³ L. De Cock, A.-M.Vanden Herreweghe en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

¹⁸⁴ Kunsten en Erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Sinterklaas en Sint-Maartengebruiken*, 2009.

¹⁸⁵ M. Jacobs, *Zwarte Piet wordt misbruikt*.

Daarnaast bleek ook de informatie uit haar brief niet te kloppen. Nederland maakte helemaal geen gewag om op de Representatieve Lijst terecht te komen.

Reactie – Hoe gaat men er mee om?

De toon was echter gezet. Er ontstond een debat dat in Vlaanderen voornamelijk in de media werd gevoerd. In Nederland laaiden de discussies opnieuw hoger op. De controverse rond het zwarte uiterlijk en de zogenaamde onderdanige functie van Zwarte Piet heerst daar al veel langer. De laatste 15 jaar ontstonden er steeds grote discussies. In Vlaanderen was dit eigenlijk nooit het geval. Zelfs in 2013 is dit vrij beperkt gebeven. Wel leek iedereen leek een mening te hebben over het voorval.

Na een krantenonderzoek bleek dat het tot dit jaar zelfs niet in de Vlaamse media leefde. In 1998 verschijnt naar aanleiding van een debat in Nederland op de vooravond van het Sinterklaasfeest voor het eerst een artikel over de Zwarte kleur van Zwarte Piet. Twee jongens van Surinaamse afkomst, die al hun hele leven in Nederland woonden, en zich dan ook op en top Nederlander voelen, vonden dat Zwarte Piet voldoet aan typische racistische stereotypen. Ze schreven dit neer in een boek. In het artikel wordt ook vermeld dat in 1994 de actiegroep 'Zwarte Piet = zwart verdriet' was opgericht. Het toenmalige debat in Nederland wordt hier in grote lijnen geschetst, en het lijkt nog verdacht veel op dat van vandaag.¹⁸⁶

Het blijft vervolgens stil in de Vlaamse media rond Zwarte Piet. Als hij dan al vermeld wordt, is dit naar aanleiding van het Sinterklaas- of Sint-Maartensfeest, maar er worden geen vragen gesteld rond zijn zwarte gelaat. In 2002 komt hij weer voor het eerst in enkele kleine artikeltjes aan bod. Men verwijst opnieuw naar de grote discussie die in Nederland bestaat. Zo pleitte men in Nederland voor rolstoelpieten en 'bonte' Pieten in allerlei kleuren. Men vond/ vindt dat het concept van Zwarte Piet niet meer kan in een multicultureel land. Heel wat ideeën van deze Zwarte Piet criticasters staan beschreven in het boek 'Sinterklaasje kom maar binnen zonder knecht'. Intussen schreef ook Bianca Berends een studie met betrekking tot dit onderwerp. Zij gaf aan dat de sinterklaasverhalen bol staan van stereotypen. Dit alles werd echter slechts vermeld in één artikel in het Laatste Nieuws.¹⁸⁷ Tot en met 2012 verschijnt slechts sporadisch een artikel over Zwarte Piet, steeds in kader van de Nederlandse gebeurtenissen.¹⁸⁸

De heisa in Vlaanderen is er dus puur gekomen naar aanleiding van de brief van Shepherd omdat sprake was van 'een verbod' en de media-aandacht die deze aantijgingen kreeg. Een aantal voorbeelden van de omvang van deze discussie: heel veel mensen uitten hun mening op internetfora of lezersbrieven, er werd een Nederlandse facebookpagina opgericht 'Pietitie' die ook in Vlaanderen veel *likers* had en verschillende opiniestukken verschenen eveneens op de alternatieve nieuwswebsites.¹⁸⁹ Na enkele weken ging de discussie weer liggen en pas met het Sinterklaasfeest in aantocht doken opnieuw enkele krantenartikels op.

¹⁸⁶ L. Helder, "Zwarte Piet is de zwarte piet", In: *De Tijd*, 05.12.1998.

¹⁸⁷ D. Bernaers, "Geef ons 'rolstoel-pieten' en ook gele, rode en bruine", In: *Het Laatste Nieuws*, 05.12.2002, p. 3.

¹⁸⁸ GoPress, *Databank*.

¹⁸⁹ Volgende alternatieve nieuwswebsites werden bekeken: Apache.be, DeWereldMorgen.be, Doorbraak.be, Express.be, MO*/MO.be, Newsmonkey.be, rekto:verso en StampMedia. Over geen enkele van de andere controversiële elementen werd gewag gemaakt op deze websites (geraadpleegd op 16.02.2014).

In Vlaanderen leeft de hele discussie eigenlijk niet zo heel sterk volgens voorzitter van het Sint-Nikolaasgenootschap Geert Vandenhende.¹⁹⁰

In tegenstelling tot de andere elementen is het in deze casus erg moeilijk om de voor- en tegenstanders te onderscheiden. Er is in Vlaanderen geen bepaalde organisatie of actiegroep die het voortouw neemt. De discussie is voornamelijk overgewaaid uit Nederland. Hier zijn er enkele groepen die wel luid hun mening laten horen (Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders).¹⁹¹

Wel nemen enkele 'vertegenwoordigers van Sinterklaas' het woord in de discussie. Zo kwam Marc Jacobs van FARO aan het woord. Hij wees op het feit dat de kritieken van Shepherd ongegrond waren. Ook kwamen de media bij het Sint-Nikolaasgenootschap terecht. Zij wezen op het dynamische aspect van de traditie, waarbij zowel Sinterklas, Sint-Maarten en Zwarte Piet heel wat veranderd zijn doorheen de geschiedenis. De controverse bestaat hier voornamelijk uit **voor- en tegenreplieken** ten opzichte van de traditie van Zwarte Piet. Er worden geen globale acties ondernomen vanuit gerelateerde organisaties (vb. Sint-Nikolaasgenootschap) of de overheid, maar er zijn wel steeds individuen die hier wel voor open staan en op zoek gaan naar alternatieven. Dit laatste was trouwens ook niet enkel in 2013 het geval. Er werden vroeger al gelijkaardige initiatieven genomen, waarbij er bijvoorbeeld witte Pieten optraden.

Vinkenzetten

Het vinkenzetten is een populaire volkssport in (voornamelijk Oost- en West)Vlaanderen. Het kent een eeuwenlange traditie. Hoe de sport precies ontstaan is en hoe ze sinds oudsher verliep is niet erg duidelijk - zo waren er bijvoorbeeld allerlei lokale variaties. De sport is al vrij oud en minstens sinds de 16^e eeuw waren vinkengilden actief. In de loop van de tijd won de sport aan populariteit en werden verschillende vinkenierslokalen opgericht.¹⁹²

Deze wedstrijd heeft als doel om de vink zoveel mogelijk 'suskewiet' te laten zeggen.¹⁹³ Wedstrijden vinden plaats in de periode van 1 april tot 31 augustus, omdat de vogels dan het hardst zingen om vrouwtjes te lokken en om hun territorium te verdedigen.¹⁹⁴ Er zijn twee soorten vinken. De Vlaamse vink of boomgaardvink, wiens liedje steevast eindigt in 'suskewiet' en de Waalse vink of trekvink die 'weeuw' zingt. Enkel liedjes die op de juiste manier - de Vlaamse- worden gezongen zijn geldig. Indien dit niet het geval is moeten de vinkeniers hun vink 'een andere taal' aanleren. Het aantal gezongen liedjes worden gemarkeerd op een stok of regel. Het aantal opgetekende streepjes bepaalt de rangschikking.¹⁹⁵ De prijzen die te

¹⁹⁰ G. Vandenhende (Voorzitter van het Sint-Nicolaasgenootschap), *Interview over Zwarte Piet*, door Jana De Bie, 02.04.2014.

¹⁹¹ A. van der Zeijden (Nederlands Centrum voor Volkcultuur en Immaterieel Erfgoed), *E-mail Zwarte Piet*, Jana De Bie, 16.04.2014.

¹⁹² D. Van Gorp, "Hopelijk lokt dit jonge vinkeniers" In: *Het Laatste Nieuws*, 18.06.2013, p. 18.

¹⁹³ C. Naessens, "Erkenning moet onze sport redden" In: *Het Laatste Nieuws*, 16.06.2013, p. 19.

¹⁹⁴ erfgoed in zicht, *Vinkensport in Vlaanderen*, In: <<http://www.erfgoedinzicht.be/themas/vinkensport-in-vlaanderen/suskewiet>>, geraadpleegd op 17.03.2014.

¹⁹⁵ LECA, *Vinkenzetten*, In: <<http://lecavzw.be/traditie-62>>, geraadpleegd op 17.03.2014.

verdienen zijn, draaien niet zoals in de duivensport om grote budgetten, maar zijn eerder symbolisch. Men krijgt een kleine geldsom en een bos bloemen, het symbool van de vinkensport. Vinkenzetten draait om de eer.¹⁹⁶

De controverse

Het vinkenzetten werd geheld naar aanleiding van de erkenning op de Inventaris. Op 8 juli 2013 werd het op deze lijst geplaatst. Onmiddellijk hierna kwam er kritiek van de Vogelbescherming Vlaanderen. Zij waren van oordeel dat deze nominatie de deur opnieuw zou openzetten voor de **illegale vogelvangst**. Daarnaast wezen ze ook op de **leefomstandigheden en huisvesting** van de vogels.

Deze hekeling was niet het eerste dispuut tussen beide. Om het conflict van 2013 optimaal te begrijpen worden eveneens alle voorgaande controverses kort geschetst.

De reactie – Hoe ging men er mee om?

Algemeen kan men stellen dat er in het verleden (doorheen volledig de vorige eeuw) vier soorten kritieken werden geuit uit allerlei hoeken.

Een eerste kritiek betrof het blind maken van vinken om ze beter te laten zingen. In de 19^e eeuw werden hiervoor de oogleden van de vinken dichtgeschroeid. Om de blinde vogels te beschermen werden ze in dubbel getraliede kooitjes gestopt, de zogenaamde «kattebeten».¹⁹⁷ Aan het begin van de 20^e eeuw protesteerden vooral oud-strijders, die tijdens WO I zelf blind waren geraakt bij gasaanvallen aan het oorlogsfront. Dit leidde tot een verbod op het verblinden van vinken in 1921. Vandaag maakt men echter gebruik van **geblindeerde kooien**.¹⁹⁸

Een tweede kritiek sloeg op **het brainwashen** van de vogels om 'suskewiet' te zingen. Een vink in de natuur zingt 350 liedjes per uur, een topvink ongeveer 1.000. Volgens de tegenstanders zou dit volledig onnatuurlijk zijn.¹⁹⁹

Een tegenkritiek is dat vogels wel degelijk goed behandeld worden en zelfs langer leven dan in het wild.²⁰⁰ Staalregel nummer één binnen het vinkenzetten is dat de vogel een **optimale verzorging** krijgt.²⁰¹

Het vinkenzetten was traditioneel verbonden aan het vangen van vinken. Dat had niet alleen met de zangwedstrijden op zich te maken, maar ook met het feit dat vinken kweken geen sinecure is. De

¹⁹⁶ erfgoed in zicht, *Vinkensport in Vlaanderen*.

¹⁹⁷ P. Lassens, "Nationaal Vinkensportmuseum herbergt 300 jaar historisch erfgoed", In: *Het Laatste Nieuws*, 16.03.2002, p. 19.

¹⁹⁸ LECA, *Vinkenzetten*, In: <<http://lecavzw.be/traditie-62>>, geraadpleegd op 18.03.2014.

¹⁹⁹ F. El Mabrouk, "Schauvliege lacht met natuurverenigingen", In: *Het Nieuwsblad*, 10.06.2013, p. 18

²⁰⁰ V. Mathias, "Vinkeniers zeker niet met uitsterven bedreigd", In: *Het Laatste Nieuws*, 13.06.2013, p. 42.

²⁰¹ F. Santens (Woordvoerder van de Koninklijke Nationale Federatie Algemene Vinkeniersbond), *Interview vinkenzetten*, door Jana De Bie, 01.04.2014.

controverse in 2013 tussen de vogelbescherming en de vinkeniers draaide vooral hierrond.²⁰² Volgens Vogelbescherming Vlaanderen zou deze benoeming opnieuw de deur open zetten voor illegale vogelvangst. Volgens hen zouden ze verantwoordelijk zijn voor de vangst van duizenden illegale vinken per jaar.

De vogelvangst werd al afgeschaft in 1972. Van de Vlaamse Overheid kregen de vinkeniersverenigingen wel jaarlijks een vrijbrief om (tienduizenden) wilde vinken te vangen in de natuur omwille van “bevoorrading”. Lange tijd mochten de vinkenbonden Avibo en Vimibel vinken vangen volgens bepaalde quota. In 2000 was er opnieuw een discussie in het Vlaams parlement. Enkele politieke partijen dienden een voorstel van resolutie in om de vinkenvangst in de toekomst te bestendigen. Vogelbescherming Vlaanderen was ook aanwezig op dat debat. Ze argumenteerden dat het vangen van vinken in strijd was met de Europese Vogelrichtlijn.

Vogelbescherming Vlaanderen stapte naar de Raad van State met een procedure in tot nietigverklaring van het ministerieel besluit dat de vinkenvangst toeliet. Volgens Vogelbescherming Vlaanderen gebeurde dit voornamelijk door Oost- en West-Vlaamse politici om electorale redenen.²⁰³ In 2002 kreeg de vereniging over de hele lijn gelijk. Sindsdien is er dus een algemeen verbod op de vogelvangst.²⁰⁴ Om het aantal vinken op peil te houden en zo de vinkensport te behoeden voor de teloorgang, worden er nu **kweekprogramma's** voor vinken opgezet.²⁰⁵

Volgens Filip Santens, woordvoerder van Avibo, was deze beslissing een ramp van de vinkeniers omdat een vink niet gemakkelijk paart en er inteelt dreigt.²⁰⁶

Een laatste kritiek die naar boven kwam bij de meest recente aantijgingen, is een aanklacht tegen de suboptimale woonomstandigheden van deze vogels. Ze leven in gevangenschap. Hun woonomstandigheden zouden niet goed zijn.

De vinkeniers argumenteren dat de **kooien geëvolueerd** zijn, waarbij de vinken voldoende ruimte, lucht en licht krijgen.

Hun reactie in 2013 was dan ook gewoon de tegenstanders van een **repliek** bedienen. Zolang men zich aan de regels houdt, zou Vogelbescherming Vlaanderen geen relevante kritiek kunnen voeren.²⁰⁷ Ze geven aan

²⁰² Alle liefhebbers van de vinkensport, de vinkeniers, zijn gegroepeerd in vinkenmaatschappijen. Deze maatschappijen worden samengebracht in vinkeniersgewesten en gegroepeerd in een federatie. Er zijn momenteel twee federaties actief in Vlaanderen: de Algemene Vinkeniersbond (10.000 leden) en de federatie Vinkeniers Midden België (700 leden). Avibo is niet enkel een belangenverdediger van de vinkensport, maar stelt ook uniformiteit voorop. Sommigen, zoals de federatie Vinkeniers Midden België konden zich hierin niet vinden en splitsen zich af in de jaren 70.

²⁰³ N. Brackx, *E-mail*.

²⁰⁴ Vogelbescherming Vlaanderen, *Erkenning vinkenzetting is kaakslag*, In:

http://www.vogelbescherming.be/site/index.php?view=article&catid=14%3Apersberichten&id=704%3Aerkenning-vinkenzetting-is-kaakslag&tmpl=component&print=1&layout=default&page=&option=com_content&Itemid=105, geraadpleegd op 16.03.2014.

²⁰⁵ LECA, *Vinkenzetten*.

²⁰⁶ C. Laga, “Vangverbod ramp voor vinkeniers”, In: *Het Laatste Nieuws*, 15.10.2003, p. 10.

²⁰⁷ J. Hollevoet, *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Vinkensport*, 2014.

dat de erkenning niets te maken heeft met de vogelvangst. Ze beseffen dat er een Europese vogelrichtlijn is hieromtrent, en dat het onmogelijk is om daar op terug te komen.²⁰⁸

Waregem Koerse

De Waregem Koerse Feesten zijn een jaarlijks terugkerend evenement in de zomerperiode. Het hoogtepunt van deze feesten zijn een reeks paardenrennen, die sinds het midden van de negentiende werden ingericht.

De eerste paardenrennen vonden plaats in 1847 als een klein onderdeel van de lokale oogstfeesten en kermis. Geleidelijk aan wonnen deze rennen aan populariteit. De laatste vijftig jaar vond een sterke professionalisering plaats en werd een tiendaags feestprogramma uitgewerkt.²⁰⁹

Controverse

Aanstootnemers aan het erfgoedelement zijn hier opnieuw GAIA. Begin jaren 90 protesteerde GAIA tegen de volgens hen 'barbaarse praktijken' die de paarden moesten doorstaan tijdens het afleggen van het parcours. Er waren toen nog heel wat dodelijke hindernissen en ook de wijze waarop de paarden gedood werden als ze ten val kwamen was voor hen een doorn in het oog.²¹⁰

Reactie – Hoe ging men er mee om?

Beide partijen speelden het aanvankelijk hard tegen hard. De GAIA-activisten stuurden een helikopter met "Waregem Koerse, paardenkerkhof" de lucht in²¹¹, ketenden zich ter hoogte van de Gaverbeek vast met handboeien en ontrolden een spandoek met daarop de tekst "Waregem Koerse barbaars en schandalig". Verschillende activisten raakten gewond.²¹² Deze harde strijd sleepte enkele jaren aan.

In 1995 bereikten ze een akkoord en werden er enkele veranderingen ingevoerd. Verschillende dodelijke hindernissen werden verboden en andere hindernissen werden aangepast. Daarnaast zijn er waarnemers van GAIA aan iedere hindernis, worden artsen van GAIA toegelaten, zijn de deelnemingscriteria verstrengd, werd een einde gemaakt aan het slachten van de dieren voor vlees, worden de dieren op een waardige manier geëuthanaseerd en werden verschillende andere maatregelen doorgevoerd. Zo werd vastgesteld dat er de laatste jaren minder –maar wel nog steeds- paarden ten val kwamen. Elk jaar is er een evaluatie tussen GAIA en de organisatoren en wordt er waar nodig bijgestuurd²¹³ en verbeteringen doorgevoerd.²¹⁴

De relatie tussen de organisatoren en GAIA blijft een wankel evenwicht. GAIA speelt zeer sterk in op de media waardoor Waregem Koerse niet steeds positief in de aandacht stond. Na de wedstrijden van 2013 gaf

²⁰⁸ F. Santens, *Interview*.

²⁰⁹ Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed*, Waregem Koerse, 2013.

²¹⁰ M. Vandenbosch, *Interview*.

²¹¹ S.n., "De munitie van Gaia", In: *Krant van West-Vlaanderen*, 10.09.2010, p. 13.

²¹² S.n., "Gaia twintigste keer op paardenrennen", In: *Het Laatste Nieuws*, 28.08.2012, p. 17

²¹³ M. Vandenbosch, *Interview*. Wel beschik ik enkel over de mening van GAIA hierin.

²¹⁴ S.n. "Weer sterft paard tijdens steeple chase", In: *Het Laatste Nieuws*, 28.08.2013, p. 5.

GAIA-directrice An De Greef nog aan dat men de rennen beter zou afschaffen.²¹⁵ Wanneer het echter goed gaat, vermeldt GAIA het ook. Michel Vandenbosch stelde in 2012 dat het wel de goede richting uitging.²¹⁶ In 2011 verliep de editie dan ook vlekkeloos.²¹⁷ Hij bevestigt dat de meest recente edities al veel paardvriendelijker geworden zijn.²¹⁸

2.2 Besluit

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de controverses kunnen worden opgedeeld aan de hand van **verscheidene toetsstenen**. De twee opvallendste conclusies bij het controversieel immaterieel cultureel erfgoed zijn dat een onderscheid kan gemaakt worden tussen:

- a) Controverse rond dieren- of mensenrechten.
- b) Controverse alvorens men op de lijst stond of controverse met betrekking tot de lijst.

Bij de doorlichting en vergelijking van de controverses die in het volgende hoofdstuk volgt, wordt gebruikt gemaakt van deze analysekaders.

A. Controverse rond dieren- en mensenrechten.

Bij vijf van de zeven elementen namen dierenrechtenorganisaties, aanstoot aan een bepaald aspect van, of het gehele element. De kritiek is hier voornamelijk afkomstig van GAIA of Vogelbescherming Vlaanderen. Bij de Conventie is nergens letterlijk sprake van dierenrechten.

Wanneer controverse hier gedefinieerd wordt rond mensenrechten, moet dit laatste ruim worden geïnterpreteerd. Hier zijn twee casussen, één rond antisemitisme en één rond racisme. In tegenstelling tot dierenrechten werd namelijk wel een amendement voor mensenrechten ingebouwd in de UNESCO-conventie en bijgevolg in het Vlaamse beleid.

B. Controverse alvorens men op de lijst stond en controverse met betrekking tot de lijst.

Bij slechts drie van de vier elementen speelde de nominatie op de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed een rol in de controverse die rond het betreffende erfgoed bestaat of bestond. Slechts bij één ervan was de nominatie zelf de aanleiding tot protest, namelijk bij het vinkenzetten. In het geval van Aalst Carnaval werd er aanstoot genomen aan bepaalde aspecten omdat deze traditie op de Representatieve Lijst - die wereldwijd heel wat meer aanzien heeft - stond. Bij de bekendste casus hieromtrent, Zwarte Piet (als onderdeel van Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken) ging het zelfs louter om een vermeende erkenning (in Nederland). Meestal werd het element echter (lang) voor de inventarisering bekritiseerd.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ S.n. "Gaia twintigste keer op paardenrennen", In: *Het Laatste Nieuws*, 28.08.2012, p. 17

²¹⁷ F. Vermoere, "Massa volk en geen incidenten op Waregem Koerse" In: *Het Nieuwsblad*, 31.08.2011, p. 60.

²¹⁸ S.n. "De munitie van Gaia", In: *Krant van West-Vlaanderen*, 10.09.2010, p. 13.

Hoofdstuk 3 Analyse van de controverse.

Na de definiëring en duiding van controversieel immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen, wordt in dit hoofdstuk getracht een antwoord te bieden op de **centrale vraagstelling** “Hoe gaan de betrokken actoren om met controverse rond immaterieel cultureel erfgoed?”. Eveneens worden de in de inleiding opgesomde deelvragen uitgewerkt:

- Wat kan voor controverse zorgen en wie neemt aanstoot aan bepaalde zaken?
- Welke argumenten worden aangehaald door de verschillende spelers?
- Kunnen deze controverses gevat worden in een theoretisch kader rond traditie?
- Speelt de erkenning op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed een rol in de controverse bij bepaalde elementen?
- Hoe reageert de erfgoedgemeenschap op aantijgingen tegen hun erfgoedelement dat zo nauw verweven is met hun identiteit?
- Hoe spelen andere actoren (zoals de media of het bredere erfgoedveld) hier op in? Zijn er gelijkenissen te trekken of kent elke controverse zijn eigen verloop?
- In welke mate interfereert dit met het beleid?

De **theorie van Simon Bronner** die in het eerste hoofdstuk van dit deel werd uiteen gezet, wordt hier als achtergrond gebruikt om het verloop en de omgang met controverses te duiden en in een groter maatschappelijk kader te plaatsen. Het biedt een basis om de meningen en de standpunten van de verschillende actoren te begrijpen. Zijn theorie neemt de maatschappelijke omstandigheden waarbinnen het immaterieel cultureel erfgoed en bijgevolg ook de controverses zich ontwikkelen mee in rekening. Op deze manier wordt ook getoetst of de bespiegelingen van Bronner algemeen geldend zijn. Kunnen ze worden toegepast op de Vlaamse controverses of wijken deze van de theorie af? In welke mate passen de Vlaamse casussen in een groter internationaal geheel?

Wanneer de controverses in **grote lijnen** samengevat worden, komt naar voren dat er twee partijen zijn die een andere betekenis verlenen aan hetzelfde immaterieel cultureel erfgoedelement. Deze verschillende interpretatie leidt tot een confrontatie. In een aantal gevallen zal dit leiden tot aanpassingen van het element. Alhoewel dit enigszins moet genuanceerd worden, want uit onderzoek naar de verschillende elementen bleek dat ze ook evolueren zonder dat hierbij noodzakelijk een externe actor aan te pas komt. Controverse leidt echter niet altijd rechtstreeks tot een verandering. Het controversieel aspect van het element kan in zijn huidige vorm of mits een kleine aanpassing blijven voortbestaan. Al zal er wel altijd een debat zijn.

Een meer uitgebreide analyse volgt in dit hoofdstuk. Eerst wordt aan de hand van de hierboven aangegeven toetsstenen a) ‘controverse rond dierenrechten en controverse rond mensenrechten’ en b) ‘controverse alvorens men op de lijst stond en controverse met betrekking tot de lijst’ de polemieken rond de elementen benaderd. In een concluderend en generaliserend deel wordt naar een algemeen leidmotief en

overeenkomsten van de verschillende controverses gezocht. Op deze manier worden de standpunten van de verschillende actoren in het debat naast elkaar geplaatst.

Belangrijk is er op te wijzen dat deze scriptie **geen moreel oordeel wil vellen** over aspecten van die elementen die onderhevig waren aan controverse. Het wil de standpunten, betogen en de acties die de erfgoedgemeenschap, de bredere culturele erfgoedsector, tegenstanders van (onderdelen van) het immaterieel cultureel erfgoedelement en de media ondernemen, uiteen zetten en deze terugkoppelen naar theorieën betreffende de eigenheid van tradities, zoals die van Bronner. Er wordt een beschrijvende en analyserende aanpak gehanteerd, zonder hierbij een oordeel te vellen over de ethische kant van de zaak of wie 'gelijk' heeft. Om dit uit te dokteren –als het al kan- is nog heel wat onderzoek vereist. In dit hoofdstuk wordt eveneens nog geen kritische blik op het beleid geworpen, dit komt uitgebreid in het volgende deel aan bod.

3.1 Controverses rond dieren- en mensenrechten

Eén van de eerste zaken die meteen in het oog springen wanneer de controverses uiteen gezet worden, is dat er heel wat geschillen rond dieren draaien. Wanneer deze lijn wordt doorgetrokken en men de twee resterende casussen bekijkt, kan de opdeling worden gemaakt tussen controverses met betrekking tot dierenrechten en tot mensenrechten. Deze categorieën bieden een eerste interessant uitgangspunt om de controverses te analyseren.

Zo zijn er binnen beide clusters heel wat gelijkenissen te trekken. Omgekeerd kunnen tussen de twee categorieën dan weer heel wat verschillen opgemerkt worden. Een eerste voorbeeld is de omgang met beide vanuit de **Conventie en het beleid** bekeken. Mensenrechten maken integraal een deel uit van de Conventie:

“In deze Conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereiste van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met duurzame ontwikkeling.”²¹⁹

Voor dierenrechten is er helemaal geen aandacht. Dit is gerelateerd aan heel wat discussies die aan de conventietekst vooraf gingen. Deze gingen onder meer over het al dan niet opnemen van bijvoorbeeld talen of godsdienst als immaterieel cultureel erfgoed of over subsidies. Een ander belangrijk discussiepunt was mensenrechten. Hiervan bleek vooral Frankrijk een sterke voorstander te zijn.²²⁰ Uit wetenschappelijk oogpunt was dit moeilijk verdedigbaar omdat er ook heel wat tradities zijn die hier vanuit een hedendaagse bril niet aan voldoen. Uiteindelijk is de clausule over mensenrechten apart gezet, samen met de vraag voor wederzijds respect. Deze beginselverklaring werd eraan toegevoegd om te vermijden dat er op traditie beroep wordt gedaan als argument om op die manier bijvoorbeeld vrouwenmishandeling of discriminatie te vermijden. Ook over dierenrechten werd naar aanleiding van de Conventie gediscussieerd, maar onder meer dankzij China - die heel wat tradities met dieren hebben - werden deze niet opgenomen.²²¹

De gelijklopende antwoorden die gegeven kunnen worden op de deelvragen van de probleemstelling binnen een analysecategorie, is een ander voorbeeld dat aantoont dat deze opdeling noodzakelijk is. Zo is er bijvoorbeeld een **andere omgang** en bijgevolg **verloop** van de controverses door de erfgoedgemeenschap met de bezwaren afhankelijk van of het mensen of dierenrechten aanbelangen. Ook de **aard** van de kritiek is anders.

²¹⁹ UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*, In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-NL-PDF.pdf>>, geraadpleegd op 16.01.2014.

²²⁰ UNESCO-Vlaanderen, *Het werkjaar van de intergouvernementele expertencommissie*, In: <<http://www.unesco-vlaanderen.be/2004/2/1/het-werkjaar-van-de-intergouvernementele-expertencommissie>>, geraadpleegd op 08.03.2014.

²²¹ UNESCO-Vlaanderen, *De conventie in een notendop*, In: <<http://www.unesco-vlaanderen.be/2004/2/1/de-conventie-in-een-notendop>>, geraadpleegd op 08.03.2014.

In deze scriptie wordt voornamelijk gekeken hoe de officiële instanties (de verenigingen die het dossier indienden en betrokken partners, betrokken erfgoedcellen, overheden of de erfgoedwereld) reageerden. Dit zowel om praktische redenen (de mening van iedereen binnen de erfgoedgemeenschap te weten komen zou een grootschalig onderzoek vereisen) als met betrekking tot het centrale onderwerp van de scriptie.

De **structuur** bij de analyse is ongeveer gelijklopend. Eerst worden de verschillende actoren en hun argumentatie geschetst. Vervolgens wordt het verloop en de rol van media weergegeven. Afgesloten wordt er met de gevolgen van de controverse.

Controverses rond dierenrechten

Tradities met dieren en bijbehorende controverses zijn er **overal**. Denk maar aan het stierenvechten in Spanje en Frankrijk of de walvisvangst in Japan. Deze worden onmiddellijk geassocieerd met de strijd van dierenrechtenorganisaties.

Ook bij talloze tradities in **Vlaanderen** spelen dieren een belangrijke rol. Van deze tradities en gebruiken staan er een aantal op de Inventaris. Positief is dat de kennis van erfgoedgemeenschap over deze dieren en de relatie tussen dier en mens binnen het gebruik of de traditie in beeld komt. Maar deze tradities roepen ook specifieke vragen op. De rol van dieren hierbinnen staat steeds meer ter discussie.

Maatschappelijke achtergrond

De oorzaak die hier aan de basis van ligt, is de gewijzigde relatie tussen mensen en dieren doorheen de tijd. In het verleden leefden mens en dier op een totaal andere manier samen. Dieren waren voornamelijk belangrijk voor hun gebruikswaarde. Echt sprake van een affectieve component was er niet. Heel wat gebruiken zouden echter veranderen in de 20^e eeuw. Een voorbeeld hiervan is nog maar de komst van het huisdier.²²²

Er zijn **twee extreme visies** in de relatie dier-mens. De meeste mensen hangen hierbij echter een gematigde tussenvorm aan. Een onderscheid wordt gemaakt tussen een antropocentrische visie en een zoöcentrische of diergerichte visie.²²³ Het eerste is op de mens gericht, waaruit een instrumentele visie tegenover dieren voortvloeit. Men kent hierbij geen intrinsieke waarde toe aan dieren en bekijkt deze bijvoorbeeld in welke mate ze nuttig, schadelijk of belangrijk zijn. Dierenrechtenorganisaties daarentegen zijn alvast aanhangers van het tweede, de zoöcentrische visie. Hun visie is totaal tegenovergesteld aan de vorige. Het dier is een wezenlijk iets en kan bijgevolg lijden.

Met deze **pathocentrische ideeën** in het achterhoofd ontstonden in de 19^e eeuw, naast de vele andere sociale bewegingen, dierenbeschermingsbewegingen. Een voorbeeld hiervan in Vlaanderen is Belgische Koninklijke Maatschappij voor dierenbescherming. Vanaf het laatste kwart van de 20^e eeuw spreken we van dierenrechtenorganisaties.²²⁴ Internationaal werd de start hierin genomen door Greenpeace die tot op heden ijvert voor de afschaffing van de walvisvangst.²²⁵ De bekendste dierenvoorvechter in Vlaanderen, GAIA, werd opgericht in 1992.²²⁶

²²² C. Bisschop en E. Devroede, *Stof voor reflectie*, In: <http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Stof%20tot%20reflectie_2013-09-20.pdf>, geraadpleegd op 14.04.2014.

²²³ L. Villka, *The intrinsic value of nature*, Amsterdam, Rodopi, p. 37 en 99-101.

²²⁴ C. Bisschop en E. Devroede, *Stof voor reflectie*,.

²²⁵ S. Bronner, *Killing traditions*, p. 5-7.

²²⁶ GAIA, *Over GAIA*, In: <<http://www.gaia.be/nl/over-gaia>>, geraadpleegd op 07.04.2014.

Het gevolg was voornamelijk een sensibilisering en bewustwording van dierenrechten en bescherming bij het grote publiek.²²⁷ Niet iedereen hoeft een extremist te zijn - zo blijft een volledig vegetarische samenleving voor deze dierenvoorvechters alsnog een utopie - maar er kwam duidelijk een andere visie over de behandeling van dieren.

Wetgeving

Dit resulteerde in een Belgische wetgeving rond dieren. Zo kwam er reeds in 1929 een eerste dierenbeschermingswet tot stand waarbij de buitensporige mishandelingen konden worden aangeklaagd. Op 2 juli 1975 volgde de wet op dierenbescherming, deze is tegen het lijden van dieren. Op 14 augustus 1986 werd de **dierenwelzijnswet** opgetekend. Omdat Artikel 1 voor het verloop van deze scriptie belangrijk wordt geacht, wordt deze kort uiteengezet:

“Niemand mag, uitgezonderd bij overmacht, handelingen plegen die niet door deze wet zijn voorzien en waardoor een dier zonder noodzaak omkomt of zonder noodzaak een verminking, een letsel, of pijn ondergaat.”²²⁸

Deze wet houdt drie criteria in:

1. De omstandigheden moeten voldoen aan het criterium wetens. Niemand mag wetens handelingen plegen die nog niet geregeld zijn door de wet;
2. Ze moeten een doel hebben (dus bijzondere intentie nodig);
3. Het dier moet nutteloos omkomen of nutteloos pijn, letsel of verminking ondergaan.²²⁹

Op 19 maart 2010 werd dit artikel licht gewijzigd dankzij het lobbywerk van GAIA²³⁰ naar aanleiding van de zaak van een hondenverkrachter: “Niemand mag, uitgezonderd bij overmacht, handelingen plegen die niet door deze wet zijn voorzien en waardoor een dier zonder noodzaak omkomt of zonder noodzaak verminking, een letsel, of pijn ondergaat.”²³¹

Structuur

De controverses worden geanalyseerd aan de hand van een aantal factoren. In eerste instantie worden de protagonisten (waarmee hier bedoeld wordt op de voorstanders van het erfgoedelement, *in se* de

²²⁷ S. Bronner, *Killing traditions*, p. 2-7.

²²⁸ *Wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren*, In:

<http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1986081434&tablename=wet>, geraadpleegd op 15.04.2014.

²²⁹ M. Vandenbosch, *Interview*.

²³⁰ M. Vandenbosch, *Interview*.

²³¹ *Wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en welzijn der dieren*, In:

<<http://health.belgium.be/internet2Prd/groups/public/@public/@dg4/@animalsplants/documents/ie2law/19073748.pdf>>, geraadpleegd op 29.03.2014. Het feit dat deze nieuwe wet vermeld wordt, is omdat volgens de GAIA-voorzitter er nog steeds mogelijkheden tot schrapping zijn op basis van deze nieuwe wet. Het vroegere ‘nutteloos’, werd vervangen door ‘noodzakelijk’, en dit kan volgens Vandenbosch het verschil maken. Uit: M. Vandenbosch, *Interview*.

erfgoedgemeenschappen) en antagonisten (lees de dierenrechtenorganisaties) tegenover elkaar geplaatst. Daarna wordt gekeken naar de argumentatie van beide partijen. Opvallend is dat deze in grote lijnen gelijk loopt bij de protagonisten en de antagonisten onderling. Daarom worden hun argumenten ook samengenomen. Maar de controverses blijken niet altijd helemaal dezelfde omstandigheden te hebben. Zo zijn er verschillen in verloop, media-aandacht en huidige relaties met de dierenrechtenorganisaties waarop verder op ingezoomd wordt. Een laatste element dat uiteindelijk aan bod komt, zijn de gevolgen die het erfgoedelement ondervindt door de controverse.

De actoren

De protagonisten

Van de zeven controversiële elementen hebben er **vijf** betrekking op dieren ²³²:

- (a) De Kunst Van De Valkerij
- (b) Houtem Jaarmarkt
- (c) Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen
- (d) Vinkenzetten
- (e) Waregem Koerse

De rol van dieren hierin en wie de erfgoedgemeenschap is, werd reeds toegelicht bij de schetsing van (de controverse rond) het element en wordt daarom niet meer herhaald. (zie bijlage 3)

De antagonisten

Bij de controverses die betrekking hadden op het dierenrechten nemen steeds **duidelijk afgebakende groepen of organisaties** het voortouw. In deze cases waren twee dierenwelzijnsorganisaties betrokken.

Ten eerste is er **GAIA vzw**. Zij waren verwickeld in de kwesties rond het visjesdrinken in Geraardsbergen, Waregem Koerse en Houtem Jaarmarkt. De naam GAIA is de afkorting van Global Action in the Interest of Animals. De vzw werd in 1992 opgericht door Michel Vandenbosch, de huidige voorzitter, en Ann De Greef. Hun slogan is 'Voice of the voiceless', waarbij ze een stem willen geven aan dieren. Het is de meest belangrijke pressiegroep in België die opkomt voor 'het welzijn en de rechten van dieren'. Ze vinden dat dieren respectvol behandeld moeten worden en recht hebben op een waardig bestaan. Achterliggende redenering is dan ook dat net als mensen dieren gevoel, pijn en angst ondervinden. Ze voeren campagne tegen praktijken waarbij volgens hen dieren lijden en boekten al heel wat successen in het verleden. GAIA is niet onbekend met tradities. In het verleden slaagden ze erin de vee- en paardenmarkten van Sint-Jans-Molenbeek, Anderlecht en Ciney af te schaffen en een definitief verbod te verkrijgen op de straatpaardenkoersen, na een sabotage in Sint-Eloois-Winkel. Men gaat uit van het 'Nee, tenzij'-principe.

²³² De vijf elementen die hier behandeld worden, zijn zeker en vast niet de enige elementen op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed die gebruik maken van dieren. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillende processies en ommegangen waar paarden in optreden of de garnaalvisserij.

Men vindt dat er geen dieren gebruikt mogen worden voor amusement, tenzij hun welzijn kan worden gerespecteerd. Er moet harmonie zijn bij de relatie mens-dier waarbij de eigenheid van het dier bewaard blijft.²³³ Zij protesteerden tegen Waregem Koerse, Houtem Jaarmarkt en Krakelingen en Tonnekensbrand.

Vogelbescherming Vlaanderen vzw liet van zich horen in de twee andere casussen, namelijk het vinkenzetten en de valkerij. Deze Belgische natuurbeschermingsorganisatie vloeide voort uit de Vlaamse afdeling van het Koninklijk Belgisch Verbond voor de Bescherming van de Vogels (KBVBV). Deze bond was de eerste nationale natuurbeschermingsvereniging in het land en werd al opgericht in 1922. Sinds 2002 is het een zelfstandige vzw. Deze organisatie is een sterke pleitbezorger voor het verbeteren van de wetgeving voor de bescherming van de natuur en vogels in het bijzonder (vanuit hun standpunt). Door koppig te blijven aandringen bij politici, justitie en publieke opinie verkreeg men een afschaffing van de vogelvangst in Vlaanderen en werd de ongelimiteerde jacht op in het wild levende dieren aan banden gelegd. Ook zijn ze verantwoordelijk voor een aantal beschermingsinitiatieven, verzorging van natuurgebieden, opvangcentra en dergelijke meer.²³⁴ Er heerst(e) polemiek tussen Vogelbescherming Vlaanderen met vinkeniers en valkeniers.

De controverse: gelijkenissen

In dit deeltje worden de argumenten van de antagonist enerzijds en de protagonist anderzijds samen genomen wegens de grote overeenkomsten. Dit wordt aangevuld met specifieke voorbeelden. De argumenten hieronder gaan de controverses de begintoestand van de controverses aan.

Argumentatie tegenstanders

Argumenten

Een vaak terugkomend argument van de aanstootnemers bij immaterieel cultureel erfgoedelement met dieren is '**barbaars**'. Zowel GAIA als Vogelbescherming Vlaanderen stellen dat leef- en woonomstandigheden van de dieren niet optimaal zijn en dat er een betere behandeling moet worden nagestreefd. Ze geven te kennen dat de dieren mishandeld zouden worden, en vooral dat ze onnodig zijn binnen het immaterieel cultureel erfgoedelement. Ze focussen sterk op het lijden van en medelijden met dieren.

De **ethiek** hierachter vertrekt uit de idee dat we niet iets bij de dieren doen wat we als mens niet zouden willen dat met ons gedaan wordt.²³⁵ Dit correspondeert volledig met hoe Bronner de argumentatie van de

²³³ M. Vandenbosch, *Interview*.

D. De Cleene, "Let the beast go", In: *Eos*, 7 (2013), 12, p. 37. en GAIA, *Wie zijn we?* en A. De Greef, *Studedag*, <<http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Ann%20De%20Greef%20-%20GAIA.pdf>>, geraadpleegd op 21.02.2014.

²³⁴ Vogelbescherming Vlaanderen, *Over onze organisatie*, In: <http://www.vogelbescherming.be/site/index.php?option=com_content&view=section&id=6&Itemid=138>, geraadpleegd op 12.04.2014.

²³⁵ Een voorbeeld is een argument dat tegen de vinkenzetting gebruikt worden: "men zouden ook niet graag opgesloten worden in zo'n kleine kooi" Ook GAIA stelt dit onomwonden op zijn website. GAIA, *Ethiek*, In:

dierenrechtenorganisaties PETA en TSU presenteert in zijn artikel *Contesting traditions: The Deep Play and Protest of Pigeon Shoots*. Dit artikel handelt over grote protesten in Noord-Amerika tegen de duivenjacht. Hierin formuleert hij dat in de ogen van dierenrechtenorganisaties tradities lijnrecht ingaan tegen het principe: ‘**dieren** kunnen **pijn en plezier** beleven, dit zou hen onderscheiden van planten’.

Bronner stelt dat dierenrechtenorganisaties bij deze casus **tradities als statische instrumenten** zien waarbij de mens het dier gebruikt zonder naar het welzijn ervan te kijken.²³⁶ Dit laatste beantwoordt ook aan het ‘Nee, tenzij’-principe van GAIA. Zij menen dat de traditiedragers “dé traditie” inroepen om bepaalde gebruiken met dieren te vergoelijken.²³⁷ GAIA stelt dieren en mensen gelijk en maakt bijgevolg de vergelijking tussen dieren- en mensenrechten.²³⁸ Zij redeneren dat in het verleden verschillende onmenselijke tradities, zoals kinderarbeid, ook afgeschaft werden. Volgens hen gaat dezelfde redenering op voor de onwaardige behandeling van dieren. Elke vorm van diergebruik waarbij de eigenheid van het dier niet behouden kan worden, moet voor hen uit de traditie verdwijnen. GAIA wijst er wel op dat men niet de gehele traditie wil laten verdwijnen, maar louter wil streven naar een immaterieel cultureel erfgoedelement **zonder dieren**. Motivering is dat deze (levende) wezens in de meeste gevallen gemakkelijk vervangen kunnen worden omdat ze **niet essentieel** zouden zijn voor het element. Het typische voorbeeld dat ze hierbij geven is een mechanische gans in plaats van een echte gans bij het gansrijden.²³⁹

Beide dierenrechtenorganisaties stelden/ stellen dat de immaterieel cultureel erfgoedelementen **niet tegemoetkwamen aan de wetten** rond dierenwelzijn in de Belgische wetgeving of aan de vogelrichtlijnen van Europa bij aanvang van de controverses.²⁴⁰

Doelstelling van het protest

Het **opdoeken** van het immaterieel cultureel erfgoedelement is bijgevolg dan ook in eerste instantie het ultieme streefdoel van de antagonisten.²⁴¹ Dit bleek echter niet haalbaar omdat het bij alle casussen buiten de krachten van de folkloristische elementen gerekend was (deze wordt later uiteengezet bij de ‘argumentatie van de voorstanders’). De dierenwelzijnsorganisaties zijn hierdoor dan ook verplicht de **lat lager** te leggen en hun oorspronkelijke doelstellingen bij te schaven.

GAIA-frontman Michel Vandenbosch stelt dat bij **GAIA** drie maal - zonder twijfel - het afschaffen van de evenementen beoogde, of minstens het dieronvriendelijke aspect er van. Na grondige haalbaarheidsanalyses, beseften de GAIA-activisten dat ze dit (radicale) standpunt dienden bij te schaven. Bij

<<http://www.gaia.be/nl/gaia-bibliotheek/dierenrechten>>, geraadpleegd op 29.03.2014.

Niet iedereen gaat echter akkoord met dit idee, en stellen dat dieren ook als nuttig voor de mens kunnen worden beschouwd (bijvoorbeeld wol voor kleren). In S. Bronner, *Killing traditions*, p. 6.

²³⁶ S. Bronner, “Contesting traditions: The Deep Play and Protest of Pigeon Shoots”, In: *Journal of American Folklore*, 118 (2005), 470, p. 413.

²³⁷ A. De Greef, *Studiedag*. en D. De Cleene, “Let the beast go”, p. 37.

²³⁸ Echter niet iedereen deelt deze mening.

²³⁹ A. De Greef, *Studiedag*.

²⁴⁰ N. Brackx, *E-mail*. A. De Greef, *Studiedag*. en M. Vandenbosch *Interview*.

²⁴¹ N. Brackx, *E-mail* en Vandenbosch, *Interview*.

Waregem Koerse bijvoorbeeld proberen ze nu de valpartijen van de paarden tot nul te herleiden. Bij Houtem Jaarmarkt is het nieuwe doel om duurzame verandering te verkrijgen en de mentaliteit van de veehouders en gemeentebestuur met betrekking tot de behandeling van de paarden en het vee om te draaien. In Geraardsbergen was de bijstelling van hun oorspronkelijk plan dan weer geen keuze. Men was verplicht de wettelijke bepalingen te aanvaarden die aangeven dat er nog visjes mogen gedronken worden door een selecte groep.²⁴² Al bleek uit het interview met Michel Vandenbosch dat hij toch nog mogelijkheden ziet aan de hand van het gewijzigde artikel 1 van de dierenwelzijnswet.

GAIA noemt zichzelf dan ook pragmatische realisten en geen extremisten. Ze kijken naar hun slaagkansen waarbij **flexibel** zijn in de doelstellingen broodnodig is. Om die reden zijn ze selectief in het uitkiezen van hun targets. GAIA zal niet alles in de samenleving waarbij dierenleed aan te pas komt (kunnen) aanklagen.²⁴³ Ze moeten bepaalde onderwerpen uitkiezen. Eenmaal hun keuze gemaakt, blijven ze wel hameren op die casussen. Ze zijn pressiegroepen en moeten hun standpunt extreem stellen. Zomaar een zaak opgeven betekent verlies. Hun selectiecriteria zijn de volgende:

- (a) Hoeveel dieren zijn er bij betrokken?
- (b) Wat is het mate van leed (in hoeverre dit gemeten kan worden natuurlijk)?
- (c) Wat is het maatschappelijk draagvlak?
- (d) Kan het als voorbeeld dienen in het buitenland bij succes?

GAIA laat bijgevolg bepaalde zaken over aan gespecialiseerde dierenwelzijnsorganisaties zoals **Vogelbescherming Vlaanderen**.²⁴⁴ Ook ideaalbeeld van deze laatste is er één waarbij een totaalverbod bestaat op het houden van (roof)vogels. Dit bleek echter geen haalbare kaart te zijn. Ook zij stelden hun normen bij. Voor hen is het nu een kwestie om de normen voor het houden van (roof)vogels zo streng mogelijk te maken.²⁴⁵²⁴⁶

Achtergrond argumentatie (theoretisch kader Bronner)

In het inleidend deel hierboven werd geschetst dat de mentaliteit in het denken over dieren heel wat veranderd is de laatste honderd jaar. Het argument “Barbaars” verwijst naar een **voorbijgestreefde toestand**. Dierenrechtenorganisaties vinden de tradities en gebruiken niet meer van deze tijd.²⁴⁷ Dit kadert

²⁴² M. Vandenbosch, *Interview*.

²⁴³ Dit was bijvoorbeeld een kritiek die naar voren kwam in de controverse te Geraardsbergen. Veel mensen begrepen niet waarom GAIA zich niet bezig hield met belangrijkere kwesties in plaats van “een paar visjes van enkele centimeters groot”.

²⁴⁴ M. Vandenbosch, *Interview*.

²⁴⁵ Maar zelfs hierin vinden ze dat ze nog niet volledig geslaagd zijn, postuleert Nicolas Brackx, Juridisch- en beleidsmedewerker bij Vogelbescherming Vlaanderen. Uit: Vogelbescherming Vlaanderen, *Visie op het houden van uilen en roofvogels in gevangenschap*. en N. Brackx *E-mail*.

²⁴⁶ *Ibidem*.

²⁴⁷ M. Vandenbosch, *Interview*. en N. Brackx, *E-mail*. Dit idee staat natuurlijk haaks om de visie die bij UNESCO en ook het Vlaamse beleid naar voren komt, waarbij aan immaterieel cultureel erfgoed een hedendaagse relevantie wordt toegekend. Uit: J. Schauvliege, “Een beleid voor ICE in Vlaanderen – Visienota” p. 14.

in gehele theorie van Bronner. Hij spreekt over veranderende maatschappelijke normen en waarden. Deze zijn overduidelijk een feit op vlak van dierenrechten. Het protest van dierenrechtenorganisaties dient om het immaterieel cultureel erfgoedelement als een probleem te presenteren in een ethisch veranderende maatschappij.²⁴⁸

Argumentatie voorstanders

Tegenargumentatie

De kritieken van GAIA worden naast die van de voorstanders van het immaterieel cultureel erfgoedelement geplaatst.

“Barbaars” en “lijden”?

De erfgoedgemeenschappen hebben een heel andere visie over hoe dieren denken en voelen. De controverse komt voort uit de spanning van een verschillende visie en beleving van de erfgoedgemeenschap en de dierenwelzijnsorganisatie tegenover het immaterieel cultureel erfgoedelement. Beiden hebben een andere visie over hoe de natuur moet gemanaged worden. De vertegenwoordigers van de erfgoedelementen vermelden dat ze een zo goed mogelijke behandeling van de dieren voor ogen houden. De **reactie op de beschuldiging van dierenleed** varieert tussen de verschillende elementen.

In het geval van het visjesdrinken in **Geraardsbergen** zien de traditiedragers de visjes niet als volwaardige dieren omdat ze zo klein zijn. “Er hangt geen aspect van dierenmishandeling aan vast. Het gaat om aasvis die wordt gekweekt om aan grotere vissen te geven” geeft Louis De Cock, vertegenwoordiger van het Krakelingen- en Tonnekensbrandfeest, aan.²⁴⁹ GAIA daartegenover stelde dat de visjes wel degelijk letsels kunnen ondervinden door ze in de wijn te drinken. Hierdoor zou het visjesdrinken ingaan tegen artikel 1 van de dierenwelzijnswet.²⁵⁰ Het is moeilijk te bepalen wie van de twee partijen gelijk kan binnenhalen. Bij het juridisch proces werden wetenschappers betrokken die dit moesten bepalen, maar afhankelijk van de onderzoeker liepen de resultaten uit elkaar en werd beargumenteerd dat de visjes al dan niet konden lijden.²⁵¹

Verschuivende interpretatie over het gebruik van dieren is ook te zien bij het houden van vogels.²⁵² Bij de **vinkeniers en valkeniers** blijkt een gelukkige en gezonde vogel de basisvereiste.²⁵³ Ook bij de valkerij gaat men er van uit dat de relatie tussen mens en roofvogel helemaal anders is dan tussen mens en huisdier. Kris Ulens, voorzitter van de Valkerij-federatie geeft aan dat de perceptie van de buitenwereld inzake de

²⁴⁸ S. Bronner, “Contesting tradition”, pp. 413-421. en Bronner, *Killing traditions*. pp. 10-28.

²⁴⁹ L. De Cock, *Interview*.

²⁵⁰ M. Vandenbosch, *Interview*.

²⁵¹ L. De Cock, *Interview*. en M. Vandenbosch, *Interview*.

²⁵² Een ander voorbeeld is dat de vogelhouders stellen dat zorgen voor een evenwicht in de natuur. Vogelbescherming Vlaanderen hecht hier echter geen geloof aan. Vogelbescherming Vlaanderen, *Visie op het houden van uilen en roofvogels in gevangenschap*.

²⁵³ F. Santens, *Interview*.

gebruiken bij valkeniers vaak barbaars lijkt. Dit volgt uit het feit dat mensen zich teveel inleven in dieren. Dierenorganisaties vertrekken vanuit diezelfde veronderstelling. Kris Ulens stelt echter dat het (wetenschappelijk) bewezen is dat roofvogels op een heel andere manier denken en voelen.²⁵⁴ Men hecht wel erg veel belang aan het dierenwelzijn, maar men mag mens en dier niet gelijkstellen.²⁵⁵

Een ander voorbeeld is het vinkenzetten. Vinkenvangst in het wild is verboden sinds 2002. Hierdoor zijn vinkeniers op eigen kweek aangewezen. Filip Santens stelt dat dit geen houdbare situatie is voor de toekomst en dat er vers bloed nodig is. Wetenschappelijk kan hij dit echter niets bewijzen omdat dit erg veel geld kost.²⁵⁶

Door (wetenschappelijk) onderzoek willen ze meer gewicht aan hun standpunten geven. Uit studies over één bepaald onderwerp kan echter een totaal verschillend beeld voortkomen. Hierbij komt dan weer de vraag of er een waarheid in ethische kwesties is, naar boven.

Het rechtstreekse antwoord van deze erfgoedelementen op het dierenleed is dus dat de dieren geen lijden kennen. In het geval van het Krakelingenfeest omdat het niet kan. Bij de twee vogeltradities omdat ze goed verzorgd zouden worden. Bij **Houtem Jaarmarkt** en **Waregem Koerse** ligt dit iets anders. Men reageerde eerst vrij hard op de kritiek die van buitenaf kwam. De leefsituatie en behandeling van dieren was echter niet goed. Ze streefden vrij snel naar een verbetering van het dierenwelzijn, waarbij dit ieder jaar een belangrijke doelstelling blijft.

In strijd met de wet?

Geen enkel van de vijf elementen vandaag is in strijd met de Belgische dierenwelzijnswetten. Wel moet er op gewezen worden dat er steeds enkelingen binnen de erfgoedgemeenschap zijn die zich niet aan deze wetten houden en zo voor een smet op het blazoen zorgen. Een voorbeeld is de illegale vinkenvangst. Avibo-woordvoerder Filip Santens geeft aan dat als de wet iets verbiedt, zij hierin volgen als koepelfederatie. Desondanks kunnen zij niets veranderen aan het feit dat particulieren nog steeds vinken in het wild vangen. Daarnaast argumenteert hij, wordt een groot deel van de vinken accidentieel gevangen vinken zijn door vogelvangsters die geen vinkeniers zijn. Soms zit bij deze gevangen vogels 'per ongeluk' een vink. Vinkeniers krijgen echter op hun dak hiervoor.

Zijn dieren essentieel?

Ingaan op de eisen van de dierenwelzijnsorganisaties om de dieren te laten verdwijnen is ook niet aan de orde (in de nabije toekomst). De dieren maken in de ogen van de traditiedragers deel uit van de kern van het

²⁵⁴ K. Ulens, *Vragenlijst*. en K. Ulens, *Interview*. Al moet er ook op gewezen worden dat er een wisselwerking is, en er ook samengewerkt wordt.

²⁵⁵ Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk als men een kijkje op de website neemt. Dierenwelzijn maakt een integraal deel uit van het valkenierschap.

²⁵⁶ F. Santens, *Interview*. Filip Santens vindt dat een beperkte vinkenvangst toegelaten zou mogen zijn omdat er anders inteelt dreigt. Vinken zijn volgens hem de meest voorkomende vogelsoort in België. Hij beseft echter dat deze wetgeving niet zal worden aangepast, zeker omdat het ook op een Europees niveau geregeld wordt.

immaterieel cultureel erfgoed. Uit de interviews en vragenlijsten bleek dat de vertegenwoordigers van de immaterieel cultureel erfgoedelementen goed beseffen dat immaterieel cultureel erfgoed wordt bijgestuurd doorheen de tijd. In die zin weet de erfgoedgemeenschap dat de relatie ten opzichte van dieren veranderd is. Soms wordt er al gereflecteerd over een eventuele toekomst zonder dieren. Maar alle vijf zien de dieren (momenteel) als **essentieel**, zoals hieronder duidelijk wordt.

Zo zijn bij de **Waregem Koerse Feesten** de paardenrennen het hoogtepunt van het gehele evenement. Waregem Koerse is het enige overblijvende, grootschalige en internationaal beroemde paardenrennevenement in België, een evenement waarop ze dan ook trots zijn. Zonder de paarden - de oorspronkelijke eis van GAIA - zou ook de identiteit van Waregem verdwijnen. Wel moet worden opgemerkt dat de laatste decennia de andere feesten naast de koerse een nieuw leven werden ingeblazen. Het is dus niet ondenkbaar dat dit erfgoedelement ooit in de toekomst zodanig evolueert dat enkel de feesten een erfgenaam blijven, en de paardenrennen zullen verdwijnen.²⁵⁷

Ook bij **Houtem Jaarmarkt** is de veemarkt nog steeds een centraal gegeven. Het is een uniek gegeven in Europa omdat de traditie van een vee- en paardenjaarmarkt en de strenge dierenwetgeving verenigd worden. Ook hier is de jaarmarkt uitgegroeid tot meer dan enkel een veemarkt die ze in het verleden was. De twee dagen zijn echte feesten met allerlei nevenactiviteiten geworden. Wel is men zich in Sint-Lievens-Houtem erg bewust van het onzekere karakter van zaken als landbouw, marktkramers en veehandelaars. De coördinator van deze jaarmarkt, Nele Buys, zegt dat de organisatie het UNESCO-label dan ook als een aanzet ziet om in de 'verre' toekomst na te denken over het hele concept zonder dieren.²⁵⁸ Op dit ogenblik blijft het vee essentieel en wil men zo de landbouw dichterbij de gemiddelde Vlaming brengen.²⁵⁹ De dieren zijn wel nog essentieel voor de sfeer, de economische kant van de zaak en de liefde en kennismaking tussen mens en dier.²⁶⁰

Voor het visjesdrinken in **Geraardsbergen** werd door GAIA een alternatief verzonnen voor het gebruik van deze dieren. Ze stelden voor dat de deelnemers gebruik zouden kunnen maken van een marsepeinen variant, zonder dat het grotere publiek hier iets van in de gaten zou hebben.²⁶¹ Voor de erfgoedgemeenschap staat deze vis echter symbool voor het leven, een nieuwe lente en verbroedering. Geen levende visjes drinken is voor hen geen optie.²⁶²

Ook bij het **vinkenzetten** en de **valkerij** zijn de dieren essentieel. Vanzelfsprekend is er zonder de dieren geen sprake van het immaterieel cultureel erfgoed. Valkenjacht zonder valken of vinkenzetten zonder

²⁵⁷ *Geschiedenis Waregem Koerse*. Hoe de organisatoren van Waregem Koerse hierover denken is moeilijk te zeggen, gezien deze niet wilden deelnemen aan het onderzoek.

²⁵⁸ N. Buys, *Interview*. en Houtem Jaarmarkt, *Historiek*.

²⁵⁹ N. Buys, *Interview*. Men is geen pleitbezorger van de vleesindustrie, maar als erfgoedelement kan men wel een besef geven van wat ze is.

²⁶⁰ L. Latoir, *In vogelvlucht, dieren en erfgoed, de praktijk aan het woord, Houtem Jaarmarkt*, In: <<http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Vogelvlucht%20presentatie.pdf>>, geraadpleegd op 18.04.2014.

²⁶¹ M. Vandenbosch, *Interview*.

²⁶² L. De Cock, *Interview*. L. De Cock, A.-M. Vanden Herreweghe en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, pp. 7-15.

vinken, is nogal sneu. De dieren kunnen niet vervangen worden door een mechanische variant zoals GAIA bijvoorbeeld voorstelt bij het gansrijden.²⁶³

Een **hypothese/mogelijke conclusie** zou kunnen zijn dat bij evenementen als Waregem Koerse Feesten, Houtem Jaarmarkt of de Krakelingen en Tonnekensbrand in Geraardsbergen eventueel in de (verre) toekomst eventueel geen dieren meer aan te pas zouden komen. Het immaterieel cultureel erfgoedelement behelst immers meer dan het aspect van de dieren. Alle drie zouden ze eventueel kunnen evolueren tot tradities waarbij enkel de feesten nog overblijven. Al is dit een puur hypothetische stelling. Bij de valkerij en het vinkenzetten zijn er echter duidelijk weinig alternatieven of vervangmiddelen voor de dieren. Het verdwijnen van de dieren zou meteen het einde van het bestaan van deze immaterieel cultureel erfgoedelementen betekenen. Immaterieel cultureel erfgoed verandert wel degelijk, maar duidelijk niet radicaal van de ene dag op de andere.²⁶⁴

Argumentatie van het belang voor de erfgoedgemeenschap

Naast een negatie van de argumenten van de dierenwelzijnsorganisaties, zijn er vanuit het perspectief van de immaterieel cultureel erfgoedelementen ook argumenten voor het belang van het behoud ervan. Het erfgoed heeft voor de erfgoedgemeenschap een hedendaags belang en is in die mate aangepast aan de hedendaagse omstandigheden.

Tradities met dieren hoeven ook vanuit een negatief oogpunt bekeken te worden. Vaak beschikken de immaterieel cultureel erfgoedelementen en erfgoedgemeenschap over heel wat **kennis** van de dieren.²⁶⁵ Zo zijn er bijvoorbeeld valkeniers die samenwerken met andere natuurorganisaties en kraaienoverlast aanpakken op industrieterreinen. Kris Ulens verwoordt dit als volgt: “Oude en nieuwe accenten in de samenleving komen zo samen. Dat is net wat valkerij zo boeiend maakt”.²⁶⁶

Het hoofdargument van de erfgoedgemeenschap echter is dat zij deze gebruiken zien als ‘sociaal kapitaal’. De geïnterviewde personen gaven aan dat erfgoed leeft bij de mensen en ze er naar uitkijken om er deel van uit te maken. Het erfgoedelement heeft voor hen een speciale betekenis en men wil dan ook niet dan dat dit zou verdwijnen. Ze dragen bij aan de **sociale cohesie** en een aspect zijn van de **identiteit** van de gemeenschap. Dit sluit aan bij wat UNESCO onomwonden stelt: “volkeren ontlenen een gevoel van identiteit en samenhang aan hun erfgoed”.²⁶⁷ Uit documenten en interviews blijkt dat zowel op Waregem Koerse²⁶⁸, Houtem Jaarmarkt²⁶⁹ als in Geraardsbergen²⁷⁰ het inderdaad de mensen samen brengt en zorgt voor een identiteit waarop ze fier zijn om deze uit te dragen. Ook de vinkeniers en de valkeniers hebben hun

²⁶³ A. De Greef, *Studiedag*.

²⁶⁴ Hoe men hier in Waregem over denk is moeilijk te zeggen, gezien deze niet wilden meewerken aan deze scriptie.

²⁶⁵ Suskewiet, *Studiedag*, In: <<http://www.suskenieuws.be/studiedag>>, geraadpleegd op 22.02.2014.

²⁶⁶ K. Ulens, *Vragenlijst*.

²⁶⁷ UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*.

²⁶⁸ *Geschiedenis Waregem Koerse*.

²⁶⁹ N. Buys, *Interview*. en N. Buys, *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Houtem Jaarmarkt*, 2014.

²⁷⁰ L. De Cock, *Interview*. en L. De Cock, *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Krakelingen en Tonnekensbrand*, 2014.

eigen specificiteit en eigenheid en kennen een sterk gemeenschapsgevoel.²⁷¹ In het geval van de Krakelingen en Tonnekensbrand werd deze samenhang zelfs nog versterkt door de controverse.²⁷² Dit sluit aan bij wat Richard Kurin, een Amerikaans antropoloog en UNESCO-specialist, stelt waarbij identiteitsvorming vaak gebeurt in afzetting ten opzichte van derden.²⁷³

Achtergrond argumentatie (theoretisch kader Bronner)

Cultureel erfgoed kent een affectieve component. Dit is mee bepalend voor de identiteit van zowel het individu als van de gemeenschap. Volgens Bert De Munck draagt het bij tot gemeenschapsvorming in een snel veranderende samenleving.²⁷⁴ Ook Freijhoff toont aan dat erfgoed emotionele connotaties kent en dat er sprake is van een **'emotional turn'**. Het zorgt voor sociale cohesie door de identiteitsvormende functie.²⁷⁵

Dit folkloristisch perspectief komt ook aan bod bij Bronner. Hij stelt dat de erfgoedgemeenschap er een heel andere visie ten opzichte van het erfgoedelement op na houdt dan de dierenrechtenorganisaties en dat tradities erg moeilijk te vatten zijn omwille van "it's multiple meaning and conceptual softness".²⁷⁶ De erfgoedgemeenschap kent er een bepaalde waarde aan toe. Tradities - en zo ook immaterieel cultureel erfgoed - hebben meerdere lagen. Zo gaat hij bij verschillende casussen in zijn verschillende werken op zoek naar de symbolische betekenis van een bepaald gebruik.²⁷⁷ Dergelijk diepgaand onderzoek naar symboliek is nog niet gebeurd in Vlaanderen.

De controverse: verschillen

Er zijn dus heel wat gelijkenissen te trekken bij de actoren van de controverses rond die dieren. Elke controverse en elk immaterieel cultureel erfgoedelement kent echter ook zijn **specifieke eigenheid**, wat tegelijkertijd voor heel wat verschillen zorgt. Er worden verschillen vastgesteld qua verloop, media-aandacht en relaties tussen de voor- en tegenstanders.

Het verloop

De controverses verlopen niet allemaal op dezelfde manier. Er wordt in deze scriptie een **onderscheid** gemaakt tussen

²⁷¹ K. Ulens, *Vragenlijst*. en J. Hollevoet, *Vragenlijst*.

²⁷² M. Vandenbosch, *Interview*.

²⁷³ R. Kurin, "Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention", p. 70.

²⁷⁴ H. Rombaut en K. Velle, *Standpunten van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.I., KVAB Press, 2012, p. 8.

²⁷⁵ W. Freijhoff, "De historicus uitgedaagd: erfgoed, geschiedbeoefening en de herinneringsgemeenschap van morgen" In: H. Rombout en K. Velle, eds. *Standpunten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.I., KVAB Press, 2012, p. 14.

²⁷⁶ S. Bronner, *Following of traditions. Folklore in the Discourse of American Culture*, Logan, Utah State University Press, 1998, p. 35.

²⁷⁷ Zo stelt hij dat de duivenjacht zowel geïnterpreteerd wordt als profaan, een vuil en schadelijk dier als een vredessymbool. S. Bronner, "Contesting traditions", pp. 408-423.

- (a) 'Duurzame aanpassingen en samenwerking na een eerste clash,
- (b) 'Blijvende harde controverse' en
- (c) 'Sluimerende controverse'.

Onder categorie (a) kunnen de Waregem Koerse Feesten en Houtem Jaarmarkt onder gebracht worden. 'Blijvende harde controverse' herbergt dan weer het Krakelingen en Tonnekensbrandfeest. Bij het laatste onderdeel horen het vinkenzetten en de de valkerij.

De **standpunten en initiatieven in de omgang** van beide partijen met de kritiek in de controverse worden hierbij bekeken. Merk op dat bij deze opdeling de **relatie mens-dier** steeds anders is per categorie. Grote evenementen met dieren bevinden zich bij de eerste categorie. In de tweede hebben de dieren een symbolische betekenis (en worden ze ook niet als 'volwaardige dieren' gezien).²⁷⁸ In het laatste geval vormen de dieren zelf de essentie van het immaterieel cultureel erfgoedelement.

Duurzame aanpassingen en samenwerking na de eerste clash

Na de eerste protesten van GAIA kwam het aanvankelijk tot een **harde confrontatie** bij Houtem Jaarmarkt en Waregem Koerse. Na hun eerste bezoeken aan de evenementen schreef GAIA in beide gevallen hun aanklachten aan het immaterieel cultureel erfgoedelement neer en maakten deze vervolgens bij het publiek bekend door het organiseren van **persconferenties**. Dit combineerden de activisten met **protesten** op het terrein zelf aan de hand van de typische GAIA- aanpak. Door te verschijnen met spandoeken in Waregem bijvoorbeeld begroeven ze symbolisch deze dieren door de koers te vergelijken met een paardenkerkhof.²⁷⁹ In Houtem werden dan weer de namen van de vee- en paardenhandelaars openbaar bekend gemaakt wanneer men zich (in ogen van GAIA) misdroeg.²⁸⁰ Organisatoren van beide evenementen reageerden hier hard op en probeerden in eerste instantie om de **toegang** van GAIA te **beperken**.²⁸¹ Opgeven stond echter niet in het woordenboek van GAIA en de protesten bleven aan. Jaar na jaar publiceerden ze de (wan)praktijken die ze waarnamen met als doel de afschaffing van het evenement.

Na **haalbaarheidsanalyses** kwam GAIA tot het inzicht dat het afschaffen van deze tradities niet zo gemakkelijk was en verlegden ze hun focus naar het verzekeren van het welzijn van de dieren.²⁸² Ook de organisatoren beseften dat een blijvende confrontatie meer na- dan voordelen had en dat een samenwerking beter zou kunnen uitdraaien. Houtem Jaarmarkt-Coördinator Nele Buys gaat er van uit dat ook het ruimere publiek in de loop van de tijd deze verandering zou gewenst hebben omdat deze waarden

²⁷⁸ Zo luidde een deel van het vonnis van het Hof van Beroep in Gent: "Het welzijn van deze visjes (aasvis) is geen doel". Het draait hier om een vruchtbaarheidsritueel: een dierenoffer dat gebracht wordt. L. De Cock, A.-M. Vanden Herreweghe en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 63.

²⁷⁹ I. Stiers, "De witte kater", In: *Het Laatste Nieuws*, 10.02.2001, p. 36.

²⁸⁰ Belga, "Gaia klaagt dierenmishandeling op veejaarmarkt Sint-Lievens-Houtem aan", In: *De Morgen*, 17.11.2010, p. 16.

²⁸¹ S.n. "Gaia roept Waregem Koerse op het matje" In: *Het Belang van Limburg*, 10.08.1994, p. 15.

²⁸² M. Vandenbosch, *Interview*.

bij hen zouden doordringen.²⁸³ Na een bijstelling van de mentaliteit en standpunten uit beide hoeken was een **dialogoog** het gevolg.

GAIA kreeg in beide gevallen toegang tot het terrein om op basis van hun vaststellingen **rapporten** op te stellen waarbij mogelijke verbeteringsvoorstellen worden gesuggereerd. GAIA controleert nog steeds ieder jaar en geeft aan waar volgens hen nog verbetering nodig is. Op die manier streven beide partijen naar een **duurzame verandering**.²⁸⁴ Intussen was ook de wetgeving rond dierenwelzijn en verzamelplaatsen van dieren verstrengd, waarbij ook hier de elementen werden aangepast. Zowel de protagonisten als de antagonist doen water bij de wijn zonder hun eigen visie te verwaarlozen.²⁸⁵ Het laten verdwijnen van de dieren is momenteel nog geen issue.

Blijvende harde controverse

Zelfde stramien was er bij de Krakelingen en Tonnekensbrand in Geraardsbergen. GAIA startte met protesten op de Oudenberg tijdens het ritueel van het visjesdrinken. Ook hier werd een **verbod** uitgesproken door de burgemeester tegen de GAIA-activisten.²⁸⁶

Tot een consensus kwam men hier echter niet. Zowel de aanhangers van het visjesdrinken als de tegenstanders bleven vasthouden aan hun oorspronkelijk standpunt. De enen wilden het behouden omwille van 'het uitzonderlijk cultuurhistorische gebeuren'.²⁸⁷ De anderen streefden een afschaffing na van dit 'barbaars ritueel'. Er ontsproot een **maatschappelijk debat** uit voort. De protesten hielden aan en de politie moest vaak ingrijpen.²⁸⁸

Uiteindelijk zou het geschil **juridisch** uitgevochten worden. Na heel wat gerechtelijke stappen te hebben doornomen, hakte de rechter de knoop door waaruit een compromis tussen beide vloeide. Vooraleerst werd het visjesdrinken beperkt tot 32 prominenten uit het gemeentebestuur en de deken. Ten tweede mogen er nergens in België behalve in Geraardsbergen net voor de krakelingenworp visjes gedronken worden. Dit omwille van het folkloristisch belang dat er door de rechter aan werd toegeschreven. Vandaag zijn de gemoederen gaan liggen. Maar voor beide partijen is het een zware kruistocht geweest die een zware stempel heeft nagelaten op beiden.²⁸⁹

²⁸³ M. Vandenbosch, *Interview*. en N. Buys, *Interview*.

²⁸⁴ M. Vandenbosch, *Interview*. en N. Buys, *Interview*.

²⁸⁵ Wel brengt dit hele hoge kosten mee voor de organisatoren. Houtem moet bijvoorbeeld financiële inspanningen doen overdekking, controles door veeartsen, allerlei vergunningen, ... Ondanks dit wil men de jaarmarkt toch behouden omwille van de sociale betekenis.

²⁸⁶ S.n. "Krakelingen wacht uitspraak gerecht af" In: *Het Nieuwsblad*, 23.08.1999, p. 9.

²⁸⁷ Uitspraak Hof van Beroep in Gent. Uit: L. De Cock, A.-M.Vanden Herrewege en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 60.

²⁸⁸ M. Vandenbosch, *Interview*. en L. De Cock, *Interview*.

²⁸⁹ M. Vandenbosch, *Interview*. en L. De Cock, *Interview*.

“Multiple meaning and conceptual softness” van tradities (zie hierboven) blijkt maar al te goed uit deze case.²⁹⁰ Voor de erfgoedgemeenschap was de uitspraak van de rechter een erkenning van de eigenheid en de diversiteit van het erfgoed. Voor de erfgoedgemeenschap heeft het drinken van de visjes immers een **symbolische betekenis**: ze staan voor een nieuw leven, het begin van de lente. Ook GAIA beseft dat het belangrijk is voor de sociale cohesie, blijkt uit het interview met Michel Vandenbosch. Volgens Louis De Cock begrijpt hij echter de essentie van de traditie dan weer niet echt. GAIA geeft aan dat de Geraardsbergenaars zich **blind staren** op de traditionele aspecten en dat een alternatief haalbaar is. Dat men dit niet wil aanvaarden wordt als reactionair en fanatiek gezien.²⁹¹

Voor GAIA was dit eigenlijk maar een kleine case. Er worden ‘slechts 12 visjes gedood’. Toch is het voor hen symbolisch erg belangrijk dat het wordt afgeschaft. Het symboliseert voor hen de excessen bij traditionele activiteiten. Men wil een lijn trekken, een voorbeeld stellen.²⁹²

Sluimerende controverse

Een andere situatie doet zich voor bij het vinkenzetten en de valkerij. Er kan gesproken worden over een **constante spanning** met Vogelbescherming Vlaanderen, waarbij het op bepaalde momenten tot een confrontatie komt. Dit komt door een aantal factoren.

Het zijn **geen (meerdaagse) evenementen** zijn, waartegen de vogelbescherming eenmalig kan protesteren en/of acties opzetten zoals GAIA.

Eveneens is ‘de controverse’ al veel **langer** bezig. Een beschermingsgroep, de KVBVB voor vogels bestond al van in het begin van de 20^e eeuw.²⁹³ Geleidelijk aan begon men te pleiten voor andere wetten en deze kwamen dan ook gestaag. Bij de valkeniers en het vinkenzetten is men dus al veel langer ‘gewend’ aan deze kritiek. Terwijl deze misschien nogal onverwachts kwam bij de andere drie.

Beiden vertrekken heel duidelijk vanuit een **andere visie** op de natuur. Vogelbescherming Vlaanderen vindt het letterlijk “een achterhaalde praktijk”. De vinkeniers en de valkeniers bekijken dit helemaal niet zo en reflecteren wel degelijk over de relatie dier-maatschappij-mens, maar men ziet deze compleet anders dan de vogelbescherming.²⁹⁴

Het oorspronkelijke streefdoel van Vogelbescherming Vlaanderen was een compleet verbod op het houden van vogels. Net als GAIA bij het Krakelingenfeest, stellen ook zij **alternatieven** voor om te genieten van

²⁹⁰ S. Bronner, *Following of traditions*, p. 35.

²⁹¹ Zo veroordeelt men zeer sterk Stefaan Top en zijn omgang met tradities.

²⁹² M. Vandenbosch (Voorzitter GAIA), *Interview met GAIA*, door Jana De Bie, 21.03.2014. Dit is een internationaal gegeven, ook bij het duivenschieten in Amerika willen dierenrechtenorganisaties een afschaffing van deze praktijken als voorbeeld van al het dierenleed dat tradities kan uitlokken. Uit: S. Bronner, “Contesting traditions”, p. 409.

²⁹³ Vogelbescherming Vlaanderen, *Over onze organisatie*.

²⁹⁴ Vanuit hun oogpunt is het niet achterhaald, omdat ze een goede verzorging van het dier nastreven. De ethiek rond het welzijn van dieren is ook erg belangrijk van hen. Uit de bestudeerde documenten en interviews viel op hoe sterk men hier mee bezig is. Dit maakt deel uit van de toekomstgerichte visie.

Valkerij.nl, *Ethiek der valkerij*, In: <<http://www.valkerij.nl/valkehbo.htm>>, geraadpleegd op 21.03.2014.

vogels in de natuur in plaats van de jacht.²⁹⁵ Maar dit betekent voor de beoefenaars van beide erfgoedelementen een einde van hun sport.

De controverses bestaan uit **welles-nietes-spelletjes**. De geschillen bestaan voornamelijk uit beschuldigingen van de vogelbescherming aan het adres van de vinkeniers en de valkeniers. Zo zouden ze zich niet aan de wet houden en is er geen goede huisvesting voor deze dieren. Daarnaast laaien kritieken ook op na het invoeren van een bepaalde wet. Een van de knelpunten bijvoorbeeld is dat Vogelbescherming Vlaanderen oordeelt dat er te veel vinken illegaal in het wild worden gevangen.

Algemene stelregel: de wetgeving volgen

Uit al deze kwesties blijkt dat er één regel is die beide partijen in de controverse in acht nemen: 'men mag niet in strijd zijn met de wet'. In de dierenwelzijnswet (supra) is het centrale gegeven dat dieren niet mogen lijden.

De **vertegenwoordigers van de erfgoedgemeenschap** geven aan vandaag de wetgeving te volgen. Dit maakt een deel uit van hun verdediging tegen de dierenwelzijnsorganisaties. Ze presumeren dat zolang ze zich aan de wet betreffende het dierenwelzijn houden, men ver genoeg gaat en het immaterieel cultureel erfgoedelement niet nodeloos moet aanpassen.

Wel kan de wetgeving nog veranderen. Dit gebeurt onder meer door het lobbyen van dierenrechtenorganisaties, die zo meer verregaande wetten rond dierenwelzijn bereiken. Uit de interviews naar de erfgoedelementen bleek dat deze zich hier in het verleden naar aanpasten.²⁹⁶ Ook gaf men aan dat men dit in de toekomst opnieuw zou doen.²⁹⁷

Maar ook voor de **dierenrechtenorganisaties** is de wetgeving de basisrichtlijn. Zij wijzen de immaterieel cultureel erfgoedelementen er op als deze niet wordt nageleefd. Vooral bij de eerste confrontaties speelden ze dit hard uit. Het valt op dat deze dierenwelzijnswetten bij Houtem Jaarmarkt en Waregem Koerse pas echt werd nagestreefd toen GAIA op de proppen kwam. Daarvoor waren heel wat schandalen op te merken. Ook Vogelbescherming Vlaanderen neemt de wetgeving als uitgangspunt. Door beide organisaties worden zowel particulieren als organisaties aangeklaagd.

Huidige relatie tussen de dierenwelzijnsorganisaties en de erfgoedgemeenschap

Algemeen zijn de relaties tussen de erfgoedgemeenschap en dierenwelzijnsorganisaties niet optimaal. Hun eigen visie en interpretatie van het erfgoedelement zijn in essentie onverenigbaar zijn. Het blijft een moeilijk ethisch dispuut waarbij geen onverbiddelijk 'juist' of 'fout' bestaat.

²⁹⁵ Vogelbescherming Vlaanderen, *Visie op het houden van uilen en roofvogels in gevangenschap*.

²⁹⁶ Het meest voor de hand liggende voorbeeld is bij het Krakelingenfeest en de vogelvangst. Maar ook de dierenwelzijnswet rond verzamelplaatsen had een rechtstreekse invloed op de organisatie van Waregem Koerse en Houtem Jaarmarkt.

²⁹⁷ N. Buys, *Interview*. F. Santens, *Interview*. en L. De Cock, *Interview*.

Uit voorgaande bleek echter al dat er tot een consensus en zelfs samenwerking kan worden gekomen. De harde controverse waarvan in het begin sprake was, werd zo omgezet in **duurzame samenwerking**.

Anderzijds kan men ook blijven volharden in de eigen standpunten en leven beide partijen op **gespannen voet**. In het geval van het Krakelingenfeest kan men zelfs spreken van een 'trauma' langs beide kanten doordat ook juridische instanties zich hebben moeten moeien in de zaak. Er ontstond een grote radicalisering langs beide kanten.²⁹⁸

Hetzelfde geldt voor de vinkeniers, valkeniers en de vogelbescherming. De controverses blijft bij het uiten van de meningen met de wet als scheidsrechter tussen beiden. De enen stellen dat gevangenschap nooit goed kan zijn voor een vogel, de anderen stellen dat de vogels zelfs langer leven in gevangenschap. In het buitenland zijn echter wel voorbeelden waarbij bijvoorbeeld valkeniersfederaties en natuurverenigingen elkaar vonden. Zo rekenen deze laatste in Noord-Amerika bijvoorbeeld op de hulp van valkeniers om vogels in te vangen. Ook in Vlaanderen is er soms een wisselwerking tussen Natuurpunt en de valkeniersfederatie. Kris Ulens, voorzitter van de Belgische valkerijfederatie, hoopt dat er in de toekomst het tussen hen en Vogelbescherming Vlaanderen (nog) meer samenwerking kan zijn.

Concluderend bestaan er veel vooroordelen tegenover elkaar. Traditiedragers zien de dierenrechtenorganisaties vaak als boemannen. Deze laatste willen dan weer een afschaffing en in hun streven daarnaar luisteren ze niet altijd naar de traditiedragers, die ook argumenten hebben voor het bestaan van het immaterieel cultureel erfgoedelement. Wanneer beide partijen de scherpste kantjes van hun argumenten echter bijstellen, blijkt uit de voorbeelden, kan er ook tot een mooie samenwerking gekomen worden.

Rol van de media

Media-aandacht

Belangrijk bij de definiëring van controverses was het **publieke aspect** er van. Dit wordt grotendeels gegenereerd door de aandacht die er aan wordt gegeven in de media. In Vlaanderen blijft het publieke aspect beperkt. De bevolking wordt niet verscheurd door de controverses, de meeste mensen hebben er niet echt een standpunt over, maar horen het luiden in de verte.²⁹⁹

In alle vijf de gevallen kwam dit in de geschreven media terecht. De aandacht voor deze onderwerpen was echter niet bij allen even groot. Een evenement komt makkelijker in de media terecht dan een gebruik door het jaar heen.

²⁹⁸ Zo uitte zich dat in de rouwstoet die werd georganiseerd, slogans op de muren, gedichtjes die gemaakt werden over GAIA, ... L. De Cock, A.-M. Vanden Herrewege en G. Van Bockstaele, *Krakelingen en Tonnenkensbrand*, p. 63.

²⁹⁹ Filip Santens vraagt zich zelfs af of er echte sprake is van controverse en dit niet allemaal door de media wordt uitvergroot. Hij stelt hierbij dat de controverse voor de vinkeniers zelf niet zo erg was als voor de buitenwereld. Hij stelt zich zelfs de vraag of er echt sprake is van controverse en of het niet gewoon uiteenlopende, niet verzoenende meningen zijn.

De **meeste aandacht** ging uit naar het visjesdrinken in Geraardsbergen. Niet verwonderlijk gezien een heel gemeentebestuur er op de beklagdenbank zat. Zelfs de internationale pers was aanwezig toen de controversie volop woedde en de juridische processen aan de gang waren. Zo kwam Geraardsbergen via de BBC ook in Groot-Brittannië op de beeldbuis.³⁰⁰ Bij het grote publiek is het Krakelingenfeest en de Tonnekensbrand op deze manier voor eeuwig verbonden aan het visjesdrinken, terwijl dit in feite maar een klein onderdeel van het hele gegeven is. Voor de media was dit een interessante en sensationele case en werd het geheel sterk uitvergroot. Louis De Cock, één van de organisatoren van het evenement, stelt het volgende:

“GAIA heeft het dossier gebruikt omdat het gemakkelijk te mediatiseren is. Hieruit is er een sterke radicalisering gegroeid. Er zijn veel schrijnendere problemen van dierenmishandeling. In de hele affaire van de Dolle Koeienziekte die op dat moment woedde, was geen spoor van GAIA te bekennen.”³⁰¹

Ook naar de Waregem Koerse en Houtem Jaarmarkt gaat ieder jaar heel wat aandacht in de kranten sinds de eerste protesten. Berichtgeving volgt voornamelijk vlak na het plaatsvinden van het evenement. Hierbij worden telkens de meningen van beide partijen uiteen gezet.

Het vinkenzetten en de valkerij wordt eerder sporadisch vermeld, dit telkens als er een nieuwe wetwijziging (op til) is. Ook naar aanleiding van de processen rond vogelvangsters of andere klachten die de vogelbond opwerpt, worden hun namen vermeld.³⁰² Filip Santens, woordvoerder van Avibo, voegt hieraan toe: “Vogelbescherming Vlaanderen haalt allerlei argumenten aan. Maar dit is voor een stuk louter om zelf in de publiciteit te komen. Als wij op een positieve manier in media komen, zullen ze daar altijd op reageren door op één of andere manier te protesteren.”³⁰³ Ook Kris Ulens stelt dat de media-aandacht schromelijk overdreven is en men vaak op zoek is naar sensatie.³⁰⁴

Tactiek van dierenrechtenorganisaties

Dat deze evenementen zoveel aandacht krijgen is eveneens een gevolg van de GAIA tactiek waarbij men bepaalde zaken tracht aan te klagen via de media om zo de publieke opinie te beroeren. Het voorbeeld bij uitstek, waarbij ze dachten dat de publieke opinie onmiddellijk aan hun kant zou staan en het gebruik zou

³⁰⁰ L. De Cock, *Interview*.

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² Ook de controversie rond het vinkenzetten in 2013 draaide rond aanklachten van de vogelbescherming, die als dan niet gegrond waren. Volgens Filip Santens draaide de controversie van 2013 voornamelijk om media-aandacht van vogelbescherming die er niet tegen kan dat het vinkenzetten op een positieve manier in het nieuws kwam. Gezien men geen vogels meer mag vangen, was hun jaarlijkse reden om te protesteren verdwenen.

³⁰³ F. Santens, *Interview*.

³⁰⁴ K. Ulens, *Vragenlijst*.

veroordelen is het Krakelingenfeest en Tonnekensbrand. Wat in dit geval een mislukking bleek te zijn.³⁰⁵ Waregem Koerse en Houtem Jaarmarkt zijn geslaagdere cases.

Ook Vogelbescherming Vlaanderen hanteert deze aanpak en zal bij acties waarbij ze bijvoorbeeld malafide vogelhouders ontmaskeren dit uitgebreid met een persmededeling bekend maken.

Gevolgen van de controverse

Aanpassingen

Het boek *Spelen met dieren* formuleert drie tendensen die zich kunnen voordoen bij tradities met dieren.

- (a) De traditie kan verdwijnen, bijvoorbeeld het ganswerpen of de ezelskoersen.
- (b) De tradities passen zich aan, bijvoorbeeld het gansrijden is nu met een dode gans. Andere voorbeelden zijn de controversiële immaterieel cultureel erfgoedelementen die hier aan bod kwamen.
- (c) De tradities transformeren zodat er zelfs geen dieren meer aan de pas komen, voorbeeld het katknuppelen.³⁰⁶

Door de controverses zijn er een aantal aanpassingen van het erfgoed geweest in 'positieve zin' voor de dieren.³⁰⁷ In de vijf gevallen is een dierenrechtenorganisatie hier de katalysator voor geweest. De wijzigingen worden hier kort besproken.

Bij **Waregem Koerse** werden vanaf de komst van GAIA dodelijke hindernissen vermeden, andere hindernissen werden aangepast en verschillende criteria werden verstrengd na het akkoord van 1995. Niet enkel GAIA, maar ook de organisatie zelf wil zo weinig mogelijk dode of gewonde paarden.

Ook op de **Jaarmarkt van Sint-Lievens-Houtem** kwamen er strenge normen, tot in de kleinste details. Het vee en de paarden moeten zo goed mogelijk behandeld worden. Er is bijvoorbeeld gezorgd voor een overdekking van de dieren. Dissidenten worden van de markt geweerd. Het bestuur was blij met deze aanpassingen en streeft er zelf ook naar dat deze zo goed mogelijk nageleefd worden. Ze zijn zelfs tevreden met GAIA om zo de kritische reflectie te behouden.

Volgende quote van Nele Buys, coördinator van Houtem Jaarmarkt, vat dit mooi samen:

“Alles verloopt rustig en vlot vandaag. Maar GAIA en wij, het zijn twee werelden in clash. We hebben verschillende doelen en visies over hoe met dieren omgaan. En dat zal ook nooit veranderen. Wij als jaarmarkt zijn er wel van verbeterd. Ik zeg niet dat we het anders ook niet zouden gedaan hebben en

³⁰⁵ Het draaide echter anders uit. Men stootte op heel veel weerstand. Ze waren hier opnieuw niet de eersten die dit voor hadden. Ook bij de duivenjacht in Amerika was dit zo. S. Bronner, “Contesting traditions”, p. 410-411.

³⁰⁶ B. Eelbode, E. Vroede, R. Renson, en H. Smulders, “Spelen met dieren”, In: *Volkskunde* 85 (1984), 2, p. 169-170.

³⁰⁷ Positief staat hier tussen aanhalingstekens omdat dit relatief is in ethische kwesties. Hier staat dit voor een betere behandeling van dieren in de traditie, wat onontbeerlijk was in een maatschappij waarbij de normen hierrond sterk veranderen.

dat de jaarmarkt hoe dan ook geëvolueerd zou zijn. Maar GAIA ondersteunt ons om ook mee kritisch te zijn. Ze tonen een ander perspectief en laat de jaarmarkt mee evolueren tot wat een breder publiek wil.”

Het rechtstreekse gevolg van de processen is dat slechts een beperkt deel van de bevolking nog visjes mag drinken op de **Krakelingen en Tonnekensbrand**.

Dankzij het lobbyen van de vogelbescherming mogen er geen vinken meer gevangen worden in het wild met als gevolg dat de **vinkenzetters** moesten overschakelen naar eigen kweek.

Hetzelfde geldt voor de **Kunst van de valkerij**. Ook hier mogen geen roofvogels meer gevangen worden in het wild. Een eigen kweek is hier het gevolg van.

De klachten van de dierenwelzijnsorganisaties hebben degelijk een invloed. De erfgoedgemeenschap wordt aangespoord tot het nadenken over het erfgoedelement en de rol van dieren in de hedendaagse samenleving. Ook komt er vaak een onmiddellijke aanpassing als de wetten veranderen.

Wel wil dit niet zeggen dat hierbuiten geen evoluties en dynamiek te bespeuren zijn. Het immaterieel cultureel erfgoed evolueert ook zonder dat er confrontaties zijn of een vernieuwde regelgeving. Deze laatste twee kunnen wel zorgen voor een versnelde reflectie en zo bijsturing van het element.

Imagoschade

Bij controverses, en zeker bij de aanvang ervan, komen de immaterieel cultureel erfgoedelementen niet altijd in een positief daglicht te staan. Zo leken Waregem Koerse en Houtem Jaarmarkten wel slachtpartijen of spektakels waarbij dieren pijn werd toegebracht. Ook bij het krakelingenfeest was dit het geval.

Daarbij gaat - volgens de interviews met vertegenwoordigers van de immaterieel cultureel erfgoedelementen - nu alle aandacht naar dit specifieke aspect, verliest men vaak de gehele context uit het oog en gaat men voorbij aan de rijkheid van het gehele element, dat veel meer is dan enkel de dieren op zich.

Bij de vinkeniers en valkeniers lijkt het wel of de vogelbescherming en de media vaak algemeen stellen dat elke vogelliefhebber vogels in het wild vangt of de dieren slecht mishandelt. De meeste vinkeniers en valkeniers houden zich echter aan de regelgeving. Door deze negatieve berichtgeving lijdt echter wel het imago van iedereen hieronder.

Er kan zich ook een omgekeerde tendens voordoen waardoor dierenwelzijnorganisaties niet altijd even positief uit de controverses komen. Zo worden standpunten soms te extreem of in het geval van Geraardsbergen zelfs belachelijk bevonden, of vindt men dat er menselijkheid ontbreekt.³⁰⁸

³⁰⁸ *Interviews en vragenlijsten immaterieel cultureel erfgoed.*

Reflectie over de omgang met dieren

Algemeen

Een gevolg van de controverses is dat de erfgoedgemeenschap, of toch het bestuur en de organisatie, nadenkt over de omgang met dieren. Uit de aanvraagdossiers, voortgangsverslagen, interviews, vragenlijsten en literatuur bleek dat men het dynamisch aspect in zich meedraagt. Hieruit komt naar voor dat de opstellers van de borgingsdossiers er zich van **bewust** zijn dat ze zich moeten aanpassen aan de hedendaagse maatschappij want dat ze anders niet zou kunnen overleven. Wel wordt deze dynamiek **intern** gestuurd. Het immaterieel cultureel erfgoed evolueert, maar door tendensen binnen de erfgoedgemeenschap zelf. Een externe factor kan/ zal aanzetten tot het nadenken van de rol binnen de traditie, maar kan niet bepalen er plots een einde aan wordt gemaakt. Dit is iets wat volgens hen geleidelijk aan gebeurt.³⁰⁹ Een verandering vraagt om een mentaliteitswisseling binnen de erfgoedgemeenschap. Deze is vaak gehecht aan de bestaande situatie.

Het bredere erfgoedveld

Algemeen

De traditiedragers van deze vijf elementen staan echter niet alleen in het nadenken over de omgang met dieren bij tradities. Ook het borgingsbeleid stimuleert hen om na te denken over de levensvatbaarheid van het immaterieel cultureel erfgoed in de toekomst.

In de **aanvraagdossiers** moet men het element in de huidige staat en de maatregelen die men de komende jaren zal ondernemen, beschrijven. Er wordt niet expliciet gepeild naar de verhouding tussen mensen en dieren, de diervriendelijkheid ervan en de evolutie op dit specifieke vlak. In de aanvraagdossiers voor de Inventaris gaan de valkeniers en vinkeniers in op de controverses.³¹⁰ Het stadsbestuur van Geraardsbergen vermeldde de controverse enkel voor de aanvraag op UNESCO-niveau op aanraden van FARO-directeur Marc Jacobs.³¹¹

Expliciet wordt er dus grotendeels voorbijgegaan aan het dierenaspect in het aanvraagdossier. Maar dit betekent niet dat dit helemaal genegeerd wordt alvorens het op de lijst wordt geplaatst. Uit de verslagen van de **besprekingen van de aanvraagdossiers** door de commissie blijkt dat ook het aspect van het dierenwelzijn wordt besproken. In vier van de zeven gevallen (De Kunst van de valkerij, Krakelingen en Tonnekensbrand te Geraardsbergen, vinkenzetten en Waregem Koerse) werd bij de goedkeuring van de aanvraag door de ad-hoc commissie een advies meegegeven aan de indieners van het dossier. Hierin gaf men aan dat bij deze casussen in het verleden dierenrechten een netelig materie waren en dat de erkenning

³⁰⁹ Ibidem.

³¹⁰ Kunsten en Erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, valkerij*, 2009 en *vinkenzetten*, 2013.

³¹¹ L. De Cock, *Interview*. en UNESCO, *Nomination File No. 00401 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity*, 2010.

geen rechtvaardiging ervan is. Men spoorde aan maatschappelijk relevante discussies te voeren. Bij Houtem Jaarmarkt wordt er geen raadgeving meegegeven. Waarschijnlijk komt dit door het feit dat er op het moment van de aanvraag de controverse eigenlijk niet meer bestaat. Opmerkelijk is dat ondanks de gevoeligheid van bepaalde elementen, er niet aan getwijfeld wordt door de commissie om dit tot immaterieel cultureel erfgoed te benoemen en geraakt het probleemloos op de Inventaris.

We zien dus dat de rol van de erfgoedsector zich bij al deze elementen beperkt tot de erkenning zelf en het sensibiliseren naar de het gebruik van dieren binnen het immaterieel cultureel erfgoed. In de **debatten van de controverse** speelt de erfgoedsector geen of slechts een kleine rol. Dit is logisch omdat het merendeel van de controverses zich voordeed alvorens er een beleid was of de Inventaris bestond. Enkel het vinkenzetten werd bekritiseerd na de plaatsing op de Inventaris. Dit wordt verderop uitgewerkt onder het hoofdstuk 'Controverse alvorens men op de lijst stond en controverse met betrekking tot de lijst'.

Een studiedag

Ondanks het feit dat men geen elementen met dieren zal weigeren van de lijst, betekent dit niet dat dit aspect in de vergeetput geraakt. **Expertisecentra** kunnen een rol spelen in het stimuleren van reflectie. Zo werd op 20 september 2013 een initiatief genomen door de Stad Harelbeke in samenwerking met CAG, LECA, Sportimonium en Tapis Plein voor een studiedag onder de noemer *Immaterieel cultureel erfgoed en dieren. Samen naar een ethische code en praktijkuitwisseling?* Op deze studiedag werden ook nog andere tradities met dieren betrokken naast diegenen die op de Inventaris staan. Zo kwamen ook het fokken van Angorakonijnen, schapenhoeden, paling peuren, circussen en kermissen en anderen aan bod.³¹²

Deze studiedag had als doel na te gaan welke organisatorische aspecten het borgen van deze elementen met zich mee bracht en deze tradities te stimuleren om ervaringen uit te wisselen. Interessant vanuit het oogpunt van deze scriptie is dat men ook naar de relatie mens-dier binnen de omgang van immaterieel cultureel erfgoed heeft gekeken en of het mogelijk was tot een **ethische code** te komen.

Er was ruimte voor kennismaking- en uitwisselingsgesprekken om ervaringen te delen. Dit werd opgevolgd door een panelgesprek met GAIA over dierenrechten en immaterieel cultureel erfgoed.

De studiedag over immaterieel cultureel erfgoed en dieren was een eerste stap in de richting van een eventuele code. Het was niet de bedoeling om op die dag al een code uit te schrijven. Achteraf concludeerde men zelfs dat een ethische code misschien **niet de beste manier** was om met deze kwesties om te gaan.³¹³

Concrete resultaten werden niet geboekt, maar de studiedag geeft voornamelijk aan dat traditiedragers wel degelijk **nadenken over de rol van dieren** in hun immaterieel cultureel erfgoedelement. Een ander voordeel was dat **elementen met de intentie** op de lijst te komen, bijvoorbeeld de kermiswereld, hierdoor werden

³¹² ICE, *In vogelvlucht, dieren en erfgoed, de praktijk aan het woord, Houtem Jaarmarkt*, In: <

<http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Vogelvlucht%20presentatie.pdf> >, geraadpleegd op 18.04.2014.

³¹³ Mail F. Bossuyt (Gemeentebestuur Harelbeke), *E-mail Studiedag*, 14.04.2014.

aangespoord om na te denken over het gebruik van dieren. Daarnaast was deze studiedag ook **belangrijk voor de erfgoedwereld**. UNESCO zelf geeft in de conventietekst geen richtlijnen voor erfgoed met dieren. Vlaanderen speelt met de organisatie van een dergelijke vorming een pioniersrol op dit vlak.

Mensenrechten

Met de controverses waarin dieren betrokken waren, begaven we ons al in woelig vaarwater. Nog moeilijker zijn de kwesties rond mensenrechten.

Ook hier zijn **internationaal** heel wat tradities te vinden waarbij de discussie rond mensenrechten speelt. Vrouwenbesnijdenis of het zelfs nog maar het dragen van boerka's zijn erg omstrede. Nog veel meer internationale tradities lijken niet te stroken met onze (Westerse) normen en waarden. Uiteraard staan deze controversiële elementen op geen nationale, laat staan de internationale lijst van UNESCO. Mensenrechten maken immers deel uit van de Conventie.

Maatschappelijke achtergrond

De **opkomst van mensenrechten** en de strijd tegen discriminatie is een uitloper van de sociale beweging in de 19^e en 20^e eeuw. Dit ging gepaard met de groei van de globalisering en de multiculturele samenleving.

Deze veranderingen hebben ook gevolgen op **cultureel vlak**. De zoektocht naar de eigen culturele identiteit is een reactie op de globalisering. Rob Van Ginkel stelt dat men de behoefte heeft zich te onderscheiden in deze steeds kleiner wordende wereld. Hierbij gaat de mens op zoek naar een nationale, regionale of lokale eigenheid.³¹⁴ Vaak gebeurt deze zelfdefiniëring in afzetting tegenover anderen, argumenteert Richard Kurin.³¹⁵ Helaine Silverman zegt in deze lijn dat cultureel erfgoed een arena is waarin conflicten ontstaan omdat het zo'n belangrijk aspect van de identiteit.³¹⁶ Laurajane Smith en Natsuko Akagawa bekrachtigen deze stelling. Doordat er steeds meer etnische groepen samenleven, kunnen deze rechtlijnig tegenover elkaar komen te staan. Immaterieel cultureel erfgoed wordt zo een van de dilemma's in de multiculturele samenleving.³¹⁷

Verschillende groepen in een samenleving kunnen verschillende betekenissen of ethische waarden toekennen aan andermans traditie. Een bepaald immaterieel cultureel erfgoed kan door sommigen kwetsend overkomen, maar door anderen als een deel van hun identiteit worden gezien. Als kritiek dan van buitenaf wordt gegeven op dit immaterieel cultureel erfgoed, heeft men sneller de neiging om de stekels op te zetten, verklaart Ineke Strouken van VIE (Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed).³¹⁸ Tradities en gebruiken worden om een bepaalde reden gedaan, één die vaak niet begrepen wordt door diegenen die erbuiten staan.³¹⁹

³¹⁴ R. Van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid*, pp. 275-280.

³¹⁵ R. Kurin, "Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention", p. 70.

³¹⁶ H. Silverman en D. F. Ruggles, eds. *Cultural heritage and human rights*, p. 6.

³¹⁷ L. Smith en N. Akagawa, "Introduction", In: L. Smith en N. Akagawa (ed), *Intangible Heritage*, Londen, Routledge, 2009, p. 5.

³¹⁸ Strouken, *Sinterklaas op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed*, In: http://www.volkscultuur.nl/archief_27.html#link239, geraadpleegd op 21.01.2014.

³¹⁹ Niet enkel een bepaalde identiteit, maar ook symboliek en waarde, omgaan met bepaalde angsten. S. Bronner, *Killing traditions*, p. 10

Mensenrechten houden dus enerzijds elementen als racisme in. Anderzijds is ook het recht op erfgoed een mensenrecht. Juist omdat deze overlappen, kunnen ze ook conflicteren. Een auteur als William Logan die het heeft over mensenrechten in *Cultural heritage and human rights*, een editie van Smith en Akagawa, vindt dat culturele rechten niet ongelimiteerd zijn. Het recht op cultuur stopt op het punt waar het in aanraking komt met andere mensenrechten. Hij stelt dat geen enkel recht kan gebruikt worden voor destructie van een ander mensenrecht.³²⁰

Wetgeving

In 1948 werd de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens afgesloten. Deze vond een weerslag in de grondwetten van allerlei staten. Ook individuen moeten zich hieraan houden. Onder titel II van de Belgische grondwet zijn heel wat van deze rechten terug te vinden:

“Art. 11

Het genot van de rechten en vrijheden aan de Belgen toegekend moet zonder discriminatie verzekerd worden. Te dien einde waarborgen de wet en het decreet inzonderheid de rechten en vrijheden van de ideologische en filosofische minderheden.”³²¹

Niet enkel wetten tegen racisme en discriminatie, maar ook culturele vrijheden en het recht op meningsuiting zijn terug te vinden in de Belgische grondwet.

In Vlaanderen was recent twee maal commotie rond immaterieel cultureel erfgoedelementen die door anderen geïnterpreteerd werden als conflicterend met deze standaarden.

Structuur

In dit deeltje worden heel wat aspecten op een comparatieve wijze geanalyseerd. We hanteren hiervoor dezelfde criteria als bij het onderdeel ‘controversie rond dierenrechten’.

De actoren

De protagonisten

Twee immaterieel cultureel erfgoedelementen worden besproken:

- Aalst Carnaval
- Zwarte Piet (onderdeel van de Sinterklaas- en Sint-Maartenrituelen)

Ook hier werd reeds duidelijk in het tweede hoofdstuk wie de erfgoedgemeenschap precies is. (zie bijlage 3)

³²⁰ W.S. Logan, “Closing Pandora’s Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage Protection” In: H. Silverman en D. F. Ruggles, eds. *Cultural heritage and human rights*, Illinois, Springer, 2007, p. 39.

³²¹ *De Belgische grondwet*, In: <http://www.senate.be/doc/const_nl.html>, geraadpleegd op 15.04.2014.

Voor de casus van Zwarte Piet worden in dit hoofdstuk ook **vergelijkingen** gemaakt met **Nederland**. Het debat in Vlaanderen is immers grotendeels van daar overgewaaid. Wanneer men de secundaire literatuur of de kranten er op na leest, lijkt het (misschien wat ten onrechte) dat er ook in Vlaanderen een erg grote controverse heerst. De puntjes worden op de i gezet door te zeggen wat in Vlaanderen leeft en wat niet.

De antagonisten

In vergelijking tot de controverses rond dierenrechten zijn de aanstootnemers in beide situaties veel **moeilijker af te bakenen**. Gelijkaardig is dat de hetze met de bezwaren van **een persoon** buiten de erfgoedgemeenschap start. In het geval van Aalst Carnaval werden vragen gesteld naar de aard van de gebeurtenissen door Irina Bokova, directeur-generaal bij UNESCO,³²² bij Zwarte Piet door Verene Shepherd, vrijwilligster bij de VN. De twee vrouwen zijn niet afkomstig uit ons land of Nederland waar de kritieken zich op toespitsen. Ze kennen de tradities niet uit ervaring en er kan dus opnieuw gesproken worden van een **externe** kritiek.

Deze commentaren kwamen in de media terecht. In de twee gevallen rees een golf van protest door de dragers van de traditie die zich aangesproken voelden. Maar ook de criticasters kregen steun. Er vormden zich **twee groepen** die zich voor of tegen de tradities uitspraken, maar zich niet expliciet verenigden. Vooral in het geval van Zwarte Piet kwam er veel tegenkritiek.³²³ Redenering hierachter is dat de erfgoedgemeenschap in het geval van Zwarte Piet veel groter is. Bijna iedereen in Vlaanderen neemt deel aan Sinterklaas- en Sintmaartengebruiken.³²⁴

Er zijn dus in tegenstelling tot de controverses rond dierenrechten **geen specifieke actiegroepen** die pleiten voor verandering. Zo nam bijvoorbeeld bij de casus van Zwarte Piet, in België 'de zwarte gemeenschap' geen specifiek standpunt in.³²⁵ Eerder zijn het de meningen van individuen die her en der weerklinken. Hier moet dan ook direct genuanceerd worden dat de controverse niet echt leeft in Vlaanderen, maar voornamelijk wordt opgevoerd door de kranten en de media. Dit is een groot verschil met Nederland. Hier zijn gemeenschappen, Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders, die een link zien met het slavernijverleden en Afrika.³²⁶

³²² Een belangrijke nuancering hierbij is natuurlijk dat Bokova verplicht was in haar pen te kruipen. Ze kreeg een kwade brief van de Anti-Defamation League. Dit is zo'n machtige lobbygroep dat ze wel verplicht was om te reageren en om een standpunt hierin in te nemen.

³²³ Opvallend is dat als gevolg een deel van de mensen die deel uitmaken van de erfgoedgemeenschap naar aanleiding van de brieven van Shepherd en Bokova zich een mening vormden over de feiten en pleiten voor verandering.

³²⁴ LECA, *Zwarte Piet, immaterieel cultureel erfgoed?* In: <<http://immaterieelerfgoed.be/nieuws/zwarte-piet-immaterieel-cultureel-erfgoed>>, geraadpleegd op 16.04.2014.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ J. Helsloot, "De strijd om Zwarte Piet" In: I. Hoving, H. Dibbits en M. Schrover, eds. *Cultuur en migratie in Nederland. Veranderingen van het alledaagse 1950-2000*, Amsterdam, Holland Graphics, 2005, pp. 249-271. Dat een eerste kritiek uit de Verenigde Staten kwam, is ook niet zo verbazingwekkend. Rassenconflicten speelden daar nog niet zo heel lang geleden en liggen nog steeds heel gevoelig. Maar ook daar loopt de discussie niet overal even hoog op. Ze speelt

Argumentatie tegenstanders

Argumenten

De debatten in Aalst Carnaval en Zwarte Piet draaien om **mensenrechten**. De aanklagers vinden dat een bepaald aspect van de traditie niet strookt met deze waarden, die in principe moeten worden uitgedragen door de UNESCO-conventie.

In het geval van Aalst Carnaval in 2013 was men van mening dat de Holocaust gebanaliseerd werd, haat kon voeden en een oproep tot **antisemitisme en rassenhaat** was. Een tweede kritiek (die minder belangrijk is in kader van mensenrechten, maar wel deels een gevolg van dit debat) is dat men Aalst Carnaval “cultuur van het laagste niveau” vond en getuigde van een erg lage smaak van humor.

Racisme is dan weer de aanklacht bij Zwarte Piet. Meer specifiek doelt men hierbij op het feit dat Zwarte Piet op een stereotiepe manier wordt afgebeeld, zowel qua uiterlijk als qua gedragingen. Criticasters geven aan dat Zwarte Piet zogenaamd door de schoorsteen komt, maar enkel zijn gezicht is zwart van het roet, zijn kleren niet.³²⁷ Vragen worden ook gesteld bij zijn rode lippen, de oorbel die hij draagt, het kroezelhaar en zijn pagepakje. Eveneens is Zwarte Piet de knecht van Sinterklaas, waarin de typisch dienende rol van zwart tegenover blank wordt gezien. Zij zien hier een soort *blackface*, een legitimering die linken vertoont met het koloniaal verleden en dus de slavernij.³²⁸

Doelstelling van het protest

De tegenstanders willen de immaterieel cultureel erfgoedelementen niet laten verdwijnen, maar wel dat deze aangepast worden.

In **Aalst Carnaval** gaat men niet akkoord met het feit dat zomaar alles kan getoond en geparodieerd worden onder het motto van carnaval. De vraag is dus in welke mate Aalst zich van UNESCO in de toekomst alles zal kunnen blijven veroorloven. Marc Jacobs vraagt zich in een krantenartikel af of een ethische code misschien een oplossing kan zijn.³²⁹

Ook hier willen de opposanten van **Zwarte Piet** niet noodzakelijk dat deze figuur verdwijnt, wel mag hij niet meer (enkel) zwart zijn. Zo stelt men voor om ook blanke Pieten de Sint te laten vergezellen. In Nederland is er zelfs sprake van regenboogpieten die allerlei kleuren hebben. Andere opties zijn de stereotype elementen

bijvoorbeeld meer in Amsterdam dan in het oosten van Nederland. Uit: A. van der Zeijden (Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed), *E-mail Zwarte Piet*, door Jana De Bie, 16.04.2014.

³²⁷ Eveneens had dit kunnen afgebeeld worden met louter enkele vegen op zijn gezicht.

³²⁸ J. Pieterse, “Mirakels Multiculturalisme: Zwarte Piet als trickster”, In: *Sinterklaasje, kom maar binnen zonder knecht*, L. Helder en Scotty (eds.), Berchem, Gravenberch, 1998, p. 27-44. De man betoogt dat Zwarte Piet geen traditie kan genoemd worden, omdat hij er sprake is van verschillende oorsprongen en veranderingen. Ook nu zou de figuur weer aan verandering toe zijn.

³²⁹ R. Lievens, “SS-VA'ers blijven beroeren” In: *Het Laatste Nieuws*, 22.02.2013, p. 21.

die naar slavernij verwijzen, zoals de oorbel of dikke lippen, weg te laten en zo de gevoeligheden te verzachten.

Achtergrond argumentatie (theoretisch kader Bronner)

Ook bij deze twee casussen sluit de argumentatie van de tegenstanders aan bij de theorie van Bronner. De maatschappelijke veranderingen werden reeds toegelicht bij de introductie op dit deel. Steeds meer etnische en geloofsgroepen leven samen. Er ontstaan conflicten door een **verschillende interpretatie** ten aanzien van het immaterieel cultureel erfgoedelement. Voor de enen kan dit de perceptie van racisme of rassenhaat opwekken, voor de andere partij speelt dit dan weer niet.

Deze scriptie gaat er van uit dat er niet rechtstreeks mensenrechten worden geschonden. Indien er echt sprake van discriminatie zou zijn dit, zou dit onmiddellijk verboden en bestraft worden door de Belgische wetgeving. Het feit echter dat bepaalde mensen onderdelen van de immaterieel cultureel erfgoedelementen compromitterend vinden en er zich tegen uit spreken, verklaart dat er wel degelijk een probleem is.

Argumentatie voorstanders

Argumenten

Nuancering van de protesten

Omwille van dit laatste wordt de kritiek in beide gevallen door **vertegenwoordigers van de erfgoedelementen** serieus genomen. Er wordt een antwoord en verklaring geboden door de betrokken instanties op het problematisch aspect binnen het immaterieel cultureel erfgoed.

Daarnaast hebben heel veel mensen een mening, omdat bij beide immaterieel cultureel erfgoedelementen een **grote erfgoedgemeenschap** betrokken is. Deze kennen echter de (dynamische) aard van tradities niet altijd. Hierdoor reageren ze soms hard en kort door de bochten wordt er weinig gezocht naar duurzame oplossingen.

Er zijn enkele parallellen terug te vinden in de wijze waarop de traditiedragers zich verdedigden tegen de aantijgingen. In beide gevallen gaven de woordvoerders **meer uitleg** en **contextualisering** bij het controversiële aspect van de traditie. Men kruipt in een '**verdedigende houding**'. Zo zorgt de controversie voor de nodige reflectie over het element. Dit kan de basis vormen voor meer (wetenschappelijk) onderzoek naar sociale betekenis en (maatschappelijke) gedragenheid van dergelijk immaterieel cultureel erfgoed. Door meer uitleg en achtergrondinformatie te geven bij het ontstaan, betekenis en voltrekken van deze tradities wil men de 'misverstanden' of de verontwaardiging die er over bestaan uit de wereld helpen. Hierbij stelt men dat er niet met een externe bril mag gekeken worden. Volksculturen zijn immers niet altijd gemakkelijk te snappen op het eerste zicht, er is een soort inlevingsvermogen vereist.

De woordvoerder in het geval van **Aalst Carnaval** was de Vlaamse overheid, met name Joke Schauvliege die verantwoordelijk was t voor de plaatsing op de Inventaris en de Representatieve Lijst.³³⁰ Samen met FARO en hulp van het stedelijk museum werd een brief opgesteld.³³¹ Ze reageerden de commotie te betreuren en gaven vervolgens meer duiding bij het concept van carnaval.

“Het is belangrijk om te kijken naar de culturele codes, evoluties en de functies van het carnaval om de verschijningsvorm volledig te begrijpen. Het is een omkeringsritueel, waarin maatschappelijke rollen omgedraaid en normen over gewenst gedrag opgeschort worden. Hierbij worden vaak hedendaagse situaties aan de kaak gesteld door middel van groteske beelden en burleske stereotiepe uitvergrotningen die schokkend kunnen zijn, vooral wanneer ze uit de context worden gerukt.”³³²

Op deze manier kan de klacht zelfs worden omgedraaid en gesteld worden dat de carnalvsgroep net wou waarschuwen voor eventuele gevolgen van uitsluiting, discriminatie en intolerantie in Aalst.

Ook de traditie van **Zwarte Piet** wordt in een ruimer kader geplaatst. Verdedigers ervan - zoals het Sint-Nicolaasgenootschap, LECA of FARO - verwijzen naar de dynamiek van Zwarte Piet die vaak aan het oog van de grote mensenmassa voorbij gaat. Er is al heel wat onderzoek, voornamelijk in Nederland, verricht naar de Sinterklaastraditie. Hierbij blijft veel onzeker, maar het is niet onmogelijk dat er linken zijn met het koloniaal verleden. Wel kunnen de argumenten van racisme moeilijk hard gemaakt worden. Geert Vandenhende zegt hierover: “Moest Zwarte Piet racistisch zijn, dan moet hij verdwijnen. Geen twijfel mogelijk. Maar het is geen racisme.”³³³ Het grote tegenargument bij Zwarte Piet, is dat hij helemaal niet zwart ziet door zijn huidskleur, maar wel door het roet uit de schoorsteen. Dit idee is een centraal gegeven in de Sinterklaas- en Sint-Maartenverhalen.

Zwarte Piet maakt eigenlijk nog maar een recent onderdeel uit van de Sinterklaas en Sint-Maartentraditie, hij werd pas in de 19^e eeuw geïntroduceerd.³³⁴ Doorheen de tijd is hij ook heel wat veranderd. Vandaag is er veel meer een ‘uniforme’ Zwarte Piet. Zo’n vijftig jaar geleden werden zijn kleren nog geïmproviseerd met wat men in de stoffenkast vond. Ook de verhalen rond Sinterklaas en Zwarte Piet waren vertelsels van de lokale onderwijzer.³³⁵ Niet alleen het uiterlijk, ook het karakter van Zwarte Piet evolueerde in de loop van vorige eeuw van een boeman die de kindjes in de zak stak naar een onhandige kindervriend. Sinterklaas

³³⁰ Stad Aalst met burgemeester D’Haese bood zelf geen antwoord op UNESCO, omdat deze niet officieel op de hoogte zou zijn gebracht. Uit: R. Lievens, “SS-VA’ers blijven beroeren” In: *Het Laatste Nieuws*, 22.02.2013, p. 21. en R. De Mey, “Les conséquences”, pp. 284-286.

³³¹ R. De Mey, *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Aalst Carnaval*, 2014.

³³² De Vlaamse Overheid, *De Vlaamse overheid betreurt de commotie veroorzaakt door een lokale carnalvswagen op Aalst Carnaval*, In: http://immaterieelerfgoed.be/sites/ice.colibreo.com/files/attachments/news/reactie_vlaamse_overheid.pdf , geraadpleegd op 13.02.2014.

³³³ G. Vandenhende, *Interview*.

³³⁴ M. Jacobs, “De aantrekkingskracht van Nicolaas, zelfs zonder baard” In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 1 (2008), 4, Brussel p. 26.

³³⁵ G. Vandenhende, *Interview*.

werd in de loop van de tijd iets 'ouder', waardoor Zwarte Piet een soort van logistiek manager werd zonder wiens hulp de Sint hulpeloos verloren zou zijn. Hij evolueerde van een knecht naar een echte vriend.³³⁶ Een rechte lijn in al deze vertelsels werd getrokken door literatuur die opkwam sinds de twee helft van de 20e eeuw over de twee figuren. In Vlaanderen speelde *Dag Sinterklaasje* van Bart Peeters en Hugo Matthijsen op Ketnet een belangrijke rol. Hierin werd één en ander klaar en duidelijk gesteld. Via de televisie bereikt dit al meer dan 20 jaar vele huiskamers. In deze kinderserie werd bijvoorbeeld een antwoord gegeven waarom Zwarte Piet zwart is.³³⁷

Auteurs als Albert Vanderzeijden, Ineke Strouken van VIE of bijvoorbeeld LECA suggereren dat het vandaag eigenlijk niet meer dan een onschuldig kinderfeest is.³³⁸ Andere auteurs, zoals John Helsoot of Bianca Berends, brengen dan weer andere argumenten naar voor tegen Zwarte Piet.³³⁹ Opnieuw valt op dat wetenschappelijke artikels heel tegenovergestelde zaken naar voren kunnen schuiven.

In strijd met de wet?

Een ander tegenargument dat gegeven kan worden is dat de **argumentatie van de tegenstanders ongegrond** is. Moest er echt sprake zijn van mensenrechtenschennis, zoals antisemitisme of discriminatie, zou dit door de Belgische wetgeving bestraft worden. Alle vormen hiervan worden sterk veroordeeld door de Vlaamse Overheid. Ook Jozef De witte, directeur van het centrum voor racismebestrijding, geeft in beide gevallen aan dat dit geen racisme is.³⁴⁰

Inmenging van bovenaf?

In de twee gevallen richtten de critici zich **tot de overheid** met vragen en suggesties omtrent deze gevoelige materie. Deze laatste stelt echter in lijn van de UNESCO-Conventie, dat overheidsinmenging onnatuurlijk zou zijn en zelfs (het borgen van) de tradities in gevaar kan brengen.³⁴¹ Vertegenwoordigers van de erfgoedgemeenschap onderbouwen dat men een **traditie niet zomaar van buitenaf kan veranderen**. Zelfs

³³⁶ Er heeft zich geleidelijk aan een evolutie voltrokken. Maar Zwarte Piet mag dan wel de manager zijn van Sinterklaas, anderzijds blijft hij ook ergens een ondergeschikte. Onderzoekers (bvb. Bianca Berend) wezen er op dat er een hele beeldcultuur is waarbij Zwarte Piet nog altijd op een stereotiepe wijze wordt weergegeven. De visie op Zwarte Piet blijft dus dubbel. "Misschien heb je inderdaad vreemde ogen nodig om te begrijpen dat de stereotype uitbeelding kwetsend kan zijn." zegt Strouken. Uit: *Strouken, Sinterklaas op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed*. en B. Berends, *Zwarte Piet en Witte Klaas, onderzoek naar beeldvorming in de sinterklaastraditie* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Erasmusuniversiteit), 2000, 151 p.

³³⁷ In Nederland heeft men zoiets niet gekend. Misschien dat het daarom ginder een veel groter debat blijft. G. Vandenhende, *Interview*.

³³⁸ A. van der Zeijden, *E-mail*. en Strouken, *Sinterklaas op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed*. en LECA. *Zwarte Piet, immaterieel cultureel erfgoed?*

³³⁹ B. Berends, *Zwarte Piet en Witte Klaas, onderzoek naar beeldvorming in de sinterklaastraditie*, 151 p. en J. Helsoot, "Zwarte Piet and Cultural Aphasia in the Netherlands" In: *Quotidian. Journal for the Study of Everyday Life*, 3 (2012), pp. 1-20.

³⁴⁰ L. Vervaeke, "In België heeft Zwarte Piet nauwelijks tegenstanders", In: *Volkscrant*, 23.10.2013.

³⁴¹ De Vlaamse Overheid, *De Vlaamse overheid betreurt de commotie veroorzaakt door een lokale carnavalswagen op Aalst Carnaval*.

van binnenuit moet dit geleidelijk aan gebeuren. Beiden beseffen dat er niet iets is als 'een authentieke variant' bestaat, maar dat het element al heel wat geëvolueerd is doorheen de tijd, telkens aangepast aan de maatschappelijke omstandigheden. Externe kritiek kan zorgen dat er wordt stilgestaan bij bepaalde elementen die als te vanzelfsprekend worden gezien.

In het geval van **Aalst Carnaval** betekent dit dat de carnavalisten zelf beslissen wat hun thematiek is. Dit wil niet zeggen dat er geen onbewuste ethische code, of regels zijn. Zo moeten de carnavalisten vooraf hun thema meegeven. Als dit de waardigheid van het carnavalsfeest zou schaden, wordt dit niet toegestaan.³⁴² Strenge regels toepassen echter zou het hele concept van de traditie ondermijnen en volgens de verdedigers ruiken naar censuur, wat dan ook weer veroordeeld wordt volgens de Belgische grondwet.

Ook bij **Zwarte Piet** lijkt een inmenging van buitenaf onnatuurlijk en geforceerd. Zo bleken de regenboogpieten in Nederland geen succes te zijn.

Achtergrond van de argumentatie (theoretisch kader Bronner)

Perceptie speelt hier een belangrijke rol. In welke mate kan men racisme 'meten' of in hoeverre is een gebruik een culturele code? Ook hier kan gesteld worden dat de voor- en tegenstanders van het immaterieel cultureel erfgoedelement een andere visie en interpretatie hebben van de gebruiken.

De kracht en het nut van folkore die het uitgangspunt van de erfgoedgemeenschap vormt in de theorie van Bronner, is letterlijk terug te vinden in de argumentatie van de protagonisten. Het geschetste debat waar mensenrechten beginnen en cultuurrechten stoppen, heerst voornamelijk in het buitenland.

Verloop van het debat

In beide gevallen begon de consternatie naar aanleiding van een (klachten)brief van een externe persoon, iemand van buiten de eigen staat. Zij werden zelf op dit gebruik gewezen. Bij Aalst Carnaval was dit de joodse gemeenschap en die zich richtten tot Bokova.³⁴³ Ook in de brief van Shepherd valt te lezen dat deze informatie haar "ter ore was gekomen".³⁴⁴

De omgang met de aanklacht werd hierboven bij 'de argumentatie' duidelijk. In de media, zoals de radio en de televisie, werden enkele debatten gevoerd rond het onderwerp. De reactie van het grote publiek was vrij emotioneel. Er werd vooral over en weer gescholden en klassieke reacties als "het is traditie, het bestond altijd al, dus het moet blijven", kwamen naar boven. Er treden hierbij enkele woordvoerders naar voren. In het geval van Aalst was dit de Vlaamse regering en de erfgoedsector. Bij Zwarte Piet kwam de media uit bij het Sint-Nicolaasgenootschap en betuigde de erfgoedsector ook haar steun via een opiniestuk van Marc

³⁴² Er is zo één groep die een pornografisch thema wouden uitbeelden in het verleden, bekend. R. De Mey, "Les conséquences", pp. 284-285.

³⁴³ R. Lievens, "SS-VA'ers blijven beroeren" In: *Het Laatste Nieuws*, 22.02.2013, p. 21.

³⁴⁴ V. Shepherd, *Letter Black Pete*, In: <[https://spdb.ohchr.org/hrdb/23rd/public - AL Netherlands 17.01.13 \(1.2013\).pdf](https://spdb.ohchr.org/hrdb/23rd/public_-_AL_Netherlands_17.01.13_(1.2013).pdf)>, geraadpleegd op 14.03.2014.

Jacobs en een toelichting op het platform. De immaterieel cultureel erfgoedelementen *an sich* worden hierbij niet enkel verdedigd, maar men verdedigt ook de richtlijnen van de Conventie.

Bij Aalst Carnaval bood UNESCO geen weerwerk meer na het antwoord van de Vlaamse Overheid. Ook in 2014 moeiden ze zich niet met het carnavalsfeest. Bij de Zwarte Piet-controverse is dit iets complexer. De brief richtte zich immers tot de Nederlandse regering. De Vlaamse Overheid moest zich in principe aan niemand verantwoorden waarom de Sinterklaasrituelen op de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed staan.³⁴⁵ De debatten doofden geleidelijk aan uit toen het onderwerp uit de media verdween. Deels komt dit omdat er geen vaste groep van aanklagers is.

Rol van de media/ media-aandacht

Een grote rol in het ontstaan, in stand houden en verloop van de controverses waren in dit geval de media. In beide gevallen werden de klachtenbrieven opgevangen en in de media gesmeten zonder echt rekening te houden met culturele codes. Eveneens bleken journalisten –zoals in het geval van Shepherd (zie meer uitleg in hoofdstuk twee van dit deel)- hun werk niet goed te doen en bleek de achtergrondinformatie zelfs niet te kloppen. Zo ontstonden veel vooroordelen.

Twee klachten kunnen aan de media worden toegeschreven. Enerzijds geven ze de informatie niet altijd correct weer. Er werden bijvoorbeeld losse afbeeldingen gepubliceerd van de carnavalswagens Eftipië zonder veel uitleg. Deze beelden werden (internationaal) overgenomen door andere media en/of door particulieren (zoals bijvoorbeeld op verschillende blogs) met een sterke polarisering tot gevolg. Eftipië werd hieruit gelicht en op deze manier als een archetype gezien van het verloop van Aalst Carnaval. Op basis van de daden van enkelingen werd een hele (complexe) traditie veroordeeld. Eveneens werden de brieven veel te kortzichtig, als een soort van definitieve juridische oordelen, geïnterpreteerd. Terwijl zelfs in één van de twee gevallen er geen sprake was van een instantie die kon kritiek leveren (namelijk Shepherd).

Daarnaast gebruikten ze de terminologie uit het immaterieel cultureel erfgoed-woordenboek fout. Men spreekt pertinent over “Werelderfgoedlijst” in plaats van Representatieve Lijst. In eerste instantie lijkt dit om een pietluttig detail te draaien, maar beide lijsten hebben een totaal andere betekenis.³⁴⁶ De media blijken nogal tendentius om te gaan met deze erkenning in het algemeen. Zo stelde bijvoorbeeld de Standaard Aalst Carnaval als ‘werelderfgoed’ in vraag omwille van het binge-drinking in 2012.³⁴⁷

Een tweede kritiek gericht naar de media is het kunstmatig levend houden van de discussie door te blijven focussen op de feiten. Een voorbeeld hiervan is het opnieuw aanhalen van Zwarte Piet in april 2014 naar

³⁴⁵ Dit nuanceert opnieuw op debat en geeft aan dat de controverse helemaal niet zo hard leeft in Vlaanderen.

Sinterklaas- en Sint-Maartenrituelen werden heel gemakkelijk op de lijst gezet. Dit in tegenstelling tot Nederland, hier wil men nog goed nadenken over de rol van Zwarte Piet in deze traditie alvorens het te inventariseren.

³⁴⁶ Dit wordt meer toegelicht in hoofdstuk drie.

³⁴⁷ R. De Mey, *Vragenlijst*.

aanleiding van een “geheim vredesoverleg” met Nederland.³⁴⁸ “Het was zelfs zo geheim dat wij er niets van wisten”, verbetert Geert Vandenhende, voorzitter van het Sint-Nicolaasgenootschap.³⁴⁹

Ook de **sociale media** speelden in het geval van Zwarte Piet een aanzienlijke rol, waarop iedereen zijn mening kwijtraakte. ‘Zwarte Piet is racisme’, ‘Pietitie’, ‘Zwarte Piet is en blijft Zwarte Piet’, ‘Zwarte Piet MOET blijven’ zijn maar enkele van de Facebookgroepen die (door voor-en tegenstanders) werden aangemaakt. Daarnaast weerklonk op **alternatieve (nieuws)media** de mening van tegenstanders van Zwarte Piet.³⁵⁰

Gevolgen

Aanpassingen

In deze twee gevallen is de controversie geen katalysator voor veranderingen. Zoals bij de argumentatie naar voren komt, kunnen deze niet van buitenaf worden opgelegd. Wanneer het ‘gedwongen’ zou zijn, leidt dit tot een harde stellingname. Dit wil niet zeggen dat men wil vasthouden aan het immaterieel cultureel erfgoed. Veranderingen moeten echter volgens de traditiedragers van binnen uit komen.

Imagoschade

In de media focust men slechts op enkele aspecten van de traditie, er werd te weinig gecontextualiseerd. Op deze manier werd het voorbeeld van Eftipië doorgetrokken naar het hele immaterieel cultureel erfgoedelement Aalst Carnaval, dat bijgevolg enkel platvloers beschouwd werd, zonder culturele meerwaarde. Dat er steeds uitzonderingen zijn binnen een erfgoedelement, haalt ook Geert Vandenhende aan: “Ik zeg niet dat er geen hulpsinterklazen en hulppieten zijn die een stereotiep en racistisch beeld bevestigen. Maar het is niet omdat er slechte acteurs zijn dat men het theater moet afschaffen.”³⁵¹

Reflectie

Meer aandacht voor onderzoek

In beide gevallen was er al heel wat onderzoek verricht naar de geschiedenis van het immaterieel cultureel erfgoedelement. Dit maakte een deel uit van de aanvraagdossiers in het borgingsproces. Wel is het een aanmoediging voor beiden om meer onderzoek te doen. Zo verscheen vanuit de Erfgoedcel Aalst door Raf De Mey het artikel *Les conséquences de la reconnaissance de l’Unesco: le cas du « carnaval nazi » de 2013* ter verduidelijking van de wat het concept carnaval precies inhoudt. Ook bij Zwarte Piet was al heel wat onderzoek, voornamelijk vanuit Nederland, verricht. Deze controversie kan echter een stimulans zijn om meer onderzoek te doen naar de receptie van Zwarte Piet door de modale Vlaming.

³⁴⁸ E. Oomen, *Geheim overleg over de toekomst van Zwarte Piet*, In: Algemeen Dagblad.

³⁴⁹ G. Vandenhende, *Interview*.

³⁵⁰ Volgende alternatieve (nieuws)websites werden bekeken: Apache.be, DeWereldMorgen.be, Doorbraak.be, Express.be, MO*/MO.be, Newsmonkey.be, rekto:verso en StampMedia. Over geen enkele van de andere controversiële elementen werd gewag gemaakt op deze websites (geraadpleegd op 16.02.2014).

³⁵¹ G. Vandenhende, *Interview*.

Bredere erfgoedveld

We kunnen de vraag stellen of men niet iets dieper had moeten ingaan op deze kwesties. In beide gevallen werden op radio en televisie wel enkele debatten gevoerd. Hierin zou de culturele erfgoedsector een rol kunnen spelen. In navolging van de studiedag rond tradities en dieren bijvoorbeeld zou men een kwalitatief debat over de rol van tradities in de samenleving, culturele codes, ethiek en vrije meningsuiting kunnen opstarten. Hierbij moeten de meningen van alle partijen op een representatieve manier gehoord kunnen worden. (zie infra)

Meer aandacht voor immaterieel cultureel erfgoed

Ondanks het feit dat Zwarte Piet en Aalst Carnaval niet op een positieve manier in de schijnwerpers stonden, vergrootte het wel de aandacht voor immaterieel cultureel erfgoed. De controverses waren een aanleiding voor de erfgoedsector, met name FARO, om immaterieel cultureel erfgoed ter sprake te brengen in de media en het beleid toe te lichten, gezien de immaterieel cultureel erfgoed-terminologie verkeerd gebruikt werd.

3.2 Controverse alvorens men op de lijst stond en controverse met betrekking tot de lijst

Deze controverses kunnen ook geanalyseerd worden vanuit een andere ooghoek, met name het al dan niet bestaan van een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed. Dit beleid kwam er pas in Vlaanderen sinds 2008, terwijl de meeste controverses zich daarvoor afspeelden.

In dit deel wordt onderzocht of de controverse zich voordoet voor of nadat een immaterieel cultureel erfgoedelement op de lijst werd geplaatst. Het doel van de erkenning is een grotere zichtbaarheid en uitstraling van immaterieel cultureel erfgoed op een positieve manier. Een blik op de zeven casussen geeft weer dat dit ook anders kan uitdraaien waardoor erfgoed op een negatieve manier in het daglicht komt te staan.

Met andere woorden bestuderen we hier de impact van het immaterieel cultureel erfgoedlabel en wordt er een antwoord gezocht op volgende vragen. Komt de controverse op een andere manier in de media? Zorgt dit 'status' voor een andere omgang met de aantijgingen? Kan of zal de erfgoedsector een rol spelen of een standpunt innemen als deze elementen op de Inventaris staan, gezien zij deze lijst gecreëerd hebben?

Controverse naar aanleiding van of nadat men op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed stond

2013 was alvast een jaar van reclame voor het immaterieel cultureel erfgoedbeleid. Positief of negatief? Daar wordt geen uitspraak over gedaan. Maar liefst drie keer ontstond er een controverse over een element op de Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed. Meer zelfs, het feit dat men op die lijst stond, vormde in de drie gevallen een onderdeel van de controverse. Slechts in één geval was de effectieve plaatsing op de lijst de aanleiding ervoor, namelijk het vinkenzetten.

De drie situaties worden kort besproken om de link met de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed aan te duiden. Vervolgens wordt bekeken of de omgang met de controverse anders is als men op deze lijst staat en wordt dit teruggekoppeld naar het beleid en de erfgoedsector.

Korte bespreking

Het enige element op de lijst waar controverse rond bestond door de plaatsing ervan op de Inventaris is het **vinkenzetten**. In de zomer van 2013 werd dit samen met Waregem Koerse Feesten, de Bloemencorso's en de teelt van grondwitloof erkend door minister van cultuur Joke Schauvliege. Het lokte echter heel wat reacties, maar ook tegenreacties ter verdediging uit. De vogelbescherming vond deze erkenning "een kaakslag voor alle vogelbeschermers in Vlaanderen".³⁵² "Schauvliege lacht met natuurverenigingen"³⁵³, was een andere reactie. Men snapte niet dat het vinkenzetten, waartegen natuurverenigingen al zo lang stredden,

³⁵² Vogelbescherming Vlaanderen, *Erkenning vinkenzetting is kaakslag*.

³⁵³ F. El Mabrouk, "Schauvliege lacht met natuurverenigingen", In: *Het Nieuwsblad*, 10.06.2013, p. 18

erkend kon worden. In hun ogen werd op deze manier een traditie waarbij dieren lijden op een **voetstuk** geplaatst en is dat een brug te ver. Schauvliege benadrukte als reactie echter dat het om een culturele erkenning gaat en onderstreept dat een plaatsing op de lijst geen afbreuk doet aan het verbod op de vinkenvangst.³⁵⁴

Ook de **Zwarte Piet**-controverse kan deels gelinkt worden aan de lijst. In Vlaanderen was voornamelijk het uitlekken van de brief van Shepherd de drijfveer achter de hele discussie. In dit debat werden echter heel wat argumenten vanuit Nederland aangehaald. Hier is pas sinds 2012 de Conventie omgezet in een beleid.³⁵⁵ Dat de Sinterklaastraditie mét Zwarte Piet hierop een plaats zou veroveren kon en kan nog steeds niet voor heel veel mensen daar. De vermeende erkenning werd aangehaald in de brief van Shepherd. Zij sprak zelf over “the proposal of listing “Santa Clause and Black Peter” as “World Intangible Heritage item”.³⁵⁶ VIE, die hier verantwoordelijk voor is, had echter helemaal geen aanvraag bij UNESCO ingediend om op de Representatieve Lijst terecht te komen.³⁵⁷ Daarnaast blijkt ook hier onwetendheid over de lijst te zijn, want die is helemaal niet gelijk aan de Werelderfgoedlijst. Een **vermeende plaatsing** op de lijst maakt dus bij de Zwarte Piet-controverse deel uit van het debat.

De controverse die rond **Aalst Carnaval** in 2013 naar boven kwam, is niet rechtstreeks gelinkt aan het feit dat men op de Vlaamse Inventaris stond. Wel omdat men een **UNESCO-erkenning** had en op de Representatieve Lijst stond. Volgens de criticasters - die in dit geval wel degelijk op de hoogte waren van het UNESCO-beleid - strookten de taferelen die zich met carnaval voordeden niet met de UNESCO-waarden van tolerantie en vrede.

Rol van het beleid en de erfgoedsector

Bij elke van deze casussen vallen enkele zaken op. De meest belangrijke is dat de link ‘erfgoed’-twistpunt in wezen **ongegrond** is. Op de lijst opgetekend worden, houdt voor de erfgoedelementen inderdaad een erkenning in. Uitgezonderd deze waardering en zichtbaarheid zijn er geen andere voordelen aan verbonden. De erkenning schept echter de perceptie bij de tegenstanders van het element dat de deur wordt open gezet om in te gaan tegen bestaande regels. Men kan dus drie maal aannemen dat de aanstoot die men nam omdat het element op een lijst stond en niet zou stroken met bepaalde normen en waarden onterecht is. De elementen gaan niet in tegen dieren- of mensenrechten, want dit is verboden door de Belgische wetgeving.

Daarnaast heerst er nog een tweede misverstand. Erkenning op de Inventaris of de Representatieve Lijst, wordt vaak gelijk getrokken met de **Werelderfgoedlijst** van UNESCO. De elementen op de Inventaris of

³⁵⁴ De Vlaamse Overheid, *De Vlaamse overheid betreurt de commotie*.

³⁵⁵ UNESCO, *Nederland besluit tot ratificatie UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed*, In: <http://unesco.nl/artikel/nederland-besluit-tot-ratificatie-unesco-conventie-immaterieel-erfgoed>, geraadpleegd op 13.04.2014.

³⁵⁶ ICE, *Aalst Carnaval. De Vlaamse regering reageert*.

³⁵⁷ Sinterklaas staat nog niet op de Nederlandse inventaris. Het idee van een voorlegging bestond wel, maar men dacht dat dit controverse zou oproepen. Men wil op zoek gaan naar een toekomstbestendige Sinterklaas, waarin iedereen zich kan vinden. Uit: I. Strouken, *Sinterklaas op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed*.

Representatieve Lijst hebben echter geen onaantastbaar status. De onwetendheid omtrent de immaterieel cultureel erfgoed-lijsten treft niet enkel de aanstootnemers, maar eveneens de media. Zij refereren pertinent naar de Werelderfgoedlijst, waar immaterieel cultureel erfgoed voor alle duidelijkheid niet kan worden opgeplaatst.

De reactie van de **traditiedragers** is meer duiding en contextualisering van hun immaterieel cultureel erfgoedelement omdat er misverstanden en vooroordelen bestaan, die na aanstoot in de pers terecht komen. Gezien de drie erfgoedelementen erkend zijn door de **erfgoedsector** en de klacht eveneens de aard van immaterieel cultureel erfgoed betreft, kruipt deze drie maal in zijn pen om de elementen te verdedigen. Hierbij sensibiliseren ze over de betekenis van de lijsten en wat immaterieel cultureel erfgoed is om zo de misverstanden rond deze lijst de wereld uit te helpen. Eveneens affirmeert men achter de erkenning te staan. Zowel op de redactie.be als via de website van FARO als het platform werden de immaterieel cultureel erfgoedelementen verdedigd door bijvoorbeeld Marc Jacobs of de expertisecentra. Ook de betrokken (lokale) erfgoedcellen droegen hun steentje bij. Bij Aalst Carnaval werd aan de hand van wetenschappelijke artikels meer duiding bij het onderwerp gegeven.³⁵⁸

Een derde opmerking is dat ook de rol van de **media** in acht moet worden genomen. Men vergroot de situatie gemakkelijk uit omdat de naam 'UNESCO' er bij betrokken is. Zo merkt Filip Santens op, dat er in de ogen van de vinkenzetten eigenlijk geen echte controverse was. Men kende het standpunt van de vogelbescherming al, maar de kranten hebben dit extra uitvergroot.³⁵⁹

Controverse alvorens men op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed stond

De meeste controverses deden zich voor alvorens het erfgoedelement op de Inventaris stond. Dit was het geval bij Houtem Jaarmarkt, de Krakelingen en Tonnekensbrand, het vinkenzetten, de valkerij en Waregem Koerse. Eens ze op de Inventaris stonden, werd er niet meer specifiek aanstoot aan deze elementen genomen.

Alvorens men het initiatief nam om met een aanvraagdossier te beginnen, had het element al een **verandering ondergaan**. Er was reeds naar een oplossing van het probleem gezocht, al dan niet in samenwerking met de tegenspeler. De grootste controverse was al achter de rug toen het erfgoedbeleid werd uitgetekend en de lijst in het leven werd geroepen. Beide partijen waren tot een vreedzame co-existentie gekomen. Hierdoor hadden de aanstootnemers dan ook geen echte reden om te klagen na de plaatsing op de lijst. Dit vormde geen trigger om bepaalde zaken opnieuw te bekritisieren.

Een voorbeeld is de **visie van GAIA** ten opzicht van de Inventaris. Michel Vandenbosch zegt neutraal te staan ten opzichte van dit lijstensysteem. Wel vindt hij dat van de drie elementen die GAIA in het verleden betwistte, er maar eentje echt aanspraak maakt op het label, namelijk Houtem Jaarmarkt. Michel

³⁵⁸ R. De Mey, "Les conséquences", pp. 284-286.

³⁵⁹ F. Santens, *Interview*.

Vandenbosch is van oordeel dat de commissie voor immaterieel cultureel erfgoed de mening van dierenrechtenorganisaties als GAIA zou moeten raadplegen. Pas na hun goedkeuring, zou een element met dieren op de lijst kunnen worden geplaatst. In een SWOT-analyse van GAIA kunnen er zowel een *opportunity* als een *threat* onderscheiden worden.

Het 'gevaar' dat GAIA in de erkenning ziet, is dat het een argument zou geven aan de actoren achter een dieronvriendelijke traditie om dit aspect in stand te houden. Als voorbeeld geeft Michel Vandenbosch in een interview het Krakelingenfeest en Tonnekensbrand.

Echter ziet hij ook 'mogelijkheden' in de lijsten. Zo voorziet hij extra aandacht voor de immaterieel cultureel erfgoedelementen dankzij de plaatsing op een lijst. Hij gaat er van uit dat de erfgoedgemeenschappen hun imago hoog willen houden en zo extra inspanningen zullen. Michel Vandenbosch ziet Houtem Jaarmarkt als ultiem voorbeeld hierbij. En veronderstelt dat ze de veranderingen die zijn doorgevoerd dan ook willen behouden.

Dit laatste strookt met één van de doelen van het immaterieel cultureel erfgoedbeleid, namelijk dat erfgoedelementen als een voorbeeld voor elkaar kunnen dienen. Ook op het vlak van de omgang met controverses kunnen ze elkaar inspireren. De controverses kunnen hierbij als een soort **borgingsproces** worden beschouwd, waarbij nagedacht wordt over hoe het element naar de toekomst door te geven en levensvatbaar te houden. Dit laatste zijn processen die door de beleidsmakers gestimuleerd worden. Maar, zoals hier duidelijk is, zich ook automatisch voordoen. Daarnaast moet er ook op gewezen worden dat de commissie de controverses niet negeert bij de aanvraag. Zoals reeds vermeld spoort men in verschillende gevallen aan maatschappelijk relevante discussies te voeren.

3.3 Besluit

Wat betekent 'controversieel immaterieel cultureel erfgoed' in de praktijk in Vlaanderen?

Aan de hand van de definitie konden zeven elementen onderscheiden worden die in het verleden aan controverse onderhevig waren of nog steeds zijn. Deze zeven elementen horen allemaal thuis onder twee domeinen: 'sociale gewoonten, rituelen en feestelijke gebeurtenissen' en 'kennis en praktijken over de natuur en het universum'.

Algemeen kan gesteld worden dat gewijzigde ethische waarden, meer bepaald mensen- of dierenrechten, gedurende de laatste eeuw, de basis achter de controverse vormen. Traditiedragers worden geconfronteerd met een diepere discriminatoire betekenis van hun immaterieel cultureel erfgoed, dat voorheen onschuldig leek. Men hecht zelf een andere betekenis aan dit gebruik of traditie.

Een verschillende perceptie of connotatie is de dieperliggende oorzaak. Dit maakt de controverses rond immaterieel cultureel erfgoed net zo ingewikkeld en complex. Alles draait om waardeschepping, er bestaat geen juist of fout. Wat weegt zwaarder door, culturele aspecten of 'internationale' normen en waarden? ³⁶⁰ Dit hangt af waar men op dat moment op die plaats in de samenleving meer of minder belang aan hecht. Onderzoek naar zowel de sociale component als het ontstaan en de context van het immaterieel cultureel erfgoed is dan ook onontbeerlijk.

Het interessante aan deze controverses is dat ze evoluties in de maatschappij (spanningen en tegenstellingen) weerspiegelen. De vraag is dan maar of deze controverses rond immaterieel cultureel erfgoed kunnen verdwijnen, zolang deze spanningen in de maatschappij bestaan.

Er zijn dus heel wat gelijkenissen te trekken tussen de controversiële immaterieel cultureel erfgoedelementen op de Inventaris, maar tegelijkertijd zijn er heel wat verschillen. In dit besluit wordt nog eens alles kort op een rijtje gezet.

De controverses in grote lijnen

Elke controverse verliep telkens op een eigen manier. Toch kan er een rode draad getrokken worden.

Elk van de controverses bestond uit **twee partijen**, de voor- en de tegenstanders van een (bepaald aspect van) het immaterieel cultureel erfgoedelement. De antagonisten klagen een bepaald aspect of een geheel immaterieel cultureel erfgoedelement aan. In navolging van Bronner kan hier gesteld worden dat er geen akkoord is omwille van **ethische redenen**. Bij Waregem Koerse, Houtem Jaarmarkt, het Krakelingen en Tonnekensbrandfeest, de valkerij en het vinkenzetten, was de aanklacht dat de behandeling van dieren

³⁶⁰ En het is allemaal nog veel complexer. Want in welke mate zijn mensen- en dierenrechten dan wel internationaal dan wel Westers? Om deze reden was er naar aanleiding van de Conventie discussie over het aan bod komen van zowel mensen- als dierenrechten.

binnen de traditie niet zou stroken met huidige dierenwelzijnsnormen. Bij Aalst Carnaval en Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken zouden er racistische elementen in het spel zijn (geweest). Bij alle voorbeelden wordt dit onmiddellijk opgepikt door de media, waardoor ‘het grote publiek’ ook een standpunt kan/ zal innemen.

De traditiedragers laten zich niet onbetuigd en ageren tegen de aanstootnemers. De kritiek is **extern**, van buiten de erfgoedgemeenschap. Dit zorgt in eerste instantie voor een harde reactie. Algemeen kunnen er **twee verlopen** van de omgang met de ‘kritiek’ worden vastgesteld. Enerzijds probeert men tot een **consensus** en overleg te komen, waarbij beide partijen water bij de wijn doen en samen aan de controversiële punten werken (vb. Houtem Jaarmarkt en Waregem Koerse). Anderzijds gaat men geen samenwerking aan en zal men de tegenargumenten ontkrachten (vb. vinkenzetten of valkerij) en daarbij de eigen traditie verduidelijken en contextualiseren (vb. Zwarte Piet, Aalst Carnaval of het visjesdrinken voor de krakelingenworp). De controversie kan dan afnemen (vb. vinkenzetten, valkerij, Zwarte Piet of Aalst Carnaval). Of net toenemen waarbij de **harde opstelling** met de tegenpartij blijft (cf. visjesdrinken).

De controverses werden geanalyseerd aan de hand van verschillende categorieën. Het is kort door de bocht om de elementen in dergelijke algemene categorieën te vatten. Elkeen kent immers zijn eigen verloop en context. Toch werd dit gedaan omdat er opvallende overeenkomsten zijn en er gelijkaardige conclusies kunnen getrokken worden.

“Het is traditie, we hebben het altijd al zo gedaan”, is iets wat slechts sporadisch naar boven komt bijvoorbeeld bij de Zwarte Piet-kwestie. Diegenen die het element indienden bij Kunsten en Erfgoed, dragen deze argumentatie echter niet uit. Zij zijn er zich van **bewust dat de maatschappij verandert** en dat ook het immaterieel cultureel erfgoed zich daar op zijn manier aan aanpast. Wanneer iemand dit argument gebruikt is het eerder uit onwetendheid over de aard van immaterieel cultureel erfgoed. Het is echter aan de indieners van de dossiers en de erfgoedsector om hierover te sensibiliseren.

Gelijkenissen en verschillen

Bij de analyses van de controverses werden een viertal actoren onderscheiden. De twee belangrijkste zijn natuurlijk de voor- en de tegenstanders. Daarnaast speelden ook de media en het bredere erfgoedveld een belangrijke rol. Hierbij kunnen een aantal opmerkingen worden gegeven.

Er werd vanuit gegaan dat de **erfgoedgemeenschap** van het immaterieel cultureel erfgoedelement zelf achter de gebruiken van de traditie staat. Wel wil dit niet zeggen dat men het immaterieel cultureel erfgoed nadrukkelijk in deze vorm wil behouden.

In het onderzoek naar de geschiedenis van de zeven immaterieel cultureel erfgoedelementen viel op dat deze allemaal een sterke evolutie hebben door gemaakt, allemaal zien ze er anders uit dan ongeveer honderd jaar geleden. Dit kadert in het UNESCO-idee, waarbij immaterieel cultureel erfgoed dynamisch is. Uit de interviews, vragenlijsten en documenten, bleek dat de (vertegenwoordigers van de) erfgoedgemeenschap hier goed van op de hoogte zijn. Zij argumenteren dat elk immaterieel cultureel

erfgoed zich aanpast aan de heersende maatschappelijke omstandigheden, waarbij de kern, de eigenheid, van het immaterieel cultureel erfgoedelement bewaard blijft. Uit de controverses kon wel afgeleid worden dat immaterieel cultureel erfgoed wel degelijk evolueert, maar dat hier een soort van vertraging op zit. Controverses kunnen soms zorgen voor een versnelling van deze processen. Er volgt een grondige reflectie en op deze manier houdt de controverse dus wel degelijk voordelen in.³⁶¹ Het is relevant dat men het eigen immaterieel cultureel erfgoed in vraag kan stellen - zonder dat hier geraakt wordt aan de essentie - om het zo kansen te geven voor de toekomst. Bij controverses rond dieren vloeit er opvallend een meer directe aanpassing van de immaterieel cultureel erfgoedelementen uit. Er was dus bij verschillende elementen een draagvlak binnen de erfgoedgemeenschap voor verandering (al was de eerste reactie een harde opstelling). Dit wijst er op dat er binnen de erfgoedgemeenschap de heersende opinies veranderd waren. De controverse zorgt voor de bewustmaking hiervan.

De controverse wordt in geen van de gevallen echt genegeerd. Zo passen ze in de rol van voorbeeldfunctie die de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed voor ogen houdt. Bij elk van de elementen probeert men te werken aan de controversiële punten, waarbij elk zijn eigen omgang heeft met de controverse. Al is dit maar door de historiek, symboliek of sociale betekenis te verklaren.

Uit de controverses kwam ook naar boven dat enkelingen kunnen zorgen voor een smet op het imago van de hele erfgoedgemeenschap. Hierin spelen de lijsten ook een belang door de visie van het gros van de erfgoedgemeenschap uit te dragen.

Bij alle controverses zijn de **tegenstanders** een externe groep of individu. In sommige gevallen, zoals Zwarte Piet bijvoorbeeld, zorgt dit ervoor dat ook een deel van de eigen erfgoedgemeenschap het immaterieel cultureel erfgoed in vraag zal stellen.

Afhankelijk van mensen- of dierenrechten kan de ene groep duidelijker worden afgebakend dan de andere. Een meer klare lijn kan getrokken worden bij de controverses rond elementen met dieren. Hierbij neemt een bepaalde dierenwelzijnsorganisatie het voortouw. In het geval van Zwarte Piet en de carnavalsgroep Eftepië in Aalst is er één stem die luid roept, en voor een politisering tussen twee groepen zorgt.

Een kenmerk dat hierboven gedefinieerd werd van controverses is het publieke aspect er van. De **media** spelen dan ook een erg belangrijke rol hierin. Zij zijn diegenen die ervoor zorgen hoeveel aandacht een bepaalde controverse krijgt en kunnen zelfs zorgen voor de instandhouding er van. Alle vertegenwoordigers van de elementen geven aan dat sensatie van de media een erg belangrijke rol speelt in de controverse. In bepaalde gevallen wordt de culturele context compleet genegeerd en kent men het eigenlijke karakter van immaterieel cultureel erfgoed niet, of wordt dit onvoldoende geduid. Vaak geeft men tendentieuze informatie die kan aanzetten tot mobilisatie (van zowel de voor- als de tegenpartij).

³⁶¹ De controverses geven op deze manier veranderingen in de samenleving weer. Men kan natuurlijk niet weten hoe deze elementen zouden geëvolueerd zijn, was er geen polemiek geweest, maar theoretisch gezien zouden deze elementen zich hebben aangepast –al dan niet bewust- om te kunnen overleven naar de toekomst toe.

Media worden eveneens door de aanstootnemers gebruikt om kritieken op te blazen. Meestal gebeurt dit via de bekende, nationale media, maar ook alternatieve media mengen zich. Het is opvallend dat deze gemakkelijk hebben toegang tot de media.

Een actieve rol is pas weggelegd voor de **erfgoedsector** wanneer de controverse zich voordeed eens het element zich op de Inventaris stond. Hierbij zullen ze dan voornamelijk sensibiliseren naar de aard van erfgoed naar de buitenwereld toe. De rol van het bredere erfgoedveld, wordt meer uitgewerkt in deel drie.

Maatschappelijke achtergrond

De theorie van Bronner die stelt dat maatschappelijke verandering de achtergrond van controverses in het erfgoedveld zijn, werd hier als theoretisch kader gehanteerd.

Niet alleen in het verloop, maar ook in deze achtergrond en drijfveren van de verschillende partijen zijn een aantal algemeenheden vast te stellen. De besproken controverses deden zich de laatste decennia voor. Niet alleen op materieel vlak, maar ook vanuit een **ideologisch** standpunt is de samenleving sterk veranderd. Zo kwamen er vanaf de jaren 60 allerlei nieuwe sociale bewegingen op. Deze zetten zich in voor thema's als vrede, anti-racisme, het milieu, dierenrechten of de vrouw.³⁶² Deze ideeën werden steeds meer een gemeengoed. Een tweede verandering die een impact op gebruiken en rituelen had/ heeft is de **globaliserende samenleving**. Zo leven we vandaag in een multiculturele samenleving, waar verschillende culturen samenkomen.

Tegenstanders van een immaterieel cultureel erfgoedelement nemen aanstoot omwille van deze veranderde normen en waarden. De multiculturele samenleving zorgt er deels mee voor dat dit naar boven komt.

De redenering achter het conflict is dat men het immaterieel cultureel erfgoedelement vanuit een ander perspectief bekijkt. Voor de **traditiedragers** blijft de traditie echter van belang en kan deze niet zomaar verdwijnen. Het immaterieel cultureel erfgoed krijgt een symbolische betekenis en zorgt voor een identiteit.

Dit kan ook gelinkt worden aan de globalisering die voor een culturele convergentie zorgt. Deze convergentie is geen eenzijdig proces: het gevolg is dat men op zoek zal gaan naar de eigen culturele identiteit. Een culturele divergentie als reactie dus. Men hecht zich vast aan deze cultuur, en wil dus niet dat hier extern iets aan veranderd wordt. Op deze manier kunnen **alle tradities of immaterieel cultureel erfgoed dus als controversieel gezien** worden. Er zullen steeds facetten zijn, waar externen zich niet in kunnen vinden. In bepaalde situaties wordt deze groep dan zo groot dat de bom tot ontploffing kan komen en er een controverse ontstaat.

³⁶² J. Verhulst, "Sociale bewegingen in vogelvlucht" In: *Perspectief*, 2 (2006), 4, pp. 6-7.

Nuancering van de controverses

Een belangrijke nuancering is dat de controverses in principe vrij klein zijn wanneer we dit vergelijken met casussen in het buitenland zoals het stierenvechten of de Weense bals. Er gaat heel wat media-aandacht naartoe die vaak sensationeel is. Maar relatief gezien valt deze nog mee. De controverse krijgt aandacht, maar blijft beperkt tot de twee actoren, de traditiedragers zelf en diegenen die aanstoot nemen. Deze laatste groep is in alle gevallen slechts een kleine groep van militanten. De controverses dringen niet door in de hele samenleving die bijgevolg dan ook niet 'verscheurd' wordt in twee groepen.

Deel 3 Het beleid vs. controversieel immaterieel cultureel erfgoed

In dit laatste deel worden de controverses rond immaterieel cultureel erfgoed terug gekoppeld naar het beleid hieromtrent. Er wordt gekeken in welke mate het beleid van Kunsten en Erfgoed een invloed uitoefent op het verloop van de controverse. Daarnaast wordt het beleid op een kritische manier getoetst aan de hand van de controversiële elementen. Er wordt gekeken naar de **doelstellingen** van dit beleid en in welke mate men er in slaagt dit om te zetten in de **praktijk**. Er worden via deze casussen vragen gesteld bij de haalbaarheid van zowel het UNESCO- als het Vlaamse beleid. Maar eveneens worden aan de hand van deze controverses ook de sterktes van het beleid onderschreven. Finaal worden een aantal suggesties met betrekking tot het beleid meegegeven.

Hoofdstuk 1 De doelstellingen van de Conventie en het beleid

Een eerste facet van het erfgoedbeleid is het **borgingsproces**. Hieruit komt naar voren dat de **erfgoedgemeenschap** de verantwoordelijkheid draagt over het beheer en het behoud haar eigen erfgoedelement. De erfgoedsector neemt de rol van ondersteuning op zich. Bij het borgingsproces ligt eveneens de nadruk op de **dynamische** component van immaterieel cultureel erfgoed. Een toekomstgerichte benaderingswijze waarbij men geen musealisering nastreeft, maar de levensvatbaarheid wil vergroten.

Een tweede aspect van het beleid is de **Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed** en de **Representatieve Lijst Van Immaterieel Cultureel Erfgoed Van De Mensheid** als opvolger. Het doel hiervan is de **zichtbaarheid** van het immaterieel cultureel erfgoed vergroten. Deze oplijsting zou ook een aantal andere voordelen moeten inhouden. Zo krijgen de elementen op de lijst een **voorbeeldfunctie** waardoor anderen zich kunnen inspireren en er uitwisseling van ervaringen kan zijn.

Niet onbelangrijk is dat UNESCO immaterieel erfgoed ook ziet als iets van een onschatbare rol om mensen dichter bij elkaar te brengen en de **uitwisseling en het begrip** tussen hen te verzekeren. Controverses tonen echter aan dat dit niet altijd het geval is.

Hoofdstuk 2 Analyse van het beleid

2.1 De definitie

De definitie van immaterieel cultureel erfgoed is heel vaag en ruim. Op het eerste zicht denken we met immaterieel cultureel erfgoed denken we vrij snel aan ‘traditionele cultuur’. De definitie op zich behelst echter een breder spectrum aan activiteiten, waardoor zowat alles kan erfgoed worden eens een groep er een belang aan hecht. De vraag is natuurlijk in welke mate iets als erfgoed kan beschouwd worden en hoe ver men hierin kan in gaan. Toen bijvoorbeeld de Belgische Frietkotcultuur erkend werd, deden verschillende kranten hier schamper over met de vraag “wat men nog allemaal tot erfgoed kon benoemen”.

2.2 Het borgingsproces

Reflectie via borgen

Een belangrijk aspect van het borgingsproces is een bewustere omgang met het eigen immaterieel cultureel erfgoed. Nadenken over erfgoed om het zo een toekomstperspectief te bieden. Uit de casussen bleek dat ook **controverses** hier kunnen toe **bijdragen**. Door de confrontatie met een ander standpunt werden alle elementen verplicht na te denken over een constructieve en eigentijdse oplossing om het erfgoed zo te kunnen doorgeven aan de toekomstige generaties. Dit staat buiten het eigenlijke beleid, maar deze casussen spelen zo wel in op de visie tegenover immaterieel cultureel erfgoed van de Vlaamse Overheid.

In de **aanvraagdossiers** komt dit controversiële aspect slechts weinig aan bod. De controverses die zich voordeden alvorens het erfgoedelement op de Inventaris terecht kwam, werden letterlijk slechts bij drie dossiers vermeld: het Krakelingenfeest bij de indiening voor de Representatieve Lijst ³⁶³, in het dossier van het vinkenzetten en ook bij de valkerij voor de Inventaris. ³⁶⁴ Houtem Jaarmarkt en Waregem Koerse vermeldden dit niet. ³⁶⁵ Daarnaast zijn er nog elementen zoals Aalst Carnaval en de Sinterklaastraditie, waar de echte controverse zich nog moest voordoen. ³⁶⁶ Bij het indienen van het dossier is men zich van geen kwaad bewust en wordt dit aspect dan ook niet vermeld.

³⁶³ Dit werd gedaan op aanraden van FARO-directeur Marc Jacobs om proactieve redenen. Ook UNESCO had geen probleem met het drinken van de visjes. UNESCO, *Nomination File No. 00401 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity*, 2010.

³⁶⁴ Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Vinkenzetten*, 2013. en Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Valkerij*, 2009.

³⁶⁵ Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Waregem Koerse*, 2013. en Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Houtem Jaarmarkt*, 2008.

³⁶⁶ Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken*, 2009. en Kunsten en erfgoed, *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Aalst Carnaval*, 2008.

De reden hiervoor zou kunnen zijn dat de **vragen** in het aanvraagdossier hier iets te weinig op inspelen. Er wordt veel naar concrete acties gevraagd, maar niet gepeild naar welke aspecten een invloed zouden kunnen hebben op de levensvatbaarheid van een element.

De erfgoedgemeenschap

Aanpak van onderuit

De aanpak die UNESCO en zo ook de Vlaamse overheid hanteert, is een benadering van onder naar boven waarbij de erfgoedgemeenschappen centraal staan. Zij hebben de **eindverantwoordelijkheid** over het selectie- en *safeguarding*proces van hun erfgoedelement.

Dit laatste betekent bijgevolg dat ze voor zichzelf instaan wanneer er zich een controverser voordoeft. Uit de analyse van de zeven casussen bleek dat de praktijk voldoet aan dit principe. Bij elk van de erfgoedelementen verdedigden vertegenwoordigers van de erfgoedgemeenschap zich zelf of zochten ze zelf naar een oplossing van het gestelde probleem. De erfgoedsector trad niet op als woordvoerder in de discussies. Dit is eigenlijk een **logische** ontwikkeling, aangezien de erfgoedgemeenschappen altijd voor zichzelf hebben moeten instaan. In vier van de zeven gevallen deed de controverser zich voor alvorens er een concreet immaterieel cultureel erfgoedbeleid was en de elementen op de Inventaris stonden. Er was zelfs niemand die voor hun verdediging kon instaan. Bij de andere drie gevallen lieten ook vertegenwoordigers van de erfgoedgemeenschappen van de vinkensport en Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken zelf hun stem laten horen. Zoals werd aangegeven, bood ook de erfgoedsector extra uitleg. Bij het controverser naar aanleiding rond Eftipië bij Aalst Carnaval was het niet de erfgoedgemeenschap die het weerwoord nam, maar de minister van Cultuur, omwille van het feit dat “de stad niet officieel op de hoogte was gebracht van de aanklacht”.³⁶⁷

Wie is de erfgoedgemeenschap?

De omschrijving van de erfgoedgemeenschap is **erg vaag en ruim** in de definitie:

“een cultureel-erfgoedgemeenschap is een gemeenschap die bestaat uit organisaties en/ of individuele personen die een bijzondere waarde hechten aan het cultureel erfgoed of specifieke aspecten ervan, en die het culturele erfgoed of aspecten ervan door publieke actie wil behouden en doorgeven aan toekomstige generaties”.³⁶⁸

Uit het onderzoek viel op hoe **moeilijk** de erfgoedgemeenschap te definiëren is. In theorie is dit iedereen die deelneemt aan het immaterieel cultureel erfgoed of er zelfs nog maar een belangrijke waarde aan toekent. Een voorbeeld van deze complexiteit is Houtem Jaarmarkt, er zijn de inwoners van Sint-Lievens-Houtem, de veehandelaars, andere marktkramers (soms zelfs van het buitenland), bezoekers van andere dorpen. In praktijk bleek het bijgevolg onmogelijk te zijn om de mening van al deze traditiedragers te weten te komen

³⁶⁷ R. Lievens, “SS-VA'ers blijven beroeren” In: *Het Laatste Nieuws*, 22.02.2013, p. 21.

³⁶⁸ Kunsten en Erfgoed, *Erfgoeddecreet 2012*.

inzake de controversie. Daarom werd (bij de analyse) de visie van de bevoegde actoren bekeken. Zij zijn ook diegenen die verantwoordelijk zijn voor het erfgoedstatuut.

Praktisch gezien kan niet de hele gemeenschap een element indienen voor de Inventaris. Dit wordt gedaan door **verenigingen of organisaties** die zich samen met hun partners engageren om hun immaterieel cultureel erfgoed voor te dragen voor zowel de nationale als de UNESCO inventaris. Zij zijn ook diegenen die plannen ontwikkelen om het element te borgen. Wanneer er zich een probleem stelt, zijn zij ook de aanspreekpunten voor de hele gemeenschap.³⁶⁹

Op dit punt kunnen vragen gesteld worden bij de definitie. Deze gaat er namelijk van uit van een consensus binnen de erfgoedgemeenschap. Zeker in gevoelige ethische kwesties, waarbij meningen gemakkelijk uit elkaar kunnen lopen, komt deze **problematiek** naar boven. De vraag kan gesteld worden of deze individuen of verenigen kunnen spreken voor de hele gemeenschap. Dit heeft vooral betrekking op het geval van **Zwarte Piet**. De erfgoedgemeenschap is hier erg groot. Daarnaast zijn er nog verschillende lokale varianten van de Sinterklaas- en Sint-Maartentradities, er is geen uniformiteit binnen dit immaterieel cultureel erfgoedelement. Diegenen die het dossier hebben ingediend, verrichten onderzoek naar het element, richten cursussen in en organiseren vele andere zaken, maar hun bestaan is geen noodzaak voor het overleven van de traditie. Bij de polemiek in 2013 kwam de pers bijvoorbeeld vaak terecht bij het Sint-Nikolaasgenootschap. De vraag rijst echter in welke mate zij borg staan voor ieder individu die Sinterklaas of Sint-Maarten viert. Bij de **andere controversiële erfgoedelementen** was dit minder problematisch. De vinkeniers en de valkeniers zijn lid van een koepelfederatie. Waregem Koerse, het Krakelingenfeest, Aalst Carnaval en Houtem Jaarmarkt zijn evenementen met een organistiecomité of coördinator. Er kan gemakkelijk een overleg worden ingelast. Bij een controversie is het mogelijk dat bepaalde personen niet akkoord gaan, bijvoorbeeld op Houtem Jaarmarkt kan een veehandelaar niet blij zijn met de strengere wetten of een bezoeker kan denken “was het maar zoals vroeger”. Maar uiteindelijk bepalen de organisatoren hoe dan ook de praktische uitwerking. Consensus binnen een erfgoedgemeenschap zal in die zin niet noodzakelijk unaniem zijn.

De erfgoedsector

De erfgoedgemeenschap draagt de verantwoordelijkheid over haar eigen erfgoed, maar staat hierin dankzij het immaterieel cultureel erfgoedbeleid niet alleen. De erfgoedsector moet zorgen voor ondersteuning, waarbij ze de erfgoedgemeenschap met raad en daad kan bijstaan. Daarnaast is hun functie sensibiliseren, educatie of zorgen voor bewustwording. Albert van der Zeijden noemt ze *cultural brokers* die een brug slaan tussen erfgoed en de samenleving.³⁷⁰

³⁶⁹ Opvallend is dat bij vele controversiële gevallen de pers zelf toenadering zoekt tot de ‘verantwoordelijke van de erfgoedgemeenschap’. Dit kunnen bijvoorbeeld burgemeesters zijn, voorzitters van verenigingen die het element hebben ingediend en hun partners of coördinatoren van de evenementen.

³⁷⁰ A. van der Zeijden, “Dilemma’s en vraagpunten tot immaterieel cultureel erfgoed: het voorbeeld Allerzielen. Reflecties van een cultural broker” In: *Volkskunde*, 113 (2012), 3, pp. 343-359.

Een erg grote rol heeft de erfgoedsector nog niet moeten spelen bij controverses. Slechts drie controverses deden zich voor nadat het element op de Inventaris was geplaatst. De rol van de erfgoedsector bestond voornamelijk uit het verdedigen van de positie op de Inventaris of Representatieve Lijst van het erfgoedelement en het verklaren van het erfgoedbeleid. In praktijk gebeurde dit door bijvoorbeeld opiniestukken van belangrijke personen uit het erfgoedveld zoals Marc Jacobs of toelichtingen op het platform. Eveneens werd de pers te woord gestaan, wanneer deze om commentaar op de situatie vroegen.

Daarnaast wordt er eveneens onderzoek verricht naar de verschillende elementen. Hier spelen voornamelijk de expertisecentra een rol. Zo deed expertisecel LECA bijvoorbeeld onderzoek naar de Sint-Maarten- en Sinterklaastraditie.³⁷¹ Daarnaast kunnen deze projecten opzetten en begeleiden. Ze gaan op een (pro)actieve manier te werk door het mee organiseren van studiedagen. Er wordt aangemoedigd om een debat op poten te zetten.

Dynamiek

Wetenschappers stelden zich aanvankelijk **vrij kritisch** op bij het nut van erfgoedzorg. Naar aanleiding van de Conventie vonden velen bijvoorbeeld dat dit in tegenspraak zou zijn met het dynamische karakter van cultuur.³⁷² Eén van de kritieken die tegen de Conventie weerklonk was dat de dynamische component niet in praktijk kan worden omgezet. Zo geeft Knockel aan dat de Conventie de start is tot een proces van vererfgoedisering³⁷³ en op zijn beurt zou leiden tot musealisering.

Bij het bekijken van de **geschiedenis** van de elementen – die erg goed gedocumenteerd werd via het platform - kwam naar voor dat een groot aantal aspecten van de tradities pas recent waren ontstaan. Zo bestaat bijvoorbeeld Zwarte Piet nog maar sinds de 19^e eeuw, terwijl de Sinterklaastraditie veel ouder is. De stoet die vandaag zo centraal staat nog maar sinds de jaren 60 deel uit van het Krakelingen- en Tonnekensbrandfeest. Dit gaat op voor de zeven immaterieel cultureel erfgoedelementen. Deze nieuw toegevoegde aspecten kunnen ‘invented traditions’ worden genoemd. Dit begrip komt van Eric Hobsbawn en Terence Ranger die besloten dat tradities niet altijd zo oud zijn als ze laten uitschijnen. Deze recent toegevoegde onderdelen doen echter geen afbreuk aan het immaterieel cultureel erfgoedelement. Het past in dit idee van UNESCO waarbij immaterieel cultureel erfgoed geen statisch gegeven is.

Hierboven werd geschetst dat maar een **deel van de erfgoedgemeenschap** verantwoordelijk is voor het indienen en opvolgen van een dossier bij Kunsten en Erfgoed. Zij zijn goed op de hoogte van het immaterieel cultureel erfgoedbeleid. Het is niet realistisch dat iedereen in de gemeenschap dit zou zijn. “Het is traditie, men moet er afblijven” is iets wat soms in het betoog van deze laatste verschijnt en waaruit deze onwetendheid blijkt. Sensibiliseren naar hen toe, zowel door de vertegenwoordigers van het

³⁷¹ LECA, *Hoor wie klopt daar Kind'ren. Rapport enquête geversheiligen anno 2012*, In: http://www.lecavzw.be/sites/default/files/wysiwyg/nieuws/geversheiligen_anno_2012_rapport.pdf, geraadpleegd op 23.03.2014.

³⁷² A. van der Zeijden, “De politiek van immaterieel erfgoed: een besprekingsartikel.”, p. 370.

³⁷³ R. De Mey, “Aalst Carnaval. Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid”, In: *Tijd-Schrift*, 1 (2011), pp. 1, 17-26. en A. van der Zeijden, “Dilemma’s en vraagpunten tot immaterieel cultureel erfgoed”, pp. 343-359.

erfgoedelement als de erfgoedsector, is dus de boodschap.³⁷⁴ Bij de vertegenwoordigers in de interviews kwam het dynamisch aspect van het immaterieel cultureel erfgoedelement steeds naar voren. Men gaat er hierbij van uit dat bij het doorgeven naar de volgende generaties de kern steeds behouden blijft, maar er niet iets is als een authentieke variant bestaat. Zoals reeds gezegd kunnen controverses, zowel op proactieve wijze als achteraf, een onderdeel uitmaken van dit proces.

Het is moeilijk om uitspraken te doen over hoe dit dynamisch aspect uit de definitie **praktisch** wordt geïmplementeerd, gezien de Inventaris nog maar sinds 2008 bestaat. De recente controverses geven alvast aan dat de immaterieel cultureel erfgoedelementen nog steeds leven. De discussies die eruit volgen geven aan dat er nog geen musealisering op komt is.

Een vraag die nog gesteld kan worden is of er geen paradox schuilt in de oplijsting van een bepaald gegeven op deze Inventaris en de Representatieve Lijst en het dynamisch aspect ervan. Kan een lijst een dynamiek weergeven? Het hoeft zeker **geen tegenstelling** te zijn. Men is zich erg bewust van de evolutieve component. De besproken elementen hebben telkens een andere verschijningsvorm. Ze zijn nooit hetzelfde. Men moet dit ook documenteren.³⁷⁵ Maar ook vandaag kan men inspelen op het dynamisch concept. Door gebruik te maken van een interactief platform en voortgangsverslagen, worden alle veranderingen en acties bijgehouden.

2.3 De Inventaris en de Representatieve Lijst

Kritische analyse

Geen inhoudelijke criteria

In deel één werd de procedure uiteengezet hoe een element op de Inventaris en de Representatieve Lijst zich kan vestigen. Men moet voldoen aan vijf criteria die aansluiten bij de geest van de UNESCO-Conventie. Opvallend hierbij is dat er geen criteria zijn die verband houden met de inhoudelijke kwaliteit van een element. Het **enige criterium** van de vijf dat hier onrechtstreeks in verband mee staat, is dat een element moet voldoen aan de definitie zoals die is opgenomen in de visienota. Deze verwijst naar de UNESCO-conventie, waardoor **mensenrechten** ook in het Vlaamse beleid terecht komen. Ook naar het milieu wordt via 'duurzame ontwikkeling' verwezen. Dierenrechten echter komen hier niet aan bod, waardoor hier voor een plaats op de Vlaamse Inventaris dan ook geen expliciet rekening mee moet worden gehouden. Een opname op de Inventaris spreekt zich bijgevolg niet uit over de waarde van het element van immaterieel

³⁷⁴ Al kon uit de interviews en acties op het platform wel afgeleid worden dat dit door de vertegenwoordigers van de erfgoedelementen al vrij sterk gedaan werd/ wordt.

³⁷⁵ Albert van der Zeijden vindt dat er bij de UNESCO-conventie van 2003 te weinig aandacht was voor het historische gedeelte. Er worden enkel naar beschrijvingen gevraagd in de Conventie. Er wordt wel gevraagd naar de 'perceived origin', de vermeende oorsprong. Maar alles zou op deze manier te statisch blijven, het historisch debat is volgens hem belangrijk om er op te wijzen dat er in het verleden ook al een dynamiek aanwezig was. A. van der Zeijden, "De politiek van immaterieel erfgoed: een besprekingsartikel.", pp. 377-378. Dit was niet van toepassing op de zeven bestudeerde elementen die goed gedocumenteerd waren, maar men kan hier inderdaad misschien meer de aandacht op vestigen.

cultureel erfgoed, maar focust op de manier waarop de erfgoedgemeenschap ermee omgaat, meer bepaald het draagvlak en de zogenaamde kwaliteitsvolle aanpak op het vlak van de borging. Hetzelfde geldt voor een nominatie bij de Representatieve Lijst.

Soms worden dossiers bij de aanvraag afgekeurd door de commissie. Uit het bekijken van de beoordelingsverslagen hiervan en de voortgang bij de commissie bleek dat de **negatieve adviezen** vooral op het dossier zelf sloegen dat te vaag en onvoldoende gestoffeerd was. Een afwijzing op basis van inhoudelijke zaken was er (nog) niet. Uit mijn onderzoek blijkt dat bij positief geadviseerde dossiers men vaak de nadruk legt op 'uniciteit', 'gedragenheid', 'sterke traditie', 'relevantie' of 'academische verankering'. Bij de afgekeurde dossiers ontbreekt er meestal een 'erfgoedreflex' of moet de samenwerking met erfgoedinstellingen verduidelijkt worden.³⁷⁶ Ook bij de voortgangsverslagen ligt de nadruk op deze aspecten.³⁷⁷

De indieners van deze negatief beoordeelde dossiers krijgen **aanbevelingen** om de dossiers te herwerken en ze bij een volgende indiening opnieuw te kunnen voorleggen.³⁷⁸ De 'negatieve' adviezen worden door de commissie niet als 'negatief', maar als 'nog niet goed genoeg' gezien.³⁷⁹ De zeven bestudeerde elementen hier geraakten probleemloos op de Inventaris. Ook diegenen die hun dossier indienden op UNESCO-niveau werden zonder probleem aanvaard.³⁸⁰

Het beleid pragmatisch toegepast

Bij deze beoordelingen kunnen nog enkele opmerkingen worden gegeven. Opvallend is dat men (voornamelijk in de beginjaren) de criteria **niet altijd even erg streng en consequent** hanteerde. Zo komen bepaalde dossiers toch op de Inventaris terecht, ook al voldoen ze niet volledig aan de vooropgestelde criteria. Soms staat er letterlijk vermeld dat de dynamische component niet aanwezig is of het dossier te zwak is, en wordt het toch op de lijst geplaatst omwille van potentieel dat men in een element ziet.³⁸¹ Een voorbeeld van het feit dat men nogal mild is bij de selectie doet zich voor bij de allereerste beoordeling van de aanvraagdossiers in 2008. De commissie stelt zich de vraag of men niet gewoon alle aanvraagdossiers kan

³⁷⁶ Zie bijlage hiervoor.

³⁷⁷ Kunsten en Erfgoed, *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*, 2008-2013.

³⁷⁸ B. Anciaux, *Persmedeling. Bert Anciaux maakt kandidaten voor de unesco-lijst voor het representatief immaterieel cultureel erfgoed bekend. 30 september 2008*, In: <http://www.pdf-repo.com/pdf_1a/64fg1o39m951e25729.html>, geraadpleegd op 03.02.2014.

³⁷⁹ Dit impliceert dat dossiers later vaak opnieuw ingediend (kunnen) worden (In de tabel in de bijlage is terug te vinden hoeveel dossiers dit ook effectief doen). Dossiers die afgekeurd worden, worden meestal doorverwezen naar een expertisecentrum om hun dossiers meer te onderbouwen.

³⁸⁰ Kunsten en Erfgoed, *Verslagen beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*, 2008-2013.

³⁸¹ *Ibidem*, 2011.

goedkeuren. Dit omdat het anders zou kunnen uitschijnen dat men vanuit de erfgoedsector geen waarde zou hechten aan de ingediende immaterieel cultureel erfgoedelementen.³⁸²

De laatste jaren stellen we wel een **verstrenging** vast. In de beginjaren werden dossiers in hun algemeenheid bekeken en valt op dat er een vrij subjectieve beoordeling is. Logisch is dat men in het begin nog zoekende is. Tegenwoordig wordt elk element per criteria apart getoetst. Bij de nominatie voor de UNESCO-dossiers bij de Vlaamse commissie (wel met een andere verslaggever) valt ook op dat men iets strenger is. Originaliteit, voorbeeldwaarde en enthousiasme zijn hier ook belangrijk.³⁸³ Een verschil in strengheid is er ook bij de UNESCO-commissie en de Vlaamse commissie. Bij die eerste wordt elk criterium apart getoetst, in Vlaanderen ziet men het, zoals gezegd, al sneller door de vingers als er niet voldaan wordt aan één van de criteria. Per criterium wordt bij UNESCO telkens weergegeven hoeveel dossiers hieraan niet aan voldeden. De meeste elementen werden afgekeurd omdat ze niet voldeden aan de definitie van UNESCO voor immaterieel cultureel erfgoed (criterium 1). Dit zou interessant kunnen zijn, omdat het niet corresponderen met mensenrechten een achterliggende reden had kunnen zijn. Bij nader onderzoek bleek dat er echter geen gevallen waren waarbij deze geschaad werden. Motivatie was wel het ontbreken van de huidige sociale context, geen aandacht voor het doorgeven van het element, en gelijkaardige gevallen.³⁸⁴

Gevolgen

De criteria zijn dus niet op inhoudelijke criteria van het erfgoed gericht. Daarnaast neemt men ze niet altijd even sterk in acht. Ook al voldoet men niet aan alle criteria, toch worden dossiers goedgekeurd. Dat men geen oordeel velt over de inhoud van een element kan als **positief** worden ervaren. Erfgoed hangt samen met identiteit. De benadering ligt niet langer op het conserveren, maar op het identiteitsaspect en de beleving.³⁸⁵ Door laagdrempelige criteria staat het open voor iedereen, zoals eerder werd weergegeven.³⁸⁶

Er zijn echter ook wel enkele **complicaties** verbonden aan deze vrijblijvendheid. Zo bestaat de kans dat door een massa aan kandidaturen de lijst aan inflatie onderhevig wordt.

Daarnaast kan op basis van deze procedure zowat alles tot immaterieel cultureel erfgoed benoemd worden eens het een waarde heeft voor een bepaalde gemeenschap. Er wordt in de definitie geen onderscheid gemaakt tussen breed gedragen en eerder marginaal beleefde praktijken. Zo was men erg sceptisch was tegenover de nominatie van bijvoorbeeld de Belgische Frietkotcultuur.

Voor deze scriptie was de afwezigheid van inhoudelijke criteria een handicap om na te gaan of bepaalde groepen in de samenleving aanstoot nemen aan een erkend immaterieel cultureel erfgoedelement.

³⁸² Ibidem, 2008.

³⁸³ Zie bijlage. Ibidem, 2009-2013.

³⁸⁴ Intergovernmental committee for the safeguarding of the intangible cultural heritage, *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List, 2007-2013.*

³⁸⁵ A. van der Zeijden, "De politiek van immaterieel erfgoed: een besprekingsartikel.", p. 369.

³⁸⁶ Kunsten en Erfgoed, *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*, 2008.

De versnelde procedure van 2008

In 2008, het eerste jaar van de Inventaris, werd een versnelde procedure ingelast, waarbij de **criteria** als dusdanig **nog niet bestonden**. Er werd nagegaan of er een verband bestaat met de controverse rond de elementen. De elementen waarop dit specifiek betrekking heeft zijn Aalst Carnaval, het Krakelingen en Tonnekensbrandfeest en Houtem Jaarmarkt. Bij de laatste twee is er geen controverse meer geweest na de inventarisatie. Een relatie met controverse valt dus vanzelfsprekend niet te trekken. Echter ook bij de affaire van Aalst Carnaval viel dit niet te voorzien. De criteria waren in 2008 inderdaad minder streng afgelijnd. Maar deze staan niet in relatie tot op de controverse. Deze draaiden rond ethische aspecten, maar de criteria zijn er op dit vlak niet strenger op geworden, want ze hebben er geen betrekking op. Als de elementen het vandaag al moeilijker zouden hebben om op de lijst te geraken met het huidige beleid, dan zou dit gaan over het opstellen van generieke dossiers. Alle jaarmarkten of carnavals zouden bijvoorbeeld moeten samenwerken.

Ook mogen de **positieve aspecten** van deze snelle implementatie van de UNESCO-conventie niet vergeten worden. Vlaanderen speelt een voortrekkersrol met haar beleid, dit werd bijvoorbeeld duidelijk door de studiedag. Ook Kris Ulens die voor de nominatie voor Representatieve Lijst op internationaal niveau samenwerkte, gaf aan dat hij nergens anders dan in Vlaanderen zo'n goede ondersteuning zag.

Grotere zichtbaarheid

Te veel aandacht naar de lijsten

De controversiële erfgoedelementen slaagden alvast in één opzet van UNESCO en de Vlaamse Overheid, namelijk de zichtbaarheid van de elementen vergroten. De immaterieel cultureel erfgoedelementen stonden ook effectief meer **in de kijker**. Controverses rond de erfgoedelementen kunnen door de enen als een soort reclame beschouwd worden door de vele (media)aandacht die het krijgt. De erfgoedgemeenschappen zelf zien dit meestal alles behalve zo. Duidelijk werd al dat de aandacht zorgde voor een focus op een bepaald aspect van het element waardoor de diversiteit van de tradities verloren gaat. Wel staat dit opnieuw buiten het erfgoedbeleid. Slechts in twee (effectieve) gevallen, het vinkenzetten en Aalst Carnaval, is er een link met het lijstensysteem waardoor een element een pejoratieve bijklank kreeg.

Een ander negatief aspect dat schuilt in een lijstensysteem is dat er soms **te veel aandacht** naar toe gaat, zeker als er controverse rond bestaat. Het beleid van de overheid wil voornamelijk het borgen stimuleren, na opname op de Inventaris zou alles nog moeten beginnen. Men wil andere accenten leggen en zich niet blindstaren op de lijsten. De immaterieel cultureel erfgoedelementen een toekomst geven staat centraal. Het platform is daarvoor een ideaal middel. Hierop treft men niet enkel elementen van de Inventaris aan, maar eveneens herbergt het immaterieel cultureel erfgoed-praktijken die louter met borgen bezig zijn. Voornamelijk in de media focust men echter te veel op de Inventaris als voetstuk. De Inventaris mag dus een handig instrument zijn om de aanschouwelijkheid op te schroeven, maar zorgt er voor dat deze lijsten te centraal staan. Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed wordt gelijk gesteld aan de Inventaris. Zo werd

in de drie controverses die zich voltrokken nadat de elementen zich op de Inventaris bevonden ook expliciet naar deze lijst verwezen. De Inventaris zou een 'kaakslag' zijn voor andere individuen of organisaties. Het concept van 'een lijst' komt dus zo onder vuur te liggen.

Het echte **potentieel** van de UNESCO- conventie en het Vlaams beleid blijft zo buiten beeld. Deze hebben namelijk meer te bieden. Ten eerste heeft het **borgingsbeleid** erg veel in zich. Hierboven werden de vijf clusters waardoor men op een nog actievere manier inzet op het eigen immaterieel cultureel erfgoed beschreven. Een andere blik werpen op jarenlange gebruiken is nog maar één voorbeeld. Anderzijds zijn er **hulp- en samenwerkingsprogramma's** van UNESCO en Vlaanderen die onderbelicht blijven. Een voorbeeld is het UNESCO-Flanders Fund in Trust dat zal investeren in competentieopbouw en steun voor borgingprogramma's voor immaterieel cultureel erfgoed in diverse landen in Zuidelijk Afrika.³⁸⁷

Verkeerd lijstgebruik

Nog meer betreurenswaardig is dat men op een verkeerde manier geïnformeerd wordt, wanneer men in het oog van de storm komt te staan. Bij de controverses na de oplisting was er steeds sprake van '**werelderfgoed**'. Dit begrip is niet aan de UNESCO-conventie van 2003 verbonden, maar wel aan die van 1972.³⁸⁸ Mensen hangen er een soort van statussymbool aan vast dat deze lijst helemaal niet heeft. UNESCO heeft juist de term van 'meesterwerken' omgeruild voor een meer genuanceerd begrip, net omdat er zoveel tegenstanders waren. Het gaat niet om zaken van zagezegd universele waarde, die uniek en uitzonderlijk zijn, waarvoor de hele wereld verantwoordelijkheid opneemt, maar wel om een reeks van voorbeelden, zonder veel controle- of sanctiemogelijkheden.³⁸⁹ Het probleem is echter dat dit uitgebuit wordt door actie- en lobbygroepen om een eigen agenda in de media te brengen.³⁹⁰ "In de UNESCO-conventie van 2003 ontbreken heel bewust concepten als etniciteit of ras (of werelderfgoed) om dergelijk gebruik te vermijden, maar er worden blijkbaar achterpoortjes open geduwd." fulmineert FARO-directeur Marc Jacobs in relatie hier mee.³⁹¹ Niet alleen journalisten, maar ook het grote publiek wordt zo misleid.

Uitwisseling van ervaring en voorbeeldfunctie

Nog een ingrediënt van de Inventaris en het erfgoedplatform (3^e doelstelling) is de potentiële uitwisseling van ideeën en expertise die er kan zijn. Zo zouden elementen ook bij controverses een voorbeeld kunnen nemen aan hoe anderen hiermee omgingen. Als principe is deze uitwisseling een mooi ideaal. Men moet er dan ook naar blijven streven dit zoveel mogelijk in praktijk te implementeren. Het kader dat door Kunsten en

³⁸⁷ M. Jacobs, *UNESCO is formeel: Aalst Carnaval mag geen Werelderfgoed meer genoemd worden*, In: <<http://www.faronet.be/blogs/marc-jacobs/unesco-is-formeel-aalst-carnaval-mag-geen-werelderfgoed-meer-genoemd-0>>, geraadpleegd op 22.02.2014.

³⁸⁸ M. Jacobs, "Tot een beleid en werking rond 'immaterieel erfgoed'.", p. 5.

³⁸⁹ M. Jacobs, *UNESCO is formeel: Aalst Carnaval mag geen Werelderfgoed meer genoemd worden*.

³⁹⁰ Deze hebben dan nog eens een makkelijke toegang tot de media en culturele instellingen. A. van der Zeijden, "Van boerka tot Zwarte Piet", In: *Immaterieel Erfgoed*, 1 (2012), 2, pp. 19.

³⁹¹ M. Jacobs, *Zwarte Piet wordt misbruikt*, In:

<<http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.1760675>>, geraadpleegd op 22.02.2014.

Erfgoed door middel van het erfgoedbeleid wordt geboden, maakt de stap kleiner voor een immaterieel cultureel erfgoedelement om **contact** te krijgen met andere elementen of ervaringsdeskundigen in het erfgoedveld. Een praktische uitwerking van deze uitwisseling was de studiedag rond dieren die werd georganiseerd in september 2013.

Een ander voordeel is deze van '**voorbeeldfunctie**'. De kans is reëel dat de elementen meer 'hun best zullen doen'. Ze staan in de schijnwerpers en zullen de verworvenheden op vlak van mensenrechten en dierenrechten dan ook hoog in het vaandel willen houden. Men is trots op deze erkenning en men zal dan ook –al dan niet op proactieve wijze- kwaadwillige individuen binnen het immaterieel cultureel erfgoed trachten te elimineren of op z'n plaats zetten.

Hoofdstuk 3 Advies

3.1 Op naar een ethische code?

De vraag kan gesteld worden of er een culturele (deontologische) code aan het aanvraagdossier gekoppeld moet zijn en in welke mate men op basis hiervan elementen zou kunnen weren van de Inventaris. Na de uiteenzetting van de controverses valt echter op hoe **moeilijk** het zou zijn ethische criteria aan de aanvraaglijst toevoegen. Uit hoofdstuk drie van het tweede deel kon geconcludeerd worden dat de hele controverse draait rond waarden, percepties en interpretaties van de immaterieel cultureel erfgoedelementen. Afhankelijk vanuit welk perspectief men naar bepaalde aspecten van een immaterieel cultureel erfgoedelement kijkt of welke (wetenschappelijke) studies men kan aanbrengen worden, kan men argumenten voor en tegen aanbrengen. Er moet een evenwicht gevonden worden tussen beide standpunten. Er kan een ethische commissie ingesteld worden, maar waar ligt de grens? Een duidelijke lijn trekken van wat al dan niet door de beugel kan, lijkt heel erg moeilijk te zijn. De houding van Kunsten en Erfgoed is dus niet zomaar een lakse houding. We kunnen ons dus afvragen in welke mate er een deontologische code kan toegevoegd worden bij de aanvraagdossiers. De vraag is ook in welke mate Kunsten en Erfgoed zo'n criteria kan opstellen. Zijn deze niet per definitie subjectief?

Een eerste belangrijke leidraad hierbij is de **wet**. In principe zou dit als basisregel geen probleem mogen zijn, gezien zaken die tegen de Belgische wetgeving ingaan hoe dan ook verboden zouden worden. Ook bij de controverses bleek dit het uitgangspunt van zowel de pro- als de antagonististen te zijn. Wanneer zich dus een controverse aanbiedt alvorens de nominatie voor de Inventaris, werd het streefdoel 'binnen een wettelijk kader blijven' in principe bereikt voor het moment van de aanvraag van het dossier. Indien een erfgoedelement toch nog buiten de regels valt, zou de commissie op basis hiervan een dossier kunnen weigeren. Echter zijn de bekeken casussen weinig representatief voor dit laatste. De meeste controversiële elementen hadden zich al 'naar de wet geplooid' omdat de discussies zich afspeelden voor de nominatie. Bij de overige twee casussen, Zwarte Piet en Eftipië op Aalst Carnaval werden er eveneens geen wetten overtreden.

Stel dat er zich toch nog controverse voordoet ondanks dat men zich aan de wet houdt, is er een grote kans dat dit element niet op de Inventaris terecht komt. Boven alles is de nominatie voor de lijst een menselijke beslissing, waarin de minister van Cultuur het laatste woord heeft. Mits een goede verantwoording, kan deze het element weigeren voor de Inventaris. Dit is natuurlijk erg subjectief en partijdig, maar de nominatie blijft afhankelijk van de **heersende politiek** op dat moment.

Omgekeerd kan een erg controversieel element nog wel op de Inventaris terecht komen. Desondanks zou men zelfs dit als positief kunnen zien. De elementen komen op deze manier in een groter **ondersteunend geheel** terecht. Men komt in aanraking met de erfgoedsector op verschillende manieren. Zo kan men gemakkelijk in contact komen met andere erfgoedelementen of expertisecellen die reeds ervaring hebben of de situatie vanuit een meer academische hoek kunnen benaderen. Dit kan net een hulpmiddel zijn om

samen met anderen in contact te komen en inspiratie op te doen. ‘De strijd’ met controversie kan op die manier misschien gemakkelijker worden aangegaan wanneer het zich in dat grotere erfgoed geheel bevindt.

De kritiek die hierbij gegeven kan worden is dat Kunsten en Erfgoed zich verschuilt achter de wet en dat zoiets een te **gemakkelijke en te nauwe oplossing** is. Ondanks deze regel zijn er nog steeds individuen of groepen die zich gecompromitteerd voelen dat het immaterieel cultureel erfgoedelement bestaat en zelfs erkend wordt op de Inventaris. Dit geeft aan dat er wel degelijk een lacune is.

3.2 Een extra vragenlijst?

Er kunnen enkele suggesties en verbeterpunten meegegeven worden. Kunsten en Erfgoed kunnen, naar het Nederlandse voorbeeld, best een extra vragenlijst vasthangen aan de Inventaris vanaf het moment dat er **dieren** aan te pas komen.³⁹² Hierin kan dan bijvoorbeeld gepeild worden naar de noodzakelijkheid van de dieren binnen de traditie, de omgang ermee duidelijk aantonen, aantonen dat de eigenheid van het dier niet wordt aangetast, dierenwelzijnsinitiatieven vermelden, samenwerking met eventueel dierenrechtenorganisaties. Dit zou de reflectie op zich moeten verhogen. Wel blijft het op deze manier een louter suggestieve en vrijblijvende enquête. De commissie is zo meer op de hoogte van wat er reilt en zeilt bij de elementen wanneer de aanvraag besproken wordt. Men zou echter deze vragenlijsten kunnen opvragen voor het officiële aanvraagmoment. Op basis hiervan zouden eventuele controversiële aspecten opgespoord kunnen worden, waarmee de erfgoedgemeenschappen zelf, maar ook de expertisecentra mee aan de slag kunnen. Op basis hiervan kunnen de expertisecentra die aan het element verbonden zijn (wat één van de criteria is) een rol spelen door als een soort van moderator tussen de critici en erfgoedelementen op te treden. Dit kan de aanleiding vormen tot een dialoog met dierenrechtenorganisaties. Dit alles kan dan in het dossier verwerkt worden. **Mensenrechten** blijven op deze manier wel buiten schot. Uit de casussen bleek dat deze (onrechtstreeks) toch geraakt konden worden. Bepaalde aspecten van tradities en gebruiken liggen gevoelig bij bepaalde groepen in de samenleving ondanks dat er geen sprake is van en expliciet racisme of uitsluiting. Het is natuurlijk moeilijker om hiernaar te peilen omdat er geen uitdrukkelijk kenmerk is als ‘dieren’ waarom men de extra vragenlijst aan een bepaald element zou kunnen meegeven. Daarom is het aangeraden dit onder motto van criterium één (en de link met mensenrechten hierbij) permanent in het aanvraagdossier te verwerken. Het uitbouwen van een toekomstbestendig immaterieel cultureel erfgoedelement dat aangepast is aan de maatschappelijke omstandigheden, zoals de minister in de visienota in gedachten heeft, zou in het aanvraagdossier nog beter kunnen worden uitgewerkt.

3.3 Strenger advies?

Men kan ook iets grondiger en kritischer zijn bij de adviezen die worden meegedeeld bij goedkeuring van de aanvraag. Zo kregen vier elementen, allemaal met dierenrechten, een advies mee of kwam het aspect dierenwelzijn ter sprake bij de beoordeling. Men is dus wel degelijk op de hoogte van de deze discussies,

³⁹² In Nederland werd dit na stevige discussie (op 18 april 2012 een coalitie van 23 dierenwelzijnsorganisaties een brief naar hun minister van buitenlandse zaken om hem te attenderen op het feit dat er tradities zijn die het welzijn van dieren in gevaar brengen) gedaan.

maar het advies blijft vrijblijvend. Hoe dan ook worden de elementen positief aan de minister geadviseerd. Een aanrader is om dit iets concreter uit te werken en dat men **bepaalde doelen**, zoals bijvoorbeeld een gesprek met de dierenvereniging³⁹³ of het opstarten van debatten, in deze adviezen verwerkt. Kunsten en Erfgoed zou zelf contact kunnen opnemen met de tegenpartij om de nominatie vanuit een ander perspectief te bekijken.

3.4 Mogelijke verwijdering van de Inventaris?

Een toekomstscenario is dat in de loop van de tijd bepaalde aspecten van elementen zo sterk ingaan tegen de gangbare normen en de kritiek zo groot wordt dat de bevoegde instantie het zou willen schrappen van de Inventaris. Ook dit was bij de besproken elementen niet het geval. **Hypothetisch** gezien, de definitie in rekening houdende, kan een element echter wel als dusdanig veranderen dat het helemaal anders is, dan bij aanvraag en niet meer zou stroken met gevestigde waarden.

In Vlaanderen bestaat hier alvast **geen procedure om een element om ethische redenen te schrappen**. Ook in de voortgangsverslagen bleek dit een (retorische) vraag die gesteld werd door de commissie. Wel gaat het in dat geval om het al dan niet voldoen aan de vijf criteria om op de Inventaris te mogen staan (en dus niet omwille van inhoudelijke normen). De conclusie was dat er geen sancties of schorsingen bestaan voor (organisaties achter de) elementen die zich niet houden aan hun verplichtingen.³⁹⁴ Meer zelfs, er bestaat ook geen intrekingsprocedure voor elementen die niet meer aan de definitie voldoen. Dit is een hiaat in de vooropgestelde richtlijnen. Men geeft weer dat er verplichtingen zijn, maar men heeft geen antwoord als hier niet aan voldaan wordt.

In het geval dat het ooit zo ver zou komen, kan België zich optrekken aan één internationaal voorbeeld. In Oostenrijk werden de **Weense bals** van de nationale inventaris geschrapt. Dit balseizoen bestaat uit zeventien verschillende bals die gehouden worden tijdens carnavalstijd. Hieronder horen bijvoorbeeld het Kaiserball en het Ball der Offiziere. Eén van de bals, het Wiener Korporations-Ball, was omstreden. Rechtsgeoriënteerde studenten zouden hier achter zitten met, volgens sommigen, racistische motieven. De protesten werden zo sterk dat het Weense balseizoen (voorlopig) in zijn totaliteit van de Oostenrijkse UNESCO lijst werd verwijderd. Het gevolg hiervan was dat UNESCO in de pers dan weer aangeklaagd werd te veel de linkse opvattingen te volgen.³⁹⁵

Er zou zich ook een omgekeerde beweging kunnen volrekken, waarbij een element **zelf niet meer** op de Inventaris zou willen staan. Ook hier zijn geen voorschriften voor. Het zou - indien het zich in Vlaanderen voordoet - een primeur zijn.

³⁹³ Er moet hierbij wel worden opgemerkt dat bij elk van de vijf elementen met dierenrechten waren al gesprekken met dierenrechtenorganisaties geweest.

³⁹⁴ Hetzelfde geldt voor de Representatieve Lijst. M. Jacobs, *UNESCO is formeel: Aalst Carnaval mag geen Werelderfgoed meer genoemd worden*.

³⁹⁵ A. van der Zeijden, "Van boerka tot Zwarte Piet", In: *Immaterieel Erfgoed*, 1 (2012), 2, pp. 19.

Alweer moeten we hier concluderen dat de besproken elementen weinig representatief zijn voor een antwoord op de vraag naar een potentiële 'onterfgoedisering'. De casussen zijn niet (meer) als dusdanig controversieel. We belanden dus opnieuw aan bij een politiek van gissen.

Een suggestie is om een soort van **ethische commissie van specialisten** in te stellen die permanent geraadpleegd kan worden door de immaterieel cultureel erfgoedelementen **na** plaatsing op de Inventaris. Deze zou dan kunnen helpen met de scherpste kantjes bij te stellen door bijvoorbeeld te brainstormen met het erfgoedelement of door het opstarten van dialoog met de tegenstanders. (cfr. Rol van de erfgoedsector hierboven)

3.5 Besluit: kan de Kunsten en Erfgoed een rol spelen in het beslechten van conflicten?

De erfgoedgemeenschappen dragen zelf de verantwoordelijkheid over hun immaterieel cultureel erfgoedelement. In principe prefereren zowel UNESCO als Kunsten en Erfgoed hierdoor dat de gemeenschappen zelf er moeten uitkomen. Wel is het erfgoedbeleid er niet voor niets en kan de **erfgoedsector ondersteuning** bieden. Erfgoedcellen kunnen hun bijdrage leveren door te informeren over immaterieel cultureel erfgoed, ondersteuning te bieden via andere wegen of een rol als bemiddelaar op zich te nemen. Hierboven werden al een aantal voorbeelden en suggesties opgesomd op welke manier de erfgoedsector, zowel Kunsten en Erfgoed als de expertisecentra, zich hierin proactief - of tijdens en na de controverse - kan profileren. **Scheidsrechter** spelen in de letterlijke zin, is voor hen zoals gezegd **niet** weggelegd omdat de ethische grenzen flinterdun zijn. Daarnaast gaat men in het erfgoedbeleid uit van een bottum-up perspectief. Vanuit het bredere erfgoedveld kan men geen zo niets opleggen van bovenaf. Men kan de erfgoedgemeenschap niet dwingen een bepaalde positie in nemen in een debat bijvoorbeeld.

Het immaterieel cultureel erfgoedbeleid kan wel een invloed uitoefenen doordat bij de **aanvraag en bij het borgen** de gemeenschappen zelf gaan nadenken over hun knelpunten, een voorbeeld waar dit erg goed aan bod kwam, was de valkerij. Eveneens kunnen bijvoorbeeld de borginginitiatieven, onderzoek en documentatie leiden tot een objectivering van de situatie en de tegenstellingen.

Maar een plaatsje op de Inventaris kan ook andere gevolgen hebben. In principe gaan er van een erkenning geen rechtstreekse voordelen uit, bijvoorbeeld het krijgen van meer subsidies. Toch blijkt deze positie niet helemaal onbelangrijk te zijn. Zo wijst Nele Buys er op dat de erkenning voor de erfgoedgemeenschappen een geruststelling is omdat **vanuit de erfgoedsector tegengewicht** kan geboden worden. Men kan zich versterken tegen externe factoren die dit immaterieel cultureel erfgoed willen onderuit halen. De erkenning zorgt voor steun uit een andere hoek wanneer actiegroepen bijvoorbeeld zullen gaan lobbyen voor een strengere wetgeving bij de overheid.

De vraag die al eens gesteld wordt, is of een immaterieel cultureel erfgoedbeleid wel nodig is en een **meerwaarde** de bieden heeft. Uit de controversiële situaties bleek minimaal dat het geen kwaad kan dat er een beleid is. Meer zelfs, het biedt een kader waarbinnen men kan nadenken over de eigen immaterieel cultureel erfgoedelementen binnen een veranderende samenleving. Deze immaterieel cultureel

erfgoedelementen hadden voor 2006 in Vlaanderen geen plaats in het erfgoedbeleid, maar zijn wel belangrijk voor de identiteit van mensen. Immaterieel cultureel erfgoed wordt gezien als positief. De erkenning op zich is niet van levensgroot belang. Heel weinig mensen zijn op de hoogte van wat het beleid precies inhoudt, zoals bijvoorbeeld bleek uit het verkeerd gebruik van de terminologie. Maar het is wel belangrijk voor de traditiedragers die er doorheen het jaar mee bezig zijn. Het lijstensysteem en borgingsbeleid heeft duidelijk zijn voor- en nadelen zoals blijkt uit dit deel. Het erfgoedbeleid is nog vrij jong en kan nog aan maturiteit en autoriteit winnen.

Conclusie

Het immaterieel cultureel erfgoed stond lange tijd in de schaduw van de klassieke ‘tastbare’ getuigen uit het verleden. Tradities als stierenvechten, tangodansen of poppentheater hebben dan ook een ander imago dan pakweg de Akropolis of de Chinese Muur. In 2003 declareerde de UNESCO een conventie voor niet-tastbaar erfgoed, een voorbeeld dat door Vlaanderen werd gevolgd met een **beleidsnota** in 2010, waarbij de begrippen ‘erfgoedgemeenschap’ en ‘dynamiek’ een groot gewicht oogstten.

Door dat beleid werd het immaterieel cultureel erfgoed beter omkaderd. Ook werd een procedure tot erkenning opgezet die in Vlaanderen leidde tot een **inventaris** van op dit moment 37 Elementen. Bij immaterieel cultureel erfgoed gaat men vaak uit van een positieve collectieve perceptie en lijkt consensus een evident gegeven. Toch is immaterieel cultureel erfgoed soms ook voorwerp van controverse. In deze scriptie hebben we het aspect van controverse onderzocht. Meer bepaald werd bekeken in hoeverre de praktijk van betwiste dossiers het vernieuwende beleid rond immaterieel cultureel erfgoed bevestigt dan wel lacunes bloot legt.

Er werden **zeven elementen** van de Inventaris geselecteerd die om een of andere reden betwist werden. Zij dienen als casus voor het onderzoek. Elke casus kent zijn eigenheid, maar toch konden we globaal twee soorten controverse onderscheiden. In vijf gevallen (De Kunst Van De Valkerij, Houtem Jaarmarkt, Krakelingen en Tonnekensbrand Geraardsbergen, Vinkenzetten en Waregem Koerse Feesten) betreft het onenigheden over dierenrechten, in twee gevallen (Aalst Carnaval, Sinterklaas- en Sint-Maartengebruiken) draait het rond zogenaamde inbreuken op de mensenrechten.

Actoren in de betwisting rond **dierenrechten** zijn enerzijds vertegenwoordigers van de erfgoedgemeenschap versus dierenrechtenorganisaties (GAIA en Vogelbescherming Vlaanderen). De basisstandpunten hierbij zijn klassiek (eigenheid traditie vs. barbaarsheid traditie). Toch wordt er verschillend mee omgegaan. In het geval van Houtem Jaarmarkt en Waregem Koerse groeiden de standpunten naar elkaar toe en werd het erfgoed aangepast zonder zijn eigenheid te verliezen. Dit kan gezien worden als een positieve vorm van interne dynamiek die door de beleidsmakers als cruciaal voor de sector wordt beschouwd. In de gevallen van het vinkenzetten en de valkerij vallen de verschillende visies tegenover de behandeling van dieren sterker op. De erfgoedgemeenschap verzekert het dierenwelzijn te garanderen, maar de tegenpartij gaat hier niet mee akkoord. Spanningen blijven sporadisch opduiken. In één geval, het Krakelingenfeest en de Tonnekensbrand, groeiden pro en contra nauwelijks naar elkaar toe en verzandde de discussie in wederzijdse vijandigheid en bijhorende rechtszaken. Als er aanpassingen van het erfgoed zijn (wat ook proactief gebeurt), zijn deze steeds intern. Wel wijzen de externe actoren door hun acties op gevoelige zaken. De wet (rond dierenwelzijn) blijkt in de twisten als objectieve parameter te fungeren.

De controverse rond **mensenrechten** is complexer. Concreet gaat het om racisme en antisemitisme. Deze klinken als heel ernstige beschuldigen, maar ze kunnen minder accuraat gestaafd worden dan de problematieken rond dierenrechten. Ook de actoren zijn moeilijker te vatten. Aalst Carnaval en Zwarte Piet worden door een veel ruimer publiek beleefd. Langs de kant van de antagonisten valt op dat in beide

gevallen externe (internationaal) individuen het element aanklaagden. Hoewel zij niet alle nuances van het incident in de juiste context konden plaatsen, vond hun klacht toch gehoor en werd deze overgenomen door een grotere groep. Nog meer dan bij dierenrechten lijkt het hier om interpretaties en waardeoordelen van de elementen te gaan. Rechtstreekse aanpassingen van het element zijn geen gevolg. De reactie op de situatie door de vertegenwoordigers bij beide erfgoedelementen is meer inhoudelijke en contextuele duiding geven bij de gebruiken.

Een frappante rol bij al deze taferelen was weggelegd voor de **media**. Zij gaan bij het beschrijven van deze topics op zoek naar sensatie en vergeten daardoor vaak de culturele context die een meer genuanceerd beeld biedt. Vaak worden de geschillen erger voorgesteld dan ze zijn en is er niet echt sprake van controversie en polarisering. In de ogen van de traditiedragers gaat het gewoon om meningsverschillen eigen aan de diversiteit in de maatschappij.

Alle controverses werden eveneens bekeken met een holistische bril, waarbij een **veranderende maatschappij** in acht werd genomen. Nieuwe normen en waarden tegenover dieren of mensen werden algemeen ingeburgerd vanaf de jaren 60. Uit theorieën rond tradities, maar eveneens uit de ervaringen van de erfgoedgemeenschappen zelf, blijkt dat doorheen de tijd het immaterieel cultureel erfgoed zich aanpaste aan de tijdsgeest. Het lijkt echter wel of hier enige vertraging op zit. Dit kan leiden tot botsingen, waarbij het immaterieel cultureel erfgoedelement of een aspect ervan gehekeld wordt en aanstootnemers het willen laten verdwijnen. Tradities vallen echter hardnekkiger uit dan vaak gedacht. Er zit een kracht achter die zorgt voor sociale cohesie en mensen kan mobiliseren. De oorspronkelijke intentie en de gedachte dat het verdwijnen ervan een makkelijke klus zou zijn, wordt bijgestuurd door het immaterieel cultureel erfgoedelement bij te schaven zodat het beter te vatten valt binnen de 'nieuwe' sociale toestand. Hierbij kan dan een samenwerking ontstaan tussen de voor- en tegenstanders. De globaliserende wereld waar de Conventie uit 2003 tracht op in te spelen om de diversiteit van het erfgoed te beschermen, blijkt uit de casussen wel degelijk het geval te zijn. Men zoekt een identiteit in immaterieel cultureel erfgoed en wil dan ook niet dat hier externe factoren aan raken. Een controversie ontstaat net doordat er verschillende visies zijn die draaien om ideologische belangen. Hierdoor komt er veel emotie bij kijken. Er zijn geen standpunten die juist zijn, maar wel heersende en minder heersende opinies.

De erkenning van een element tot immaterieel cultureel erfgoed (door op de Inventaris geplaatst te worden) oefent eigenlijk geen invloed uit op het al dan niet (opnieuw) oplaaien van controversie. Slechts in één geval was het een echte aanleiding tot het geven van kritiek, bij het vinkenzetten. Wanneer er een controversie ontstaat nadat men **op een lijst** is geplaatst nemen de traditiedragers nog steeds het woord en voegen hier al dan niet daad aan toe. Net zoals daarvoor het geval was. Wel kan de erfgoedsector helpen om het beeld mee te nuanceren. In één geval, Aalst Carnaval, nam de erfgoedsector en de Vlaamse Overheid de verantwoordelijkheid op zich om de aanstootnemers te woord te staan.

Finaal werden de voorgaande delen samengebracht om te bekijken of de doelstelling van de Conventie en zo ook het Vlaamse beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in praktijk werden omgezet. Hieruit kon alvast geconcludeerd worden dat de **verantwoordelijkheid bij de erfgoedgemeenschappen** werd waargemaakt.

Erfgoedcellen en expertisecentra traden eerder ondersteunend op in de situaties. Eveneens werd ook aangetoond dat controverses een onderdeel uitmaken van het **dynamisch erfgoed** en ervoor zorgen dat men erover blijft reflecteren.

Men kan kritisch zijn en stellen dat ondanks het feit dat er een beleid rond immaterieel cultureel erfgoed is, er toch nog controverses zijn. Meer zelfs, deze elementen waarvan geweten is dat er controverse rond bestaat, worden geïnterpreteerd. De vraag kwam naar boven of er geen **deontologische code** moet verbonden worden aan de erkenning. De besproken controverses toonden echter aan dat dit quasi onmogelijk is omdat waardeoordelen het omstreden gehalte van immaterieel cultureel erfgoed bepalen. De commissie en het beleid spoort aan - en moet dit zeker ook blijven doen - tot nadenken over het eigen erfgoed in de samenleving. Of er in Vlaanderen iets als een 'ontfergoedisering' ingevoerd moet worden (zoals in Oostenrijk een bepaalde kwestie werd aangepakt) is op dit moment niet aan de orde. De controverses blijken niet zo fundamenteel te wegen dat hier in de nabije toekomst sprake van zou zijn. Belangrijk blijft dat het erfgoed zich niet statisch maar dynamisch en open naar de maatschappelijke tendensen opstelt. Controverse kan hierbij zelfs als een positieve katalysator gezien worden.

Bijlagen

Bijlage 1 Mail vragenlijst Inventaris

Beste,

Ik ben een studente geschiedenis aan de Universiteit Gent. Momenteel werk ik aan mijn master thesis. Mijn onderwerp betreft Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen. Als belangrijk onderdeel van mijn onderzoek had ik graag jullie organisatie/traditie betrokken bij een bevraging. Jullie organisatie is de afgelopen jaren op de Vlaamse Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed geplaatst.

Via het interactief platform www.immaterieelerfgoed.be kwam ik bij uw gegevens terecht. Ik ga ervan uit dat u de geschikte persoon bent om op de onderstaande vragen met de nodige expertise te beantwoorden. Indien dit niet zo is, kunt u mij doorverwijzen naar een persoon of groep waarvan u weet dat zij dit wel hebben gedaan?

Mijn vragen gaan over het feit dat bepaalde tradities niet altijd zonder slag of stoot aanvaard worden.

Als bijlage vindt u de vragenlijst. Kan u deze zo concreet mogelijk invullen tegen uiterlijk 15 maart. Je mag de vragenlijst terugsturen naar dit mailadres

Ik dank jullie alvast bij voorbaat voor de medewerking. Ik hou jullie –indien gewenst- graag op de hoogte van de resultaten van mijn onderzoek

Met vriendelijke groeten,

Jana De Bie

Bijlage 2 Vragenlijst elementen inventaris

Organisatie	
Naam	
Nummer	Vraag
1	Welke rol speelt u in uw traditie? Wat houdt uw traditie precies in?
2	Immaterieel cultureel erfgoedbeleid
2a	In welke mate bent u op de hoogte van het Immaterieel Cultureel Erfgoedbeleid in Vlaanderen?
2b	Heeft u al gehoord van Kunsten en Erfgoed of FARO (Vlaams steunpunt voor erfgoed vzw)
2c	Bent u op de hoogte van het feit dat tradities evolueren, dat ze aangepast worden aan de maatschappelijke omstandigheden?
2d	Zo ja, denkt u dat iedereen binnen 'uw' erfgoedgemeenschap (of iedereen die meewerkt aan de traditie/ het gebruik, ...) dit weet?
3	Borgingsmaatregelen worden in zes grote clusters gecategoriseerd. Zo kun je inzetten op identificatie en documentatie, onderzoek, communicatie & sensibilisatie, overdracht en transmissie en borgingsprogramma's. Op welke cluster(s) hebben jullie gefocust?
4	Contestatie alvorens op de lijst te staan
4a	Hebben er mensen/ organisaties/ verenigingen/ ... aanstoot genomen of kritiek gegeven op de traditie alvorens de traditie/ gebruik/ stoet/ evenement/ ... op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed stond?
	☐ Ja ☐ Nee
4b	(Indien 'ja' op vraag 4a) Wie deed dit?
4c	(Indien 'ja' op vraag 4a) Wat was de kritiek die werd gegeven?
4d	(Indien 'ja' op vraag 4a) Hebben deze debatten de media gehaald? Of bleven ze beperkt tot kritiek op de organisatie?
4e	(Indien 'ja' op vraag 4a) Werde er rekening gehouden met de kritiek die gegeven werd?

	Werd het Immaterieel Cultureel Erfgoed aangepast?
4d	(Indien 'ja' op vraag 4a) Heeft u rekening gehouden met deze kritiek bij het opstellen van een dossier om op de Vlaamse Inventaris terecht te komen?
4e	(Indien 'ja' op vraag 4a) Werd historisch onderzoek verricht naar de traditie om de eigen argumenten te staven?
5	Contestatie eens men op de lijst stond
5a	Hebben er mensen/ organisaties/ verenigingen/ ... aanstoot genomen of kritiek gegeven op de traditie sinds jullie op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed stonden?
	☐ Ja ☐ Nee
5b	(Indien 'ja' op vraag 5a) Wie deed dit?
5c	(Indien 'ja' op vraag 5a) Waaraan werd aanstoot genomen?
5d	(Indien 'ja' op vraag 5a) Hebben deze debatten de media gehaald? Of bleef de kritiek 'binnenshuis'?
5e	(Indien 'ja' op vraag 5a) Heeft u rekening gehouden met de kritiek die geopperd werd? Waarom?
5f	(Indien 'ja' op vraag 5a) Is er meer kritiek gekomen sinds ... op de lijst staat, omdat het erfgoedelement bekender/ meer zichtbaar is geworden?
5g	(Indien 'ja' op vraag 5a) Op welke manier stond de 'erfgoedsector' jullie hierin bij?
5h	(Indien 'ja' op vraag 5a) Werd er historisch onderzoek verricht naar de traditie om de eigen argumenten te staven?
6	De Vlaamse Inventaris
6a	Waarom wouden jullie op de Vlaamse Inventaris terecht komen?
6b	Hebben jullie ook intentie om op de Representatieve Lijst van UNESCO geplaatst te worden?

6 c	Wordt er anders omgegaan met ... sinds het op de lijst staat?

Bijlage 3 Controverse: schema

Immaterieel cultureel erfgoedelement	Korte schets controverse	Erfgoedgemeenschap	Verantwoordelijken voor het op de Inventaris staan/ vertegenwoordigers	Aanklager	Wanneer	“aanklacht”
Aalst Carnaval	Een deelnemende groep werd bekritiseerd vanuit UNESCO omdat de uitbeelding niet zou stroken met UNESCO-waarden.	Alle deelnemers van Aalst Carnaval. Meer specifiek iedereen die deelneemt met een praalwagen en de organisatie.	Erfgoedcel Aalst	Bokova van UNESCO in eerste instantie, vervolgens eenniet nader te bepalen groep van mensen die vinden dat men ‘te ver’ gaat op Aalst Carnaval	2013	Antisemitisme en spotten met de Holocaust
De kunst van de Valkerij	Natuurverenigingen nemen aanstoot aan het feit dat de vogels/ valken in gevangenschap worden gehouden.	Valkeniers	Belgische Valkerij Federatie "Valkeniers.be" Fédération Belge de la Fauconnerie	Natuurverenigingen: Vogelbescherming Vlaanderen en Natuurpunt	Altijd Specifiek: 2006	Schending van het dierenwelzijn
Jaarmarkt van Sint-Lievenshoutem	Aanstoot aan de behandeling en leefomstandigheden van het vee door GAIA	Alle deelnemers van Houtem jaarmarkt	Gemeentebestuur Sint-Lievenshoutem	Natuurverenigingen: GAIA en BLID	Sinds 1999, maar sterk geminderd de laatste jaren (dankzij samenwerking)	Schending van het dierenwelzijn
Krakelingenfeesten	Dierenrechtenorganisatie GAIA streeft naar een	Alle deelnemers van het evenement	Stadsbestuur van Geraardsbergen	Dierenrechtenorganisatie GAIA	1997 tot 2003	Schending van het

Tonnekensbrand te Geraardsbergen	afschaffing van het levende visjes drinken in Geraardsbergen					dierenwelzijn
Sinterklaas en Sint-Maartengebruiken	Eén aspect van de traditie, Zwarte Piet, wordt als racistisch gezien. Discussie kwam er naar aanleiding van een brief van Verene Sheperd.	Alle deelnemers aan Sinterklaas en Zwarte Piet	Erfgoedcel Waasland	Verene Sheperd in eerste instantie. In tweede instantie een niet nader te definiëren groep van mensen die Zwarte Piet racistisch en stereotiep vinden.	2013	Racisme
Vinkenzetten	Dierenverenigingen nemen aanstoot aan illegale vogelvangst en de leefomstandigheden en de huisvesting van deze vogels	vinkeniers	Avibo	Vogelbescherming Vlaanderen	Sluimerend Meer specifiek: 2013.	Schending van het dierenwelzijn
Waregem Koerse Feesten	GAIA bekritiseert de gevaarlijke en dodelijke hinderissen bij de paardenrennen	Deelnemers van het Waregem Koerse evenement	Werkgoep Waregem Koerse Feesten Immaterieel Cultureel erfgoed	GAIA	Sluimerend sinds 1990 tot vandaag	Schending van het dierenwelzijn

Bibliografie

Bronnen

Vragenlijsten en correspondentie

BOSSUYT (F.) (Gemeentebestuur Harelbeke), *E-mail Studiedag*, 14.04.2014.

BRACKX (N.) (Juridisch- en beleidsmedewerker van Vogelbescherming Vlaanderen), *E-mail Valkerij en vinkenzetten*, 14.04.2014.

BRUGGEN (P.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Zevenjaarlijkse Kroningsfeesten Tongeren*. 2014.

BUYS (N.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Houtem Jaarmarkt*. 2014.

CONNERTY (I.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Last Post Association*. 2014.

DE COCK (L.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Krakelingen en Tonnekensbrand*. 2014.

DE DURPEL (H.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaamse Gebarentaal*. 2014.

DE MEY (R.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Aalst Carnaval*. 2014.

GATZ (S.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed De Belgische Biercultuur*. 2014.

HELDERWEIRT (C.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Krulbol*. 2014.

HOLLEVOET (J.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Vinkensport*. 2014.

KERVYN (B.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Heilige Bloedprocessie Brugge*. 2014.

MERTENS (L.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Kant in Vlaanderen*. 2014.

MICHIELS (F.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Jaartallenleven Leuven*. 2014.

S.N. *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Heilige Bloedprocessie Hoogstraten*. 2014.

SEGERS (P.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Ros Beiaard en ommegangen van Dendermonde*. 2014.

ULENS (K.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Valkerij*. 2014.

VAN DER ZEIJDEN (A.) (Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed). *E-mail Zwarte Piet*, 16.04.2014.

VAN HOYE (E.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Mechelse Ommegang en Ommegangsreuzen*. 2014.

VAN LIEROP (B.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Belgische Schuttersfederatie*. 2014.

VANDIERENDONCK (L.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Garnaalvissers te paard*. 2014.

VANLERBERGHE (G.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed Boetprocessie Veurne*. 2014.

WAER (I.). (Team Cultureel Erfgoedorganisaties), *E-mail Immaterieel Cultureel Erfgoed*, 05.03.2014.

WILLEMS (L.). *Vragenlijst Immaterieel Cultureel Erfgoed 25-jaarlijkse ommegang van de Hegge*. 2014.

Mondelinge bronnen

BUYS (N.) (Coördinator Houtem Jaarmarkt). *Interview over Houtem Jaarmarkt*, door Jana De Bie, 11.04.2014.

DE COCK (L.) (Lid van het organiserend comité van de Krakelingen en Tonnekensbrand te Geraardsbergen). *Interview over Krakelingen in Tonnekensbrand te Geraardsbergen*, door Jana De Bie, 26.03.2014.

SANTENS (F.) (Woordvoerder van de Koninklijke Nationale Federatie Algemene Vinkeniersbond). *Interview vinkenzetten*, door Jana De Bie, 01.04.2014.

ULENS (K.) (Voorzitter Belgische Valkerij Federatie). *Interview over valkerij*, door Jana De Bie, 23.04.2014.

VANDENBOSCH (M.) (Voorzitter GAIA), *Interview met GAIA*, door Jana De Bie, 21.03.2014.

VANDENHENDE (G.) (Voorzitter van het Sint-Nicolaasgenootschap). *Interview over Zwarte Piet*, door Jana De Bie, 02.04.2014.

Archieven

UNESCO

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List*. 2007.

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List*. 2008.

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List*. 2009.

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List.* 2010.

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List.* 2011.

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List.* 2012.

INTERGOVERNMENTAL COMMITTEE FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List.* 2013.

UNESCO. *Nomination File No. 00401 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity.* 2010.

UNESCO. *Nomination File No. 00402 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity.* 2010.

UNESCO. *Nomination File No. 00403 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity.* 2012.

UNESCO. *Nomination File No. 00403 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity.* 2010.

UNESCO. *Nomination File No. 00732 For Inscription On The Representative List Of The Intangible Cultural Heritage Of Humanity.* 2012.

Kunsten en Erfgoed

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Aalst Carnaval.* 2008.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, valkerij.* 2009.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, vinkenzetten.* 2013.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Sinterklaas en Sint-Maartengebruiken.* 2009.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Waregem Koerse*. 2013.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Houtem Jaarmarkt*. 2008.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Aanvraag van de opname in een lijst van immaterieel cultureel erfgoed, Krakelingen en Tonnekensbrand*. 2008.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Cultureel erfgoeddecreet*. In: <<http://www.kunstenerfgoed.be/ake/view/nl/1386538-Cultureel-erfgoeddecreet.html>>, geraadpleegd op 06.02.2014.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Erfgoeddecreet 2012*. In: <http://www.kunstenerfgoed.be/sites/default/files/uploads/geconsolideerde_versie_van_het_cultureel-erfgoeddecreet_2008.pdf>, geraadpleegd op 19.01.2014.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement 2013 "Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed"*. In: <<http://immaterieelerfgoed.be/sites/ice.colibreo.com/files/attachments/news/reglementice-2013-inventarisvlaanderen.pdf>>, geraadpleegd op 28.01.2014.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*. 2008.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*. 2009.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*. 2010.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*. 2011.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*. 2012.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Reglement immaterieel cultureel erfgoed*. 2013.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Toelichting bij de verhouding tussen cultureel-erfgoedwerking en geschiedschrijving*. In: <<http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/5617039-Cultureel-erfgoedwerking+en+geschiedschrijving.html>>, geraadpleegd op 23.01.2014.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*. 2008.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*. 2009.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*. 2010.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*. 2011.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*. 2012.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Verslag beoordeling ad-hoc commissie aanvraagdossiers immaterieel cultureel erfgoed*. 2013.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Vlaams Immaterieel Erfgoedbeleid*. In: < <http://archive-be.com/page/3297678/2013-12-09/http://www.immaterieelerfgoed.be/over-deze-site/vlaams-immaterieel-erfgoedbeleid> > , geraadpleegd op 28.01.2014.

Overheid

De Belgische grondwet. In: <http://www.senate.be/doc/const_nl.html>, geraadpleegd op 15.04.2014.

Wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren. In: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1986081434&table_name=wet>, geraadpleegd op 15.04.2014.

Wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en welzijn der dieren. In: <<http://health.belgium.be/internet2Prd/groups/public/@public/@dg4/@animalsplants/documents/ie2law/19073748.pdf>>, geraadpleegd op 29.03.2014.

GAIA

DE GREEF (A.). *Studiedag*. <<http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Ann%20De%20Greef%20-%20GAIA.pdf>>, geraadpleegd op 21.02.2014.

LECA

LECA. *Hoor wie klopt daar Kind'ren. Rapport enquête geversheiligen anno 2012*. In: <http://www.lecavzw.be/sites/default/files/wysiwyg/nieuws/geversheiligen_anno_2012_rapport.pdf>, geraadpleegd op 23.03.2014.

Pers

ANCIAUX (B.). *Persmedeling. Bert Anciaux maakt kandidaten voor de unesco-lijst voor het representatief immaterieel cultureel erfgoed bekend. 30 september 2008.* In: <http://www.pdf-repo.com/pdf_1a/64fg1o39m951e25729.html>, geraadpleegd op 03.02.2014.

BELGA. "Gaia klaagt dierenmishandeling op veejaarmarkt Sint-Lievens-Houtem aan", In: *De Morgen*, 17.11.2010, p. 16.

BERNAERS (D.). "Geef ons 'rolstoel-pieten' en ook gele, rode en bruine" In: *Het Laatste Nieuws*, 05.12.2002, p. 3.

DE HERT (N.). "Gaia betreurt gebrekkige organisatie van jaarmarkt" In: *Gazet van Antwerpen*, 13.11.1999.

De Vlaamse Overheid, *De Vlaamse overheid betreurt de commotie veroorzaakt door een lokale carnavalswagen op Aalst Carnaval*, In: <http://immaterieelerfgoed.be/sites/ice.colibreo.com/files/attachments/news/reactie_vlaamse_overheid.pdf>, geraadpleegd op 13.02.2014.

DE ZEVENDE DAG. *Dreef het Aalsterse Carnaval zijn N-VA-spot te ver?* In: <<http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/mediatheek/2.3805>>, geraadpleegd op 27.03.2014.

EL MABROUK (F.). "Schauvliege lacht met natuurverenigingen" In: *Het Nieuwsblad*, 10. 06.2013, p. 18

GOPRESS. *Databank.* In: <<http://www.gopress.be/nl/faq>>, geraadpleegd van 14.02.2014 tot 23.02.2014.

HELDER (L.). "Zwarte Piet is de zwartepiet" In: *De Tijd*, 05.12.1998.

JACOBS (M.). *Zwarte Piet wordt misbruikt.* In: <<http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.1760675>>, geraadpleegd op 12.01.2014.

KERCKHOVEN (B.). "Geen nazi's in onze carnavalsstoet" In: *Het Laatste Nieuws*, 15.02. 2013, p. 15.

LAGA (C.). "Vangverbod ramp voor vinkeniers" In: *Het Laatste Nieuws*, 15.10.2003, p. 10.

LANEAU (H.). "Geslaagd met voldoening" In: *Het Nieuwsblad*, 14.11.2005.

LANEAU (H.). "Wij pikken de kritiek van Gaia niet langer" In: *Het Nieuwsblad*, 23.11.1999, p. 13.

LASSENS (P.). "Nationaal Vinkensportmuseum herbergt 300 jaar historisch erfgoed" In: *Het Laatste Nieuws*, 16.03.2002, p. 19.

LIEVENS (R.). "SS-VA'ers blijven beroeren" In: *Het Laatste Nieuws*, 22.02.2013, p. 21.

LION (J.). "Gaia waant zich boven de wet verheven" In: *Het Nieuwsblad*, 24.02.2009, p. 21.

LION (J.). "Zandbergenaar redder visjesdrinken" In: *Het Nieuwsblad*, 22.11.2002, p. 14.

MATHIAS (V.). "Vinkeniers zeker niet met uitsterven bedreigd" In: *Het Laatste Nieuws*, 13.06.2013, p. 42.

MEDIA SERVICES UNESCO. *The Director-General is shocked by the anti-Semitic representation at the Aalst carnival that caricatures the Holocaust.* In: <http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/the-director-general-is-shocked-by-the-anti-semitic-representation-at-the-aalst-carnival-that-caricatures-the-holocaust/#.U39aOvl_uSo>, geraadpleegd op 13.04.2014.

NAESSENS (C.). "Erkenning moet onze sport redden" In: *Het Laatste Nieuws*, 16.06.2013, p. 19.

OOMEN (E.). "Geheim overleg over de toekomst van Zwarte Piet" In: *Algemeen Dagblad*.

RADIO 1. *De ochtend*. In: <<http://www.radio1.be/node/239026>>, geraadpleegd op 27.03.2014.

RADIO 1. *Hautekiet*. In: <<http://www.radio1.be/programmas/hautekiet/mogen-we-lachen-met-wo-ii-en-het-derde-rijk>>, geraadpleegd op 27.03.2014.

S.N. "De munitie van Gaia" In: *Krant van West-Vlaanderen*, 10.09.2010, p. 13.

S.N. "Gaia roept Waregem Koerse op het matje" In: *Het Belang van Limburg*, 10.08.1994, p. 15.

S.N. "Gaia twintigste keer op paardenrennen" In: *Het Laatste Nieuws*, 28.08.2012, p. 17

S.N. "Krakelingen wacht uitspraak gerecht af" In: *Het Nieuwsblad*, 23.08.1999, p. 9.

S.n. "Roofvogelhouders vormen front tegen Vogelbescherming Vlaanderen" In: *Belga*, 22.12.2006.

S.N. "Weer sterft paard tijdens steeple chase" In: *Het Laatste Nieuws*, 28.08.2013, p. 5.

S.N. *Protest in winkelstraten tegen stierenvechten*. In: <<http://www.hln.be/hln/nl/2661/Dieren/article/detail/1683726/2013/08/08/Protest-in-winkelstraten-tegen-stierengevechten.dhtml>>, geraadpleegd op 21.04.2014.

SHEPHERD (V.). *Letter Black Pete*. In: <[https://spdb.ohchr.org/hrdb/23rd/public_-_AL_Netherlands_17.01.13_\(1.2013\).pdf](https://spdb.ohchr.org/hrdb/23rd/public_-_AL_Netherlands_17.01.13_(1.2013).pdf)>, geraadpleegd op 14.03.2014.

STIERS (I.). "De witte kater" In: *Het Laatste Nieuws*, 10.02.2001, p. 36.

VAN BEVER (J.). "Goede en slechte punten voor jaarmarkt" In: *Het Laatste Nieuws*, 20.11.2008, p. 17.

VAN GORP (D.). "Hopelijk lokt dit jonge vinkeniers" In: *Het Laatste Nieuws*, 18 Jul. 2013, p. 18.

VAN HESSCHE (J.). "Spanje" In: *De Tijd*, 08.12.2013, p. 11.

VERMOERE (F.). "Massa volk en geen incidenten op Waregem Koerse" In: *Het Nieuwsblad*, 31.08.2011, p. 60.

VERVAEKE (L.). "In België heeft Zwarte Piet nauwelijks tegenstanders" In: *Volkskrant*, 23.10.2013.

VOGELBESCHERMING VLAANDEREN. *Erkenning vinkenzetting is kaakslag. Persmedeling*. In: http://www.vogelbescherming.be/site/index.php?view=article&catid=14%3Apersberichten&id=704%3Aerkenning-vinkenzetting-is-kaakslag&tmpl=component&print=1&layout=default&page=&option=com_content&Itemid=105, geraadpleegd op 16.03.2014.

Secundaire literatuur

Uitgegeven

ASHWORTH (G.J.) en GRAHAM (B.). *Senses of place, senses of time*. Farnham, Ashgate, 2005, 229 p.

BEELAERT (W.). "Waar is de tijd. 1000 jaar Aalst" In: L. Arnouts, e.a. (red.), *Carnaval*, 5 (2005), Zwolle, pp. 105-127.

BISSCHOP (C.) en DEVROEDE (E.). *Stof voor reflectie*. In: http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Stof%20tot%20reflectie_2013-09-20.pdf, geraadpleegd op 14.04.2014.

BLAKE (J.). "UNESCO'S 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage: the Implications of Community Involvement in 'Safeguarding'." In: Smith, Laurajane & Akagawa, Natsuko, eds. *Intangible Heritage*. London, Routledge, 2009, pp. 45-73.

BLAKE (J.). *Developing a New Standard-setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. Parijs, UNESCO, 2002, 93 p.

BRONNER (S.). "Contesting traditions: The Deep Play and Protest of Pigeon Shoots" In: *Journal of American Folklore*, 118 (2005), 470, pp. 409-452.

BRONNER (S.). *Following tradition. Folklore in the Discourse of American Culture*. Logan, Utah State University Press, 1998, 599 p.

BRONNER (S.). *Killing traditions. Inside hunting and animal rights controversies*. Kentucky, University Press of Kentucky, 2008, 320 p.

BROWN (M.). "Heritage trouble" In: *International Journal of Cultural Property*, 12 (2005), pp. 50-51.

CASTELEYN (L.). "Immaterieel erfgoed: meer dan curiosum voor toeristen" In: *Lokaal*, 10 (2011), pp. 32-34.

DE CLEENE (D.). "Let the beast go" In: *Eos*, 7 (2013), 12, pp. 37-40.

DE COCK (L.), VANDEN HERREWEGE (A.-M.) en VAN BOCKSTAELE (G.). *Krakelingen en Tonnenkensbrand. Erfgoed van de mensheid in Geraardsbergen*. Geraardsbergen, het Autonoom Gemeentebedrijf, 2012, 160 p.

DE MEY (R.). "Les conséquences de la reconnaissance de l'Unesco: le cas du « carnaval nazi » de 2013", In: Mucem (ed.), *Dérision, satire et subversion*, s.n., s.d. pp. 284-286.

DE MUNCK (B.). "Geschiedenis en erfgoed: een paradigmatisch verschil" In: ROMBAUT (H.) en VELLE (K.), eds. *Standpunten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.l., KVAB Press, 2012, pp. 41-44.

EELBODE (B.), VROEDE (E.), RENSON (R.), en SMULDERS (H.). "Spelen met dieren", In: *Volkskunde* 85 (1984), 2, p. 169-176.

FRIJHOFF (W.). "Cultureel erfgoed, cultuurbeleid en culturele dynamiek" In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 1 (2008), pp. 6-13.

FRIJHOFF (W.). "De historicus uitgedaagd: erfgoed, geschiedbeoefening en de herinneringsgemeenschap van morgen" In: ROMBAUT (H.) en VELLE (K.), eds. *Standpunten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.l., KVAB Press, 2012, pp. 11-24.

FULLER (R.) en MYERS (R.). "The Natural History of a Social Problem" In: *American Sociological Review*, 6 (1941), 3, American Sociological Association, pp. 320-329.

Geschiedenis Waregem Koerse. In:

<http://immaterieelerfgoed.be/sites/ice.colibreo.com/files/26090_ca_attribute_values_value_blob_4197.pdf>, geraadpleegd op 08.04.2013.

Green (A.). *Cultural history*. s.n., Palgrave Macmillan Ltd, 176 p.

HELROOT (J.). "De strijd om Zwarte Piet" In: I. Hoving, H. Dibbits en M. Schrover, eds. *Cultuur en migratie in Nederland. Veranderingen van het alledaagse 1950-2000*. Amsterdam, Holland Graphics, 2005, 445 p.

HELROOT (J.). "Zwarte Piet and Cultural Aphasia in the Netherlands" In: *Quotidian. Journal for the Study of Everyday Life*, 3 (2012), pp. 1-20.

HJELM (T.), KAHN-HARRIS (K.) en LEVINE (M.). "Heavy Metal as Controversy and Counterculture" In: *Popular Music History*, 6, (2011), 1, Sheffield, Equinox Publishing, pp. 1-18.

ICE. *In vogelvlucht, dieren en erfgoed, de praktijk aan het woord, Houtem Jaarmarkt*. In: <<http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Vogelvlucht%20presentatie.pdf>>, geraadpleegd op 18.04.2014.

JACOBS (M.). "De aantrekkingskracht van Nicolaas, zelfs zonder baard" In: *FARO | Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 1 (2008), 4, Brussel p. 26.

- JACOBS (M.). "De geest van de UNESCO-conventie van 2003: het geheim ontsluit... Over consensus, participatie, en omgaan met *intangible cultural heritage*." In: *FARO| Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 3 (2010), 4, Brussel, pp. 30-35.
- JACOBS (M.). "Tot een beleid en werking rond 'immaterieel erfgoed'." In: *Mores*, 7 (2006), 4, pp. 4-7.
- JACOBS (M.). *UNESCO is formeel: Aalst Carnaval mag geen Werelderfgoed meer genoemd worden*. In: <http://www.faronet.be/blogs/marc-jacobs/unesco-is-formeel-aalst-carnaval-mag-geen-werelderfgoed-meer-genoemd-wordsen-0>, geraadpleegd op 22.02.2014.
- JANSSENS (E.). "Een interactieve website en databank voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen. Een blik op de praktijk" In: *FARO| Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 5 (2012), 3, Brussel, pp. 52-55.
- KIRSCHENBLATT-GIMBLETT (B.). "Intangible heritage as Metacultural Production" In: *Museum International*, 56 (2004), 1-2, Oxford, Blackwell Publishing, pp. 52-65.
- KUNSTEN EN ERFGOED. *Het beleid van de Vlaamse Overheid voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed*. Brussel, s.n., 2010, pp. 55-59.
- KURIN (R.). "Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal" In: *Museum International*, 56 (2004), 1-2, Oxford, Blackwell Publishing, pp. 66-77.
- KUUTMA (K.). *Communities and the Contested Politics of Representation*. In: http://www.ichresearchers-forum.org/downloads/Kuutma_ICHforum_presentation.pdf, geraadpleegd op 10.02.2014.
- LATOIR (L.). *In vogelvlucht, dieren en erfgoed, de praktijk aan het woord, Houtem Jaarmarkt*. In: <http://www.suskenieuws.be/sites/default/files/media/Vogelvlucht%20presentatie.pdf> >, geraadpleegd op 18.04.2014. ¹ S.n. "Krakelingen wacht uitspraak gerecht af" In: *Het Nieuwsblad*, 23.08.1999, p. 9.
- LOGAN (W.). "Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage Protection" In: H. Silverman en D. F. Ruggles, eds. *Cultural heritage and human rights*, Illinois, Springer, 2007, pp. 33-53.
- LORENZ (C.). "Unstuck in Time. Or: the sudden presence of the past" In: K. Tilmans, F. van Vree en J. Winter, eds. *Performing the Past. Memory, History and Identity in Modern Europe*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010, pp. 240-245.
- NEYRINCK (J.). "Borgen, wat en hoe" In: *FARO| Tijdschrift over cultureel erfgoed*, 5 (2012), 3, pp. 64-85.
- PIETERSE (J.). "Mirakels Multiculturalisme: Zwarte Piet als trickster" In: *Sinterklaasje, kom maar binnen zonder knecht*, L. Helder en Scotty (eds.), Berchem, Gravenberch, 1998, p. 27-44.
- Prisma woordenboek*. Utrecht, Uitgeverij Het Spectrum B.V., 2004, 570 p.

R. De Mey, "Aalst Carnaval. Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid", In: *Tijd-Schrift*, 1 (2011), 1, 17-26.

ROMBAUT (H.) en VELLE (K.). *Standpunten van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.l., KVAB Press, 2012, 100 p.

RUGGLES (D.F.) en SILVERMAN (H.). "From tangible to intangible heritage" In: RUGGLES (D.F.) en SILVERMAN (H.), eds. *Intangible heritage embodied*, Dordrecht, Springer, 2009, 219 p.

RZOSKA (B.). *Sfeer! De jaarmarkt van Sint-Lievenshoutem*. Sint-Lievenshoutem, Elke De Schutter, 2006, 79 p.

SCHAUVLIEGE (J.). "Een beleid voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen – Visienota" In: *FARO/ Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 3 (2010), 4, Brussel, pp. 4-29.

SCHAUVLIEGE (J.). *Voorstelling visie Immaterieel Cultureel Erfgoed op 17 december 2010*. In: <http://www.jokeschauvliege.be/sites/jschauvliege/files/toelichting_bij_de_beleidsvisie_immaterieel_cultureel_erfgoed.pdf>, geraadpleegd op 20.01.2013.

SCHMITH (L.-J.). *The uses of heritage*. Taylor & Francis, 2006, 368 p.

SILVERMAN (H.) en RUGGLES (D.F.), eds. *Cultural heritage and human rights*. Illinois, Springer, 2007, 205 p.

SILVERMAN (H.), ed. *Contested Cultural Heritage*. New York, Springer, 2011, 286 p.

SILVERMAN (H.). *Contested Heritage: religion, nationalism, erasure, and exclusion in a global world*. Illinois, Springer, 2010, 269 p.

SMITH (L.) en AKAGAWA (N.). "Introduction" In: L. Smith en N. Akagawa (ed), *Intangible Heritage*, Londen, Routledge, 2009, 336 p.

SPECTOR (M.) en Kitsuse (J.). *Constructing social problems*. New York, de Gruyter, 1987. 184 p.

STROUKEN (I.). *Sinterklaas op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed*, In: <http://www.volkscultuur.nl/archief_27.html#link239>, geraadpleegd op 21.01.2014.

UNESCO, *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*, In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-NL-PDF.pdf>>, geraadpleegd op 16.01.2014.

UNESCO. *The States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)*. In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/?pg=00024>>, geraadpleegd op 13.02.2014.

VAN DEN BROUCKE (D.). "www.immaterieelerfgoed.be. Een platform voor immaterieel cultureel erfgoed" In: *FARO/ Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 5 (2012), 3, pp. 56-63.

- VAN DER ZEIJDEN (A.), "Van boerka tot Zwarte Piet" In: *Immaterieel Erfgoed*, 1 (2012), 2, pp. 17-21.
- VAN DER ZEIJDEN (A.). "De politiek van immaterieel erfgoed: een besprekingsartikel." In: *Tijdschrift voor geschiedenis*, 124 (2011), 3, pp. 369-379.
- VAN DER ZEIJDEN (A.). "Dilemma's en vraagpunten tot immaterieel cultureel erfgoed: het voorbeeld Allerzielen. Reflecties van een cultural broker" In: *Volkskunde*, 113 (2012), 3, pp. 343-359.
- VAN DER ZEIJDEN (A.). *Handen en voeten aan immaterieel erfgoed*. In: <http://www.albertvanderzeijden.nl/immaterieel_erfgoedl.htm>, geraadpleegd op 20.01.2014.
- VAN GINKEL (R.). *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland*. Den Haag, Sdu Uitgevers, 199, 363 p.
- VANTOMME (F.). "Hoe dynamisch erfgoed kan zijn. Transmissie van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)" In: *Tijd-schrift*, 3 (2013), 3, pp. 31-45.
- VANTOMME (F.). "Niet van gisteren: heemkunde in theorie en praktijk" In: *Tijd-Schrift: heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen*, 3 (2013), 3, pp. 31 -45.
- VERHULST (J.). "Sociale bewegingen in vogelvlucht" In: *Perspectief*, 2 (2006), 4, pp. 4-8.
- VILLKA (L.). *The intrinsic value of nature*. Amsterdam, Rodopi, 168 p.
- WALTERUS (J.). "Een sector in ontwikkeling... Schets van het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen" In: *FARO/ Tijdschrift over Cultureel Erfgoed*, 3 (2011), pp. 7-16.
- WILS (K.). "Geschiedenisonderwijs en erfgoed: een terreinverkenning" In: *Hermes*, 14 (2010), 47, pp. 1- 6.
- WINTER (J.). "Introduction: The performance of the past: memory, history, identity" In: K. Tilmans, F. van Vree en J. Winter, eds. *Performing the Past. Memory, History and Identity in Modern Europe*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010, pp. 11-35.
- WINTER (J.). "The Generation of Memory: Reflections on the "Memory Boom" in Contemporary Historical" In: *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research*, 1 (2007), pp. 363-397.
- WOUTERS (N.). "Het erfgoed van de wereldoorlogen en publieksgeschiedenis in België en Vlaanderen" " In: ROMBAUT (H.) en VELLE (K.), eds. *Standpunten. Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* S.l., KVAB Press, 2012, pp. 65-68.

Onuitgegeven

- ASPESLAGH (J.). *Unesco neemt Aalsters carnaval op de korrel*. In: <<http://siagrius.be/siagrius/?p=4674>>, geraadpleegd op 23.04.2014.

BELGISCHE VALKERIJ FEDERATIE. *Wat is valkerij?* In:

<<http://www.valkeniers.be/modules.php?name=Falconry>>, geraadpleegd op 09.04.2014.

BERENDS (B.), *Zwarte Piet en Witte Klaas, onderzoek naar beeldvorming in de sinterklaastraditie* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Erasmusuniversiteit), 2000, 151 p.

DE VOS (B.). *De bescherming van immaterieel cultureel erfgoed: in goede handen?* Leuven (onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U. Leuven), 2009, 53 p. (promotor: Frederik Truyen).

ERFGOED IN ZICHT. *Vinkensport in Vlaanderen*. In: <<http://www.erfgoedinzicht.be/themas/vinkensport-in-vlaanderen/suskewiet>>, geraadpleegd op 17.03.2014.

FARO. *Erfgoeddag 2014 was een succes. Op naar Erf! in 2015*, In:

<<http://www.faronet.be/erfgoeddag/nieuws/erfgoeddag-2014-was-een-succes-op-naar-erf-in-2015>>, geraadpleegd op 01.05.2014.

FARO. *Immaterieel Cultureel Erfgoed*. In: <<http://www.faronet.be/nieuws/immaterieel-cultureel-erfgoed>>, geraadpleegd op 03.02.2014.

FARO. *Nieuw reglement Immaterieel Cultureel Erfgoed*. In: <<http://www.faronet.be/nieuws/nieuw-reglement-immaterieel-cultureel-erfgoed>>, geraadpleegd op 02.02.2014.

GAIA. *Ethiek*. In: <<http://www.gaia.be/nl/gaia-bibliotheek/dierenrechten>>, geraadpleegd op 29.03.2014.

GAIA. *Over GAIA*. In: <<http://www.gaia.be/nl/over-gaia>>, geraadpleegd op 07.04.2014.

GOODWIN (M.). *Contested Heitage*. In: <<http://thehistorydiaries.blogspot.be/2013/03/contested-heritage.html>>, geraadpleegd op 22.01.2014.

HOUTEM JAARMARKT. *Historiek*. In: <http://blog.houtemjaarmarkt.be/?page_id=27>, geraadpleegd op 09.04.2014.

ICE. *Aalst Carnaval. De Vlaamse regering reageert*. In: <<http://immaterieelerfgoed.be/nieuws/aalst-carnaval-de-vlaamse-regering-reageert>>, geraadpleegd op 01.04.2013.

ICE. *Aalst Carnaval. Vastenavond, Vastelauvend of Oilsjt Carnaval*. In: <<http://immaterieelerfgoed.be/aalst-carnaval-vastenavond-vastelauvend-of-oilsjt-carnaval>>, geraadpleegd op 27.03.2014.

ICE. *De kunst van de Valkerij*. In: <<http://immaterieelerfgoed.be/de-kunst-van-de-valkerij>>, geraadpleegd op 25.03.2014.

ICE. *Houtem jaarmarkt*. In: <<http://immaterieelerfgoed.be/houtem-jaarmarkt>>, geraadpleegd op 23.03.2014.

JACOBS (M.). *Onuitgegeven artikel terminologie Immaterieel Cultureel erfgoed*. 2006, 7 p.

KUNSTEN EN ERFGOED. *Gesubsidieerde organisaties*. In:

<http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/1381300-gesubsidieerde+organisaties.html#ppt_2215325>, geraadpleegd op 28.02.2014.

LECA. *Vinkenzetten*. In: <<http://lecavzw.be/traditie-62>>, geraadpleegd op 17.03.2014.

LECA. *Zwarte Piet, immaterieel cultureel erfgoed?* In: <<http://immaterieelerfgoed.be/nieuws/zwarte-piet-immaterieel-cultureel-erfgoed>>, geraadpleegd op 16.04.2014.

MOESSEN (A.). *De Kattenfeesten te Ieper. Een analyse van de Kattenstoet en het Kattenwerpen aan de hand van de theorie van Hobsbawm*. Maastricht (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Maastricht), 2005, 69 p. (promotor: Jan de Rode).

PENNSYLVANIA HARRISBURG. *Simon Bronner*. In: <<http://harrisburg.psu.edu/faculty-and-staff/simon-bronner-phd>>, geraadpleegd op 11.04.2014.

SUSKEWIET. *Studiedag*. In: <<http://www.suskenieuws.be/studiedag>>, geraadpleegd op 22.02.2014.

UNESCO. *Lists of intangible cultural heritage and Register of best safeguarding practices*. In: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00559>>, geraadpleegd op 25.02.2014.

UNESCO-NEDERLAND. *Nederland besluit tot ratificatie UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed*. In: <<http://unesco.nl/artikel/nederland-besluit-tot-ratificatie-unesco-conventie-immaterieel-erfgoed>>, geraadpleegd op 13.04.2014.

UNESCO-VLAANDEREN. *De conventie in een notendop*. In: <<http://www.unesco-vlaanderen.be/2004/2/1/de-conventie-in-een-notendop>>, geraadpleegd op 08.03.2014.

UNESCO-VLAANDEREN. *Het werkjaar van de intergouvernementele expertencommissie*. In: <<http://www.unesco-vlaanderen.be/2004/2/1/het-werkjaar-van-de-intergouvernementele-expertencommissie>>, geraadpleegd op 08.03.2014.

VALKERIJ.NL. *Ethiek der valkerij*. In: <<http://www.valkerij.nl/valkehbo.htm>>, geraadpleegd op 21.03.2014.

VIE. *Definities*. In: <http://www.volkscultuur.nl/definities_24.html>, geraadpleegd op 31.01.2014.

VOGELBESCHERMING VLAANDEREN. *Over onze organisatie*. In:

<http://www.vogelbescherming.be/site/index.php?option=com_content&view=section&id=6&Itemid=138>, geraadpleegd op 12.04.2014.

VOGELBESCHERMING VLAANDEREN. *Visie op het houden van uilen en roofvogels in gevangenschap* (onuitgegeven visienota). 2014.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.